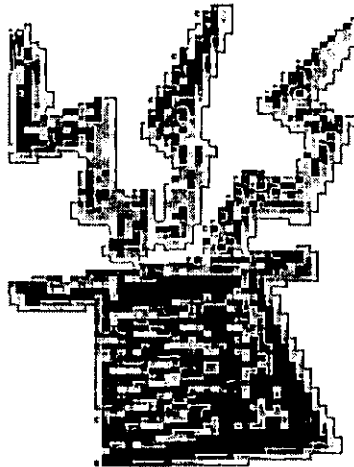

Fitxer junt
amb el CD

(el CD e's la
versió + moderna)

il·lustrat
Una passió compartida

Ateneu Popular 9 Barris
25 anys

Índex

Pròleg, de Feliu Formosa

Introducció

A finals de l'any 2000, l'Ateneu Popular 9 Barris va desenvolupar un procés participatiu intern de caràcter prospectiu en què, a partir d'una diagnosi inicial, es plantejaven propostes de futur. Un grup de participants vam proposar que, amb motiu de la celebració dels 25 anys de l'enderrocament de la planta asfàltica l'any 2002, es fes un llibre com a testimoni del procés històric desenvolupat a l'Ateneu així com de les problemàtiques de la seva inscripció urbana, social, cultural i política. Era una assignatura pendent durant massa temps. Així que ens hi vam posar a treballar i, gràcies al suport de la Diputació de Barcelona i de la Fundació Jaume Bofill, avui podem presentar aquest treball. Un document fet a partir d'aportacions personals, tallers temàtics, documents interns, entrevistes, material gràfic, retalls de diaris, vídeos i articles diversos, així com aportacions de l' Arxiu Històric Roquetes-Nou Barris i d'altres entitats de l'Ateneu. El meu paper ha estat el de coordinar, endreçar i donar forma a tot aquest treball col·lectiu que pretén retratar una realitat certament complexa, en la qual molta gent s'ha vist implicada. I és que en són moltes, les coses que han passat al llarg de tots aquests anys. Per això ens hem centrat en explicar el més destacat, sense ànim d'aprofundir-hi. Deixem oberta una porta per a desenvolupar en el futur alguns dels temes que aquí tot just plantejem. Com podreu comprovar, no es tracta d'un retrat amb noms propis. El de l'Ateneu, ha estat sempre un treball col·lectiu, una creació generosa de centenars, de milers de persones, que al llarg de 25 anys hi han posat el seu granet de sorra. I tothom hi ha estat important. Conscients del compromís que suposa posar per escrit una aventura d'aquesta mena, i acceptant amb il·lusió aquest repte, esperem la comprensió davant l'oblit o omissió, de ben segur involuntaris, d'algun fet mereixedor de ser destacat. Desitgem que aquest document serveixi per mostrar la gran riquesa que transpira el projecte, ens ajudi a entendre la seva complexitat, animi a altres a engrescar-se en aventures semblants, i sigui, si més no, una aportació al debat sobre el camí que han d'emprendre els equipaments culturals de proximitat.

A les properes pàgines hi trobareu les traces d'una aventura inventada per la gent. Quan el paisatge cultural no acaba de satisfer amb les seves propostes, sempre hi ha (en democràcia hauria de ser així) la possibilitat d'inventar noves aventures. Com veureu, l'Ateneu Popular 9 Barris és una experiència única, i ho és gràcies a haver estat producte d'una construcció col·lectiva al llarg del temps. Experiència única i temps, o dit d'una altra manera, un projecte i un procés, dos elements bàsics en la construcció de noves alternatives. Una conjunció de factors ens apropa a una nova definició de la intervenció en la societat a través de l'art i la cultura. En el cas de l'Ateneu, aquesta conjunció se sustenta en la participació, la transversalitat, el compromís social, la interacció territorial, el diàleg entre l'artista i l'entorn, el treball en valors, la crítica i la

recerca constants, la construcció col·lectiva... Jugant entre tots aquests elements no fem més que construir una nova representació contemporània del món, a la recerca de solucions davant la creixent homogeneïtzació cultural de la nostra societat, lligada al cercle del show business, la imatge, l'individualisme, la passivitat o el consum mecànic de cultura. És, doncs, una reinterpretació en clau política, el principal estímul per a l'emergència d'aquest tipus d'espais, i la raó perquè, per exemple, es comprometin veïns en la gestió, o els artistes rebaixin el seu catxet. Sense aquesta dimensió política, sense aquest desig de canviar, de transformar el nostre context, no hi haurà una experiència única. Hi haurà imitació. El nostre temps està ple d'imitacions. En cultura, tot s'està imitant continuament, les produccions, la gestió, la creació, els circuits, la programació... La imitació és el reflex d'una situació immobiliària. És la manca de voluntat de risc, d'innovació. És urgent anar cap a l'estímul de nous referents culturals que, com l'Ateneu, siguin capaços de créixer a partir del compromís amb el seu propi entorn, cap a la construcció de nous territoris per a l'art i la cultura capaços d'establir ponts entre el servei públic i l'acció territorial de proximitat.

Si els artistes, els gestors, les institucions, els públics, la gent, volem fer aquest pas endavant, i volem construir *experiències úniques*, com ho podem fer? De segur l'exemple de l'Ateneu ens suggerirà alguns camins, a partir de la legitimació política i la participació. Només el reconeixement polític d'aquests projectes frontissa pot garantir el seu futur. Això passa per reconsiderar-ne el seu paper més enllà de la seva dimensió artística o cultural. Parlem doncs, d'espais que necessiten que aquesta legitimació es concreti en noves actituds dels poders públics, més obertes i facilitadores; i de noves eines legals.

Si de veritat volem que la gent es trobi amb la seva dimensió política, el primer que li hem de facilitar és la possibilitat de participar en la cosa pública. Això passa també per participar en el desenvolupament cultural de la seva comunitat. Quan aquesta participació es concreta en processos autònoms com el de l'Ateneu, processos capaços de descentralitzar objectius i visualitzar els passos, les persones tenen l'oportunitat de construir juntes nous espais culturals, nous experiments socials com a fruit de la relació individu / comunitat. Al marge de la necessitat de consumir, la gent reclama participar, sovint de maneres molt diferents. Com a resultat, a nivell individual, s'incrementa l'autoconfiança, es construeixen marcs per facilitar la immersió en accions socials i comunitàries, s'obren nous camins entre l'art i la cultura, s'estimula la responsabilitat i el compromís social, o es constitueix com a eina educativa o ocupacional. A nivell col·lectiu, la participació contribueix a l'enriquiment social i cultural de la comunitat, facilitant l'emergència de gent amb capacitat de participar en processos socials, o enfortint les xarxes i la cooperació territorial.

En aquesta mena de processos una situació desfavorable pot transformar-se en dinàmiques positives. Espais marginals, edificis industrials desocupats, cases abandonades, es poden convertir en contenidors simbòlics de cultura i en motors de renovació territorial a partir de l'acció conjunta d'iniciatives ciutadanes i institucionals. Una cultura participativa i creativa és el resultat d'aquesta dialèctica.

L'Ateneu s'adscriu a una tipologia de centres culturals que són producte de la hibridació. No es tracta de centres socials (o socioculturals), o espais de formació o producció artística. Són totes aquestes coses, i molt més. Això és molt important, perquè s'està possibilitant un sistema ric de vasos comunicants que permet enriquir el conjunt. Els equipaments actuen com a fars que atrauen iniciatives de tota mena. Iniciatives que s'interrelacionen i es retroalimenten. Aleshores, la transversalitat com a mètode de treball hi té sentit.

L'espai híbrid també és una contribució a esborrar les fronteres entre l'art i el fet social, entre el gestor cultural i l'educador social, entre el consumidor-usuari i el participant actiu, entre l'artista amateur i el professional, o entre l'equipament isolat i l'acció comunitària. I això és perquè un centre de proximitat és com un ésser viu. Quan més complexa és la seva estructura, més diversos els seus òrgans interns i més horitzontal la interrelació entre tots ells, més haurà evolucionat en estabilitat i en riquesa. L'espontaneïtat en certa mesura caòtica és una conseqüència d'aquest enfoc transversal.

El treball en comissions amb una participació ben diversa, la feina compartida, colze a colze, entre treballadors, artistes, col·laboradors o grups, tot plegat, fa que les programacions o les produccions s'impregnin dels valors del projecte. Allà es crea el discurs artístic. Allà es creen alternatives a les fórmules tradicionals: el director artístic, el programador, el tècnic de sala, el productor, el claustre de professors, es dilueixen en un treball col·lectiu. No trobarem nous corrents estètics, ni nous dogmes o jerarquies artístiques. Tampoc estètiques dominants, ja que totes són vàlides per igual. El rigor està per sobre de la distinció entre professional o amateur. L'art és entès, abans de tot, com una cosa que ens uneix, no que ens separa.

Els equipaments com l'Ateneu tenen una organització ben complexa. D'entrada, el ritme de treball és ben diferent dels llocs institucionals. És un temps viscut amb molta intensitat, amb urgència. Això afecta també el temps artístic. Hi ha una dificultat en establir fronteres entre professionals i voluntaris, entre hores laborals i hores d'oci aplicades a la gestió. D'altra banda, hi ha un volum molt dens d'activitats que requereix un gran esforç de coordinació. Els equips són força heterogenis. Moltes hores es dediquen a la negociació, a la interacció, a les discussions, a les relacions interpersonals. És, però, un esforç productiu, ja que permet ampliar els camps d'acció i de reflexió.

En definitiva, l'Ateneu Popular 9 Barris il·lustra, en versió catalana, una manera d'entendre l'acció cultural que agafa forma en una sèrie de centres culturals difícils de classificar. Allò que recentment els francesos anomenen "nous territoris de l'art", ja rebia el nom, 30 anys enrere, de "kulturfabriks", o "arts centres". Aquí pot manifestar-se amb diversos noms: casal, ateneu, centre social okupat... Tan se val, el nom no fa la cosa. En alguns casos, però, ens evocarà aquells centres culturals republicans que, amb paràmetres diferents dels actuals, coincidiren en apostar per una cultura igualitària, per a tothom.

Aquest llibre veurà la llum en el moment que l'Ateneu celebra el seu 25è aniversari. Curiosament, també ho farà l'any que la ciutat de Barcelona hauria d'estar celebrant el 20è aniversari de la instauració de la xarxa de centres

cívics, l'alternativa institucional als ateneus populars. El panorama cultural de la ciutat, sobretot respecte a l'augment de la participació o l'equilibri entre el centre i la perifèria, ¿hauria canviat si haguessin prosperat el mig centenar de propostes d'ateneus populars desestimades pel primer ajuntament democràtic de Barcelona de l'any 82? No correspon a aquest llibre donar una resposta a la pregunta, però el que sí que pot fer és deixar constància que, malgrat els múltiples intents per fer fracassar el projecte de l'Ateneu de Nou Barris, aquest ha sobreviscut, gràcies a un sistema de valors que s'ha mantingut vigent en tot moment. Com diria Pasqual Maragall a la inauguració del nou Ateneu "el vostre major mèrit ha estat la vostra obstinació i perseverància". L'Ateneu s'ha convertit en un testimoni que 20 anys enrere a Barcelona hi va haver moltes iniciatives populars que pretenien desenvolupar projectes culturals autònoms i participatius als barris, iniciatives ciutadanes que es van trobar amb la desconfiança i l'oposició de les institucions. La història de l'Ateneu de Nou Barris podria ser la història de molts ateneus que no ho van arribar a ser mai. Li hem d'agrair que hagi sobreviscut tots aquests anys, i així avui ens pugui irradiar amb la llum de la utopia, a nosaltres, testimonis del que ha passat en aquests 25 anys, però sobretot a les noves generacions que no estiguin disposades a assumir el paper de consumidor passiu i vulguin *inventar* nous projectes culturals. El futur és nostre, els espais públics també.

Per molts anys!

Xavier Pérez

1a PART

Construint una identitat

Els inicis

"Para nosotros, la cultura no proviene de energía que se degrada al propagarse, ni es caudal que se aminore al repartirse; su defensa, obra será de actividad generosa que lleva implícita las dos más hondas paradojas de la ética: sólo se pierde lo que se guarda, sólo se gana lo que se da."

Antonio Machado

Quan al llarg dels anys 70, a Catalunya, diferents comunitats veïnals de tall reivindicatiu reclamaven a les institucions la construcció d'ateneus populars, aquella gent estava recuperant l'imaginari d'un passat paradigmàtic de la cultura popular, que va tenir el seu moment àlgid al llarg de les tres primeres dècades del segle XX. Tothom pensava en els centenars d'ateneus obrers, ateneus llibertaris, ateneus populars, casinos populars, ateneus enciclopèdics, casals culturals, casals recreatius..., que proliferaven aleshores en els pobles i ciutats catalanes. Es tractava d'un gran ventall de centres culturals i educatius promoguts per i per al servei de les classes socials desafavorides, centres que més tard serien tancats i prohibits amb la dictadura franquista.

Despuntant el segle XX, es va desenvolupar extensament a Catalunya un procés de democratització de la cultura, iniciat també a altres llocs d'Europa, de manera més gradual, al llarg de la segona meitat del segle XIX. Si en altres països europeus s'estenien, per exemple, les universitats populars, aquí van cobrar força els ateneus populars. Una modesta millora de les condicions laborals i la consolidació dels moviments de classe varen impulsar el fenomen de la difusió de la cultura i l'educació entre la classe treballadora. Un gran nombre d'ateneus obrers o populars obrí les portes. Es tractava d'iniciatives que sorgiren dels propis moviments socials, dels partits polítics, dels sindicats, de les associacions, com a mitjà per fer arribar la cultura a un ampli sector de la població relegat a l'analfabetisme i l'exclusió social. Calia autoorganitzar-se per crear estructures que permetessin a les classes populars arribar a l'educació i la cultura, ja que l'Estat defensava exclusivament els interessos de les oligarquies i la burgesia. Alguns ateneus defensaven i promovien ideologies com el comunisme, l'anarquisme o el socialisme; d'altres es desenvolupaven en un espai de neutralitat política però amb un compromís social; tots treballaven bàsicament com a centres de difusió cultural i formació extraescolar d'amplis continguts.

Amb aquestes iniciatives s'enriquia un panorama associatiu urbà que quedava distribuït en tres grups:

- L'associacionisme promogut per la burgesia, de tipus científic i cultural, amb centres com l'Ateneu Barcelonès o la Societat del Liceu
- Les agrupacions menestrals, les vinculades a l'Església, les de previsió social o les mútues
- Les associacions proletàries de tipus cultural (ateneus) o de millora de la qualitat de vida (cooperatives de consum, sindicats, etc.)

Alguns segles abans es feia servir el nom d'ateneu quan es tractava "d'una associació científica i literària dedicada a elevar el nivell intel·lectual dels seus associats mitjançant discussions, conferències, cursos i lectures"¹. Amb aquest nom es batejaren un gran nombre de societats culturals franceses i angleses a finals del segle XVIII². A Catalunya, el terme ateneu es va fer popular a partir de les darreries del segle XIX, tot i que va arribar a la seva plenitud en temps de la Segona República. Normalment, anava seguit d'un o diversos adjectius que n'especificaven l'orientació ideològica i els propòsits originaris. Així, podia ser un ateneu llibertari, obrer, popular, enciclopèdic, científic, universitari, republicà, familiar, sindicalista, democràtic, catalanista, socialista, etc. L'apel·latiu popular solia anar lligat a ateneus que defensaven una neutralitat política, i alhora un compromís social i ideològic.

Amb la fi de la dictadura franquista alguns dels paradigmes republicans van renéixer entre els nous moviments socials. Un d'aquests paradigmes corresponia al model cultural representat pels ateneus populars. En aquesta ocasió, però, les noves expressions culturals, com ja ho feren també a altres països europeus, incorporaven elements nous fruit d'un nou entorn polític - la transició espanyola-, sociològic - el *baby-boom*, el turisme, el maig del 68, la contracultura, l'alliberament sexual, les noves cultures urbanes, les noves lluites socials...- i econòmic - el mercantilisme cultural³.

A Europa, els moviments socials i polítics dels 60 i els 70 van donar fruit a nous processos de democràcia cultural, entre ells, innumbrables iniciatives culturals ciutadanes. A partir de la dinàmica dels moviments contraculturals, van aparèixer a les grans ciutats del nord d'Europa noves experiències d'alternativa cultural⁴. Londres, Amsterdam, Hamburg, Copenhaguen, Brussel·les, són ciutats en què experiències noves floreixen a partir de l'ocupació de naus industrials o comercials abandonades. Per exemple, l'estiu del 1970 un grup de joves van ocupar a Amsterdam un antic magatzem de llet i sucre amb l'objectiu de crear un centre per a la promoció dels nous moviments socials i contraculturals. Allà va néixer Melkweg, que esdevindria un dels centres de cultura urbana més actius a Holanda. En un altre indret d'Europa, el desembre de 1974 a un grup de joves artistes se'ls va acudir de fer una sèrie d'activitats artístiques a un antic mercat d'abastaments en desús del barri

¹ Joan Alegret, a *Gran Enciclopèdia Catalana*, Barcelona

² Aquestes societats responen al programa il·luminista de divulgació universal dels fruits de la raó i de la ciència, com a única estratègia possible d'alliberament individual i col·lectiu i d'accés als sagrats valors d'igualtat, llibertat i fraternitat. Els primers són: l'Athenée de Paris (1785), l'Athenée des Arts (1792), The Atheneum de Londres (1824). A l'Estat espanyol: Ateneo Científico y Literario de Madrid (1820). Cf. Pere Solà, *Els Ateneus Obrers i la Cultura Popular a Catalunya*, Barcelona 1978.

³ David Harvey comenta que "les necessitats i desigs insatisfets dels moviments contraculturals dels 60 són satisfets en forma de mercaderia. El desplegament de la publicitat com a art oficial del capitalisme incorpora les estratègies de la publicitat a l'art i viceversa. D'alguna manera els moviments contraculturals actuen com a generadors de noves estètiques, generadores de noves sensibilitats que actuen com a oxigenadores del capitalisme: moda, pop art, televisió, etc." HARVEY, David, *La Condición de la posmodernidad*. Buenos Aires; Amorrortu, 1999 P.77-83.

⁴ Constant Kaïmakis. "Les alternatives culturelles en milieu urbain". Journées d'études - ARPES Ville, pratiques et emplois culturels.30 i 31 gener 1998.

d'Schaerbeek, a Brussel·les. Poc després naixeria Les Halles, un centre cultural emblemàtic a Bèlgica, que ens suggereix, per la seva estructura física i la coincidència en el temps, la campanya ciutadana per reconvertir el mercat del Born de Barcelona en ateneu popular. Hi ha molts més exemples, el Round House de Londres, Paradiso a Amsterdam, Fabrik a Hamburg... Aquests espais, ocupats legalment o il·legalment, llogats, comprats en algunes ocasions, van convertir-se en fars de la contracultura i en alternativa a les institucions oficials (cases de cultura, teatres municipals, centres de belles arts, etc.) en construir en un mateix espai, i de manera autònoma, serveis i disciplines que no s'acostumaven a barrejar gaire com tallers artístics participatius, espais de convivència al voltant d'un cafè-restaurant, sales d'espectacles polivalents, festivals temàtics, etc. Aquest fenomen es desenvoluparà al llarg dels anys 80 a Alemanya amb els *Sozio-Kultur Zentren*, a Suïssa i Àustria ho farà amb els *centres autònoms de joves*, a Gran Bretanya amb els *Arts Centres*... Aquestes noves iniciatives reivindicaven un espai independent, una distància respecte a les institucions públiques i les seves representacions polítiques, a la recerca de noves perspectives, més creatives. Això es traduiria en l'absència de mandataris públics en els consells associatius d'aquestes entitats i en la recerca d'alternatives al finançament públic (lloguer d'espais, venda d'entrades, bar, restaurants, etc.). També eren espais que es caracteritzaven per obrir-se a l'experimentació, a la innovació amb nous llenguatges, noves pràctiques culturals del que s'anomena avui cultures urbanes, amb una gran circulació de disciplines artístiques, d'artistes i de públic, molt lluny de la rigidesa de les institucions públiques. Per últim, eren espais compromesos políticament i socialment amb el seu entorn.

La reivindicació de centres de cultura popular no era, doncs, un fet aïllat a Catalunya, i responia a un desig generalitzat a Europa de fer una altra cultura lluny de la cultura oficial, més propera a la gent. Les indústries culturals, d'una banda, van captar de seguida les noves demandes de la població i van experimentar un creixement sense precedents. Els estats, d'altra, van interpretar de manera contradictòria aquestes noves peticions de cultura. Hi va haver estats que van mantenir una política de fort intervencionisme de les seves administracions públiques en l'activitat cultural, desplaçant en molts casos la societat civil. Va ser el cas de França, Itàlia, o del nostre país a partir de la democràcia. Altres estats van beneficiar un cert equilibri entre els sectors públic, privat i associatiu. És el cas d'alguns països del centre i nord d'Europa. Les raons per decantar-se cap a un o altre model van ser complexes i varien en funció del país. En el cas espanyol, davant del fort activisme social i polític que va precedir les primeres eleccions democràtiques, per als nous governants calia refredar els moviments socials i alhora augmentar el protagonisme dels poders públics democràtics recentment estrenats. A Catalunya, per exemple, els primers ajuntaments democràtics van absorbir molts líders de moviments socials i gairebé van desmantellar gran part del moviment associatiu. De seguida es van posar a treballar a posar ordre a l'administració i a prestar, moltes vegades sense competència efectiva, els serveis reclamats insistentment per la ciutadania⁵. Per consolidar els nous estaments públics era vital controlar els nous centres de proximitat que s'anaven construint fruit de les

⁵ Fernando Pindado, *La participació ciutadana a la vida de les ciutats*. Edicions del Serral. 1999. pàg. 36.

reclamacions veïnals (centres cívics, casals, aules de cultura, etc.). Aquests nous espais de participació passaven a ser un lloc de contacte privilegiat amb moviments ciutadans. Les institucions que s'estrenaven en la responsabilitat del poder, potser una mica acomplexades per la seva fragilitat real dins la nova democràcia, van exercir gairebé sense escletxes el control d'aquests nous espais de participació, per por, per inseguretats. Aquest control convidava els moviments socials i culturals a la inactivitat, al clientelisme, i a la dependència. Aleshores els nous poders públics no tenien una política participativa definida. De fet, fins a finals dels 80 no s'implantaren els primers reglaments de participació⁶. Hem hagut d'esperar a l'any 2002 perquè el reglament de participació de la ciutat de Barcelona, per exemple, contempli per primer cop la possibilitat que els centres culturals de proximitat puguin ser gestionats per associacions.

Salvem els nostres pulmons

No resulta gens estrany que un grup de veïns i veïnes de Nou Barris, a Barcelona, reivindicuessin, allà per l'any 1977, un ateneu popular. Aquesta era una més de la interminable llista de reivindicacions de les associacions de veïns. I no era per a menys. La Barcelona franquista de Porcioles, en un afany *desarrollista* sense precedents, va propiciar que una zona de camps i muntanya situada a la vessant nord-oriental de la serra de Collserola es convertís en un dels pitjors suburbis de la ciutat. A causa del fenomen migratori dels anys 50, les últimes dècades del franquisme van viure el creixement frenètic i desordenat d'uns barris condemnats des del primer moment a ser un dormitori, lluny dels centres de producció, habitats de dia per mestresses de casa, nens i jubilats; i de nit, pel fantasma de l'oblit i de l'abandó més absolut. Nou Barris estava encara lluny, però, de protagonitzar les seves lluites reivindicatives. Ningú no s'atrevia a reivindicar. Va ser una època trista, aquella d'en Porcioles. Molts treballadors, en els seus moments de descans, no van trobar cap més sortida que construir-se ells mateixos les clavegueres, els ponts, els carrers, enmig de camps de vinya, de runes, de blocs de pisos i de molta misèria.

De mica en mica, un nou esperit reivindicatiu va anar escampant-se entre els moviments veïnals. Per a molts es tractà d'un canvi de mentalitat: calia reclamar el que era just, reivindicar a l'Ajuntament els serveis inexistents. Aquesta nova visió va ser molt important per al desenvolupament futur de Nou Barris. A Trinitat Nova, per exemple, es constitueix al llarg de la dècada dels 60 un focus d'activitat reivindicativa, cultural i política a l'entorn del Centre de Vida Comunitària, espai vinculat a la parròquia de Sant Josep Obrer (molts d'aquells centres socials s'emparaven en una parròquia). Un altre focus se centrà al voltant del Centre Social Roquetes, al barri de Verdum. Es tractava de nuclis d'activitat que funcionaven de manera clandestina. La repressió i el control policial eren constants. Per això eren nuclis més aviat tancats.

El 1970 es fundà l'Associació de Veïns Nou Barris com a instrument de lluita contra el Pla Parcial de Torre Baró, Vallbona i Trinitat. Es trenquen aquells nuclis tancats i s'articula una coordinació entre els centres socials sorgits en els

⁶ Un dels primers, el de la ciutat de Barcelona, es va elaborar l'any 1986.

barris, mitjançant les assemblees de zona. Es treballa per a la lluita urbana: cada secció té la seva autonomia i totes les seccions es troben en una assemblea general de tots els barris. Enmig de les reivindicacions veïnals es mouen, però, altres lluites del moviment obrer, el qual es belluga com un agent revolucionari, sobretot entre els més joves. La consigna: a més de lluitar per a la millora dels barris, s'ha de fer lluita ideològica. Els partits polítics d'esquerra trobaren a Nou Barris un bon espai per difondre els seus programes ideològics. Les discussions en el si dels moviments de lluita urbana pivoten entre l'acció directa per solucionar els problemes de l'entorn proper i els debats ideològics de fons. Mentrestant, l'Ajuntament de Barcelona es consolida com la bèstia negra, l'enemic franquista culpable de l'abandó dels barris obrers, i l'objecte de les ires dels moviments urbans.

Com dèiem, alguns dels centres socials van destacar per la seva activitat reivindicativa i cultural. És el cas del Centre Social Roquetes, ubicat en uns locals de la parròquia del carrer Viladrosa, a Verdum. Allà era usual organitzar xerrades, debats, cinema, teatre o concerts. El que va començar com a esplai de la parròquia, va acabar constituint un focus d'activitat sindical, política, reivindicativa i, sobretot, cultural. D'allà va sorgir, per exemple la Penya Flamenca Enrique Morente, o diversos grups de teatre amateur. Altres centres socials, com el de Trinitat, destacaven per la promoció de la natura i l'excursionisme. Alguns actes culturals tingueren èxit, com la Setmana de Vida Associativa. També tingueren èxit les olimpíades populars organitzades a Verdum i Trinitat, que foren l'embrió de les vocalies de joves de les associacions de veïns. En conjunt, aquests moviments ciutadans es van constituir en escoles de civisme, de construcció col·lectiva d'una identitat basada en valors com la solidaritat, la llibertat, la justícia social i la igualtat. En aquests moviments, i en el seu context, trobarem els antecedents del naixement de l'Ateneu Popular a Nou Barris.

Com altres anys, el 1976 anava ben carregat de lluita urbana a Nou Barris. La lluita contra el Pla Comarcal. La lluita per escoles i guarderies. Les protestes contra el 2n Cinturó. La lluita per l'asfaltat de carrers a Roquetes. La lluita per semàfors a Ciutat Meridiana, o a Prosperitat... Una d'aquelles lluites es va centrar a l'entorn d'una planta d'asfalt que l'Ajuntament havia autoritzat a escassos metres dels habitatges de Trinitat Nova, amb l'objectiu de fabricar l'asfalt per a les intervencions urbanístiques en marxa a la zona. Es tractava d'una indústria altament contaminant situada molt a prop dels blocs de pisos, quan la normativa per aquell tipus d'instal·lacions exigia una separació d'un mínim de 2 quilòmetres de nuclis habitats. A més, la planta ocupava uns terrenys que, prèviament al Pla Comarcal de Viola, eren considerats àrea forestal. Les reivindicacions es van centrar inicialment en peticions a l'alcalde Viola i, posteriorment, a l'alcalde Socias Humbert, de traslladar la planta i destinar la zona a equipaments. Per manca de resposta, a les peticions van seguir campanyes de signatures, manifestacions, assemblees i concentracions els diumenges a la mateixa planta asfàltica. Finalment, l'alcalde Socias va prometre la instal·lació de filtres a la planta, per "solucionar" els problemes de sorolls i fums. Ja n'hi havia prou. L'endemà, per majoria, l'assemblea de veïns i veïnes va decidir desmuntar la planta.

El diumenge 9 de gener de 1977, mentre un grup de veïns i veïnes es trobava en assemblea a l'entrada de la planta asfàltica, un piquet accedia a l'interior, tancava el vigilant, tallava la línia de telèfon, i amb maces i cordes, destruïa la planta. Els fums s'havien acabat per sempre.

Volem cultura popular als barris!

La notícia va tenir gran ressò en els mitjans de comunicació durant setmanes. Per una banda, l'exemple d'acció directa demostrat pels veïns de Nou Barris, i per l'altra, les irregularitats que envoltaren la construcció de la planta, amaniren els comentaris de la premsa, la qual també va recollir les negociacions posteriors. En principi, el govern de Socia no va castigar els fets. El panorama general de reivindicacions i lluites era angoixant, a més calia fer el possible per demostrar una voluntat aperturista davant dels moviments socials. Al cap i la fi, els veïns tenien raó, la planta era il·legal. Així que els contactes van anar per la via de la negociació. Es va acordar el trasllat definitiu de la planta, la cessió provisional als veïns d'un magatzem i uns porxos, la creació d'una comissió mixta formada per representants d'Obres Públiques, Promoció Ciutadana i l'AV Nou Barris amb l'objectiu de realitzar un estudi d'emplaçament definitiu d'un centre cultural per al districte "amb els serveis adequats"⁷.

Als anys 70, com ara, la cultura era a la cua de les reivindicacions. De fet, a les mobilitzacions que es van generar per protestar contra la planta asfàltica les primeres demandes eren de caire ecològic i sanitari, i després, de retruc, va aparèixer el tema de l'ateneu popular. Va ser una assemblea posterior a l'enderrocament la que va decidir que aquells terrenys havien de ser destinats a equipaments culturals. La proposta triomfadora va ser crear un ateneu popular a l'espai que ocupaven les naus de la planta; i en els espais limítrofs, altres equipaments esportius, culturals i de lleure, conjuntament amb un parc forestal. Es va constituir una coordinadora pro ateneu formada per les vocalies de cultura de les AV, gent del Centre Social Roquetes i altres grups i persones dels barris de l'entorn. Ben aviat va sorgir la idea de fer un gran esdeveniment per recolzar la reivindicació: potser es podria muntar una gran festa que durés, per exemple, 30 hores ininterrompudes...! L'explanta asfàltica estava a punt d'iniciar el camí per a convertir-se en aquell paradigma d'una cultura construïda per la pròpia gent, una cultura popular d'una vegada per totes als barris de Barcelona.

I és que a Nou Barris gairebé no hi havia serveis culturals més enllà dels generats a l'entorn de parròquies o associacions veïnals. L'ateneu popular vehiculava la demanda d'un col·lectiu heterogeni format per activistes de la lluita urbana, de les associacions de veïns, molts d'ells militants de partits d'esquerra, i gent dels centres socials i grups artístics amateurs. Tots reclamaven un espai neutral i obert per a la cultura, un espai que recollís tota aquella pluralitat sense decantar-se cap a una ideologia o color polític concret. Un lloc on poder fer cultura, la cultura dels barris. L'ateneu va construir aquest espai.

⁷ Aquest procés es recollit al document *10 anys d'acció lluita i diversió*, elaborat per l'Ateneu l'any 1987

30 hores d'acció, lluita i diversió

A partir dels primers mesos de 1977 la Coordinadora pro ateneu es va començar a reunir en assemblees cada diumenge a la planta asfàltica. El gruix el constituïen al voltant d'unes 15 o 20 persones. Es va generar un procés creatiu que ja no abandonà aquell espai mai més. Calia fer que aquell lloc ple de brutícia, deixalles i contaminació es convertís en un ateneu popular; i el seu entorn, igualment degradat, es transformés en un parc forestal amb equipaments esportius i d'esbarjo. Calia estendre la idea entre el veïnat i els mitjans de comunicació. Calia la complicitat dels barris i de la ciutat de Barcelona. ¿Per què no organitzar una gran festa gratuïta i oberta a tothom on reivindicació, innovació i cultura popular anessin de la mà? Com a mínim serviria d'excusa per netejar els milers de pedres escampades per tots els racons de la planta. La festa es va fer per dos anys consecutius, amb un nom: les 30 Hores.

Les primeres 30 Hores (en realitat van ser 32) es van realitzar entre el 4 i 5 de juny de 1977 a l'explanta asfàltica. Es tractà d'un seguit d'actuacions (música, flamenc, circ, teatre, poesia, espectacles infantils), debats, exposicions i presentació de diferents moviments socials de Barcelona. Durant alguns mesos diverses comissions (propaganda, economia, programació, etc.) van treballar amb un esperit molt creatiu. Hi havia gent del grup de teatre A.D.T., de la Cooperativa COVEPROS, de l'AV Nou Barris, del Centre Social Roquetes, de la Penya Enrique Morente, del Grup Infantil Rodamons, de l'assemblea pro ateneu... També hi va haver la col·laboració de L'Ideal d'en Clavé, Creu Roja, Vocalia de Dones, Bombers de Barcelona, Associació de Minusvàlids, Coordinadora d'Espectacles en els Barris (el que serà La Roda d'Espectacles, vinculada a l'Ateneu des del seu naixement) i el Grup Moviment Gai. Oficialment, organitzava l'AV Nou Barris, l'entitat de més prestigi, ja que la Coordinadora no estava legalitzada. Hi va haver la participació d'un grup de 3 arquitectes, els quals, a més de capficar-se a construir un tobogan que connectés les ruïnes de Torre Baró amb l'Ateneu (projecte desgavellat finalment descartat per raons òbvies de dificultat), van iniciar un procés que va culminar a les segones 30 Hores amb la presentació d'una maqueta de l'Ateneu i els seus voltants. La comissió de propaganda va proposar com a símbol de l'Ateneu un bidó de quitrà de color verd (n'hi havia molts a la planta en el moment de l'ocupació). Aquesta comissió, molt activa, va omplir Nou Barris de cartells i indicadors de com arribar a l'Ateneu, va pintar amb lletres gegants el nom de l'ateneu a la teulada de les naus i va organitzar actes de propaganda en forma d'obres de teatre a llocs com el parc de la Guineueta, Roquetes, Trinitat, Ciutat Meridiana o les Rambles de Barcelona. La comissió d'economia també va tenir molta feina per aconseguir gestionar les aportacions de l'Ajuntament, comerciants, empreses i particulars. A les dues edicions de les 30 Hores van participar artistes coneguts del moment, com Tribu, Borne, Abedul o la Salseta del Poble Sec (en música); o Mayte Martín, Los del Coto, el Lolo o Miguel de Badajoz (en flamenc); o Germans Poltrona, Xesco Boix (en l'animació infantil), entre d'altres. Fins i tot, es va organitzar una matança del porc amb en Pep Salsetes.

Les 30 Hores van tenir una gran significació, no tant per les 50.000 persones que hi van assistir el primer any o les 30.000 del segon, o pel ressò dels mitjans de comunicació, com perquè van fer creure en l'Ateneu Popular 9 Barris, i van contribuir a l'afirmació d'una nova cultura popular a Nou Barris. Es va demostrar que era possible organitzar un gran esdeveniment des de la participació ciutadana, amb assemblees i comissions ciutadanes, i amb projecció metropolitana. Per primer cop molta gent d'altres indrets de la ciutat es va acostar a Nou Barris.

Però, a més, les 30 Hores van constituir la base del que poc després serien les festes majors dels barris. El seu procés organitzatiu, el tarannà, els continguts, van ser emulats a les primeres festes majors que poc després les AV (associacions de veïns) impulsarien en els barris. Es tractava de trobar espai per a la festa popular, un espai no únicament lúdic, sinó també reivindicatiu, solidari i socialitzador. Molts no eren conscients encara que s'estava desenvolupant un important motor de cohesió social i d'identitat que aquells barris sorgits de l'emigració i el desarrelament tant necessitaven. Amb la cultura popular i la festa, aquell dinamisme comunitari nascut de la lluita urbana s'abastava d'una nova força. En 1979 naixia la festa major del barri de Prosperitat, referent festiu popular a Nou Barris. En 1980 l'escola d'adults Freire se n'anava de festa al parc de la Guineueta i naixia La Cultura Va de Festa. El Carnaval o la Nit d'Ànimes omplien un nou calendari festiu...

A l'Ateneu, no tota l'activitat es va centrar en les 30 Hores. Per una banda, l'Ateneu com a tal començava a funcionar en dos espais alliberats, els porxos i una nau petita que va ser mínimament adequada per a activitats. Allà es van presentar actuacions musicals (Lone Star), de teatre (Roda d'Espectacles, La Cuadra de Sevilla), cinema, tallers, xerrades o setmanes culturals com la Setmana de Vida Comunitària o la Setmana d'Alfabetització.

D'altra banda, es va elaborar un projecte d'ateneu popular que recollia també millores de serveis i equipaments per al seu entorn. Va ser una proposta elaborada per la Coordinadora pro Ateneu, amb l'aprovació veïnal. Allà es proposava la creació de dos edificis independents amb una sala polivalent amb aforament per a 500 persones, un espai de trobada amb bar i llar de foc, sales de reunions, oficines i sales taller. Es parlava també de la creació d'una esplanada central amb una zona esportiva, un frontó, una pista de patinatge, un berenador amb barbacoes, un edifici de serveis construït en el centre del parc (amb piscina, i una sala polivalent, un centre d'estudis i informació amb biblioteca, centre audiovisual, arxiu i una sala d'exposicions), un edifici situat a la part alta de la muntanya amb serveis de colònies i rehabilitació de joves, un amfiteatre i un llac piscina descobert amb solàrium. La proposta incloïa també l'enjardinament i reforestació de l'espai creant el Parc Forestal de Roquetes, i la recuperació del Castell de Torre Baró. El projecte va ser premiat l'any 78 en un concurs d'arquitectura a Saragossa.

A mitjans d'aquell mateix any la proposta va ser presentada a l'alcalde Socias qui, sorpresa!, inicialment la va aprovar. A més, es va comprometre a finançar de seguida una primera fase de construcció del nou ateneu. Fins i tot es

parlava de fer ús provisionalment del cine Favència mentre duressin les obres. Semblava que els objectius de la Coordinadora estaven molt a prop d'aconseguir-se. Ningú no es podia imaginar llavors que el nou equipament tardaria més de 15 anys en fer-se realitat. Millor que no ho sabessin, ¡qui tindria tanta paciència! En realitat, ni l'alcalde Socias, ni Font Altaba, ni després els primers alcaldes de la democràcia, Narcís Serra i Pasqual Maragall, van creure realment en el projecte de la maqueta de l'any 78. Socias va dir que sí a tot, però sabedor que es trobava en un govern de transició, i amb uns interlocutors amb fama de guerrers. Es va treure el mort de sobre. Els altres gairebé no en van fer ni cas, tenien els seus propis plans. Els moviments de lluita urbana a Nou Barris, massa capficats en reivindicacions parcials, sovint s'oblidaven dels projectes més globals i aquest en va ser un cas. La maqueta del 78, amb radicalitat i sentit estratègic, dibuixava un nou plantejament global per a la zona, encara avui no resolt, del que només se'n va salvar l'Ateneu. És una llàstima, però també una oportunitat històrica perduda.

No tancarem aquest període sense remarcar un altre fet important. Des del primer moment en què es treballa la idea d'un ateneu popular hi és present la idea d'autogestió. L'assemblea setmanal es consolida com a òrgan de presa de decisions, però també com a espai de debat constant sobre la gestió del centre. Com a resultat, es genera un procés creatiu de gran riquesa en què la participació activa d'un grup de veïns i veïnes actua de motor per a la difusió comunitària del projecte, i com a eix central per al desenvolupament operatiu de la iniciativa. Aquest nou procés col·lectiu, la voluntat d'autogestió, el debat, la crítica, la innovació, no s'abandonaran mai en els 25 anys d'ateneu popular. La convicció i la tossudesia van permetre la pervivència de l'Ateneu. La innovació constant va modelar el seu caràcter d'espai alternatiu.

2a PART

L'Ateneu agafa forma (1979-1990)

Per evitar el perill de la dispersió, la única resposta es desenvolupar el nostre poder, creant connexions, resistint en els nostres llocs, constituint xarxes, però sense preocupar-nos gaire d'on ens en portaran. Perquè, com sabeu, és com a la poesia d'Homer quan descriu el camí a Itaca. Ell diu a Ulisses: "en el camí a Itaca experimentaràs això i allò. Però quan arribis a Itaca, no et desil·lusionis: hauràs entès que Itaca consisteix en el camí a Itaca"

Miguel Benasayag

Després de les segones 30 Hores el projecte de l'Ateneu cau en la pitjor crisi de la seva història. Moltes van ser les raons que provocaren la seva aturada durant prop de dos anys: l'arribada de la democràcia, la intensa activitat dels partits polítics, la manca de respostes al desenvolupament del projecte per part de l'administració... El fet és que va ser precisament l'arribada de la democràcia la que va provocar en major mesura l'aturada de les activitats. Es tracta d'un fenomen que afectà la majoria de moviments socials de l'època. Les primeres eleccions municipals l'any 1979 van provocar la fugida de molts activistes socials cap a les llistes electorals dels partits polítics, en un primer moment, i cap a ocupar càrrecs en els nous ajuntaments democràtics, més endavant. Associacions veïnals, plataformes, grups reivindicatius, van perdre en pocs mesos líders i activistes. La Coordinadora pro Ateneu Popular 9 Barris també en va patir les conseqüències.

Aquesta crisi de l'Ateneu i del moviment associatiu en general va coincidir amb el que hauria hagut de ser el punt àlgid de la campanya pro ateneus populars promoguda per la FAVB⁸ a partir de 1976. Aquell any s'iniciaren diferents lluites per aconseguir ateneus populars al Poblenou (La Flor de Maig), Sagrada Família (La Sedeta) i Bon Pastor. A finals d'aquell mateix any, una de les demandes més sonades va ser la reivindicació de l'edifici del Born també com ateneu popular⁹. L'any següent, coincidint amb les 30 Hores, s'aplegaren 50.000 persones¹⁰ al Palau de l'Agricultura per demanar un ateneu popular al Mercat de les Flors, amb les cançons d'en Joan Manuel Serrat com a acte més destacat. L'any 79 es recollien ja més de 40 demandes d'ateneus populars a Barcelona. Alguns de significatius com les Cotxeres de Sants, Can Felipa, La Bàscula, Torre Llobeta, Casa Elizalde, L'Artesà i La Sedeta, d'altres d'efimers, com a Canyelles (Guineueta Vella), els cines Triunfo i Imperial, i La Barraca (La Sagrera). A les demandes de recuperació d'espais singulars als barris, antigues fàbriques, cinemes, masies, palaus o mercats, per part d'associacions de veïns, s'afegeix una explosió participativa de la societat civil, entusiasta per entrar en una nova etapa de democràcia després de 40 anys de franquisme.

⁸ Federació d'Associacions de Veïns i Veïnes de Barcelona

⁹ Amb un multitudinari festival, el 16 de gener de 1977, una setmana després de l'ocupació de la Planta Asfàltica a Nou Barris, es va fer pública la campanya de reivindicació de l'antic mercat com a ateneu popular. Segons declaracions d'un representant veïnal de l'AV Casc Antic "l'ateneu seria el lloc on es farien una sèrie d'activitats culturals, recreatives, etc., un centre de concentració de la vida col·lectiva del barri" *El Noticiero Universal* 9.04.77

¹⁰ Segons el diari *Mundo Diario*, del 7.06.77

L'Ajuntament d'en Socias va pactar una proposta experimental amb la FAVB. Va comprometre 40 milions de pessetes¹¹ per l'adequació de 6 ateneus populars: Canyelles, Flor de Maig, Cotxeres de Sants, Torre Grogà, Quinta Amèlia i Farrero. Es tractava d'una despesa per l'adequació física dels espais, que explícitament no contemplava suport a la gestió, ja que les pròpies entitats i veïns havien de satisfer les despeses originades de la gestió¹². L'Ajuntament d'aleshores reconeixia que la dificultat bàsica per afrontar el tema dels ateneus populars era la manca de capacitat econòmica, però també la manca d'experiències pròpies i la necessitat de trobar models institucionalitzats no burocratitzats.

La delegada de Promoció Ciutadana, Graciela Costa, declarava públicament a finals del 78¹³ que es pensava en dos models de gestió: el centre cívica, com a aparell administratiu dels districtes, amb serveis descentralitzats, espais per a la gent gran, seu d'AV i altres entitats, és a dir, un espai de caràcter social; i es pensava també en l'ateneu popular com a centre d'activitat més aviat cultural, amb un espectre molt ampli d'activitats. L'ajuntament predemocràtic d'en Socias contemplava la convivència de dos models, el demanat per les plataformes veïnals i el descentralitzador de serveis personals municipals. No s'oposava a la proposta veïnal i introduïa un nou model municipalista. La decisió final, però, sobre el camí a emprendre, seria assignatura pendent per al següent consistori.

Després de les primeres eleccions municipals democràtiques del 79 el govern de Serra es va posar a treballar per resoldre l'equació. El resultat triat: un sol espai públic, el centre cívica. Es tractava d'un híbrid dels dos models comentats anteriorment, però gestionat directament per l'Ajuntament. Com és lògic, les entitats veïnals no van estar gens d'acord amb aquesta proposta, ja que s'estava enterrant el model participatiu que defensaven. D'una banda, la FAVB definia els ateneus populars com espais no lligats a institucions ni a partits polítics, no monopolitzats per grups, oberts a tothom, sense socis, amb una gestió compartida per les entitats, promovent la creativitat i la iniciativa pròpia de cada zona; i l'Ajuntament, pel seu cantó, entenia que corresponia a l'administració municipal portar la iniciativa de cada projecte. Es va iniciar "la guerra dels centres cívics". Uns reclamaven el control de la gestió, els altres parlaven de professionalització i de sortida del "tercermundisme cultural"¹⁴. Va arribar un moment que la guerra es va centrar al voltant de la figura del director de centre cívica. Per a les entitats veïnals, es tractava d'un buròcrata nomenat per l'Ajuntament per "controlar" les activitats del centre, i reclamaven poder triar algú proper a les iniciatives dels barris. Per l'Ajuntament, els treballadors i els consell dels centres certament eren la garantia del control de l'espai. No es podia cedir.

La reacció del moviment veïnal no va ser prou contundent com per fer marxa enrere al consistori. Sumat a la crisi de lideratge veïnal i associatiu abans

¹¹ 240.000 euros

¹² Segons el diari *Mundo Diario*, del 19.11.78

¹³ Publicat poc després a *El Noticiero Universal* el 22 de gener de 1979

¹⁴ Els centres cívics i la cultura popular. Revista *El 29*. N° 1, 1984

comentada, l'Ajuntament va saber jugar amb habilitat, a partir del 83, la carta dels districtes. De sobte, amb la descentralització per districtes, els agents veïnals deixaven de tenir interlocutors a la plaça Sant Jaume. "Aneu al districte" era la consigna de la casa gran. Llavors, anaves al districte i no hi havia ni mitjans, ni recursos humans, ni continguts. Era com marejar una perdiu. D'això, l'Ateneu Popular 9 Barris en va patir, i molt.

Centre Cívic Planta Asfàltica NO!

Si un peu del nou consistori en el territori era la descentralització, amb els consells de districte, l'altre era la participació, representada pels centres cívics. El primer centre cívic s'inaugurà al barri del Guinardó en 1982. Era el primer d'una àmplia xarxa de centres culturals polivalents descentralitzats¹⁵ que es pretenia obrir a tots els districtes de Barcelona, reinterpretant les demandes de la campanya pro ateneus, i ubicant-se en els propis edificis reivindicats. Com dèiem anteriorment, els nous governants democràtics de la ciutat van fer el possible perquè la gent s'oblidés dels ateneus populars. Hi havia una gran preocupació per legitimar i consolidar les noves institucions municipals. A més, algunes de les iniciatives ciutadanes pro ateneu es manifestaven clarament antisistema o acumulaven una trajectòria molt reivindicativa. No era el cas que, tot just iniciar la nova aventura democràtica, es possessin pals a les rodes.

L'estratègia va ser, doncs, construir un nou híbrid que recollís els interessos de les parts: el model cultural dels ateneus populars, defensat pels moviments veïnals, i l'eina de descentralització institucional que buscava l'Ajuntament. Amb un element clau: la gestió en mans de l'Ajuntament. Per una banda, el model italià del *centri civici* - paradigma d'actuació fonamental en les polítiques locals d'esquerres del centre i nord d'Itàlia dels anys 60 i 70 - va agradar, ja que constituïa una bona eina en els processos de descentralització i participació ciutadana¹⁶. Es tractà de "supermercats de serveis personals de l'ajuntament, entre ells, els culturals"¹⁷. També foren un suport a l'activitat d'entitats amb la cessió d'espais i recursos. D'altra banda, es van incorporar continguts presents a les propostes d'ateneus populars, a l'estil de tallers, cursos, xerrades, o activitats artístiques de diversa mena. Amb aquesta fórmula es van obrir centres cívics a espais reivindicats anteriorment com ateneus populars. A tot arreu, llevat d'un racó de Nou Barris.

La definició dels centres cívics, per part de l'Ajuntament de Barcelona, com a ambaixadors actius de la palça- Sant Jaume als barris no agradà gens als joves impulsors de l'Ateneu Popular 9 Barris¹⁸. Se'ls veia com a aparells burocràtics controlats per l'Ajuntament, sense participació real dels veïns, amb un

¹⁵ Amb la triple tasca de proveir serveis personals els ciutadans d'un barri o districte, estimular processos d'iniciació en el món de les arts i la cultura i promoure la participació ciutadana.

¹⁶ Eduard Miralles i Montserrat Saboya. *Aproximaciones a la proximidad*. Jornadas sobre centros cívicos y proximidad. Ayuntamiento de Vitoria-Gasteiz. 2000.

¹⁷ Eduard Delgado. "Per un Consell Català de Cooperació Cultural". Revista *Karis*, Interarts. Barcelona 2001 Pp.95

¹⁸ En un document intern de debat elaborat el juliol de 1984, es qualifica l'Ateneu Popular com "ambaixada activa dels barris als barris, al Districte de Nou Barris, a la ciutat i l'Ajuntament i altres institucions, en aquest ordre de preferència"

programa d'activitats gens creatiu, i tancats al propi edifici, sense contacte amb el carrer. A més, amb la institucionalització d'alternatives crítiques s'estava frenant el desenvolupament de la societat civil i es tendia a l'homogeneïtzació. Malgrat l'oposició per part dels moviments veïnals de Nou Barris, l'Ajuntament va obrir uns quants centres cívics al districte. El primer va ser el de Torre Llobeta, després de sortejar l'ocupació de les instal·lacions per part de l'AV del barri. Després van seguir els de Ciutat Meridiana, Can Basté i Via Favència. Una pregunta interessant de respondre és per què l'Ateneu va sobreviure com a tal, malgrat l'oposició institucional, quan a tot arreu aquesta batalla es va perdre a favor del model de centre cívic. Diverses raons se'ns acudeixen. La primera és que, com veurem més endavant, mentre es comença a implementar el model de centres cívics, l'Ateneu es consolida com a alternativa popular, amb una forta presència al carrer i amb un gran nombre de gent implicada. En segon lloc, el primer Consell de Districte de Nou Barris interpreta en clau positiva el paper dinàmic que l'Ateneu està desenvolupant en el territori i juga una estratègia dialogant i ambivalent –que mantindrà per molts anys- que acabarà per afavorir els interessos de l'Ateneu. A tot això hi hem de sumar la tossudesa i la paciència d'uns i la complicitat mig amagada dels altres. I també el fort caràcter de Nou Barris. La lluita urbana i els moviments reivindicatius han estat una autèntica escola de ciutadania activa forjadora d'uns trets identitaris propis basats en la solidaritat, la justícia social i la participació.

Tornem!

Abans parlàvem d'un període de crisi a l'Ateneu Popular entre finals de 1979 i ben entrat el 1981. En cap moment, però, es va abandonar el procés de negociació amb l'Ajuntament de Barcelona sobre el futur de l'explanta asfàltica. El govern de Serra va assumir els compromisos presos amb l'alcalde Socias sobre el projecte de la maqueta però, respecte a l'Ateneu, afegí un concepte nou en la negociació: parlava d'un centre cívic i obviava que, des del primer moment, el que els veïns havien demanat era un ateneu popular autogestionat. A mitjan 1980 l'Ajuntament es va comprometre a enllestir ben aviat el projecte de centre cívic en dues fases: una primera, amb la construcció d'un nou edifici, i una segona, d'intervenció en l'entorn amb la participació de l'arquitecte Pedrol, un dels autors de la maqueta abans comentada. En realitat, va finalitzar la legislatura i l'Ajuntament no en va fer res.

A l'Ateneu, en canvi, van passar moltes coses, i molt importants. El març de 1981 es van reunir les vocalies de cultura de les AV de Roquetes, Prosperitat i Trinitat Nova per analitzar l'estat del projecte d'ateneu. Després d'uns mesos de reunions amb l'Ajuntament sense treure'n res clar, finalment, un preciós dia de primavera, reunits al costat de la font de l'entrada a l'Ateneu, la Coordinadora pro Ateneu va decidir que s'havia de fer un pas endavant. Malgrat que les instal·lacions eren molt precàries, i que l'activitat els darrers mesos s'havia limitat als assaigs d'un grup de *majorettes*, calia fer alguna cosa més que esperar una resposta de l'Ajuntament. Així que després de l'estiu la Coordinadora va organitzar una sèrie d'actes sota el nom de *Volvemos*, amb la intenció de deixar clar que el projecte de l'Ateneu seguia sent un tema pendent.

Possiblement, ningú dels que van relançar la reivindicació era aleshores conscient que en poc temps, malgrat les mancances materials, l'Ateneu començaria a aglutinar un munt de gent amb ganes de fer coses, que es formarien grups i s'iniciarien activitats que marcarien un estil de programació i que hi hauria debat en profunditat sobre formes organitzatives, sobre autogestió, sobre participació, sobre política cultural. I això és el que va passar, malgrat les mancances.

Després de l'èxit del carnaval de 1982, amb la rua i ball final a l'Ateneu, es comencen a consolidar tallers a l'entorn del propi carnaval i l'animació de carrer, així com a constituir-se grups d'afinitats que en el seu conjunt estaven generant una identitat a l'entorn de l'explanta: els grups de diables, de serigrafia, d'expressió corporal, de teatre, d'animació. A mesura que els grups es van definir, van augmentar els seus components i es van enriquir les assemblees de la Coordinadora pro Ateneu dels dimecres. Aquestes reunions van haver de fer front al llarg dels anys 83 i 84 a l'organització d'un Ateneu on cada vegada es feien més coses. Les reunions dels dimecres coordinaven l'acció, solucionaven els conflictes i els problemes, consensuaven les decisions, generaven debat... Es van convertir en el principal instrument de gestió del centre (amb el temps s'anomenarien gestora). Ben aviat seria el lloc on s'exposaria, per exemple, la preocupació per la manca de coordinació entre els grups i el treball que la Coordinadora generava. Allà es marcarien les principals línies d'acció, com la necessitat de donar a conèixer l'Ateneu i les seves activitats als barris, col·laborar amb altres entitats, potenciar les festes populars, així com continuar reivindicant un nou edifici.

Al juliol del 83 i el 84 diferents entitats de Nou Barris van organitzar unes acampades urbanes reivindicatives als peus de Torre Baró. L'objectiu era cridar l'atenció sobre l'estat d'abandó d'aquella part de la serralada de Collserola i reflexionar sobre l'ecologia i el medi ambient. L'Ateneu Popular hi va tenir una participació molt activa. Es van fer excursions, xerrades, tècniques de repoblació forestal, tallers de construcció de plaques solars, itineraris botànics, etc.; unes activitats que van tenir molta repercussió a la zona. En aquells anys l'Ateneu apostava fermament per incidir en el moviment cultural de la zona, i ho va fer impulsant reivindicacions col·lectives –(com les acampades, accions del moviment okupa, de les ràdios lliures, etc.), la recuperació i promoció de festes populars (el carnaval, la festa de la primavera o les Nits d'Ànimes)-. O també col·laborant amb iniciatives d'altres grups, com l'escola d'adults Freire, associacions de veïns, Comissió per la pau, etc. En concret, l'escola Freire s'havia convertit aquells anys en el principal referent cultural de la zona. Van impulsar, amb l'Ateneu, el carnaval o la Nit d'Ànimes. Organitzaven els Divendres Culturals, un espai obert d'intercanvi i de presentació d'experiències (teatre, concursos, música, etc.). L'Ateneu va col·laborar-hi molt activament, igual que en l'organització de La Cultura va de Festa, una festa al parc de la Guineueta iniciada per la Freire l'any 80 amb l'objectiu de mostrar els tallers de l'escola al carrer. L'any 81 s'hi sumà el grup Nueva Tertulia i l'any 82 l'Ateneu Popular en ple, col·laborant en cercaviles, correfocs, focs artificials, la tómbola de la comunicació, el bar, etc.

Aquest prolífic període va ser escenari també de, com a mínim, quatre fets importants per al desenvolupament posterior de l'Ateneu. D'una banda, s'organitzava el primer taller d'acrobàcia, a partir del qual va sorgir un grup de gent interessada pel circ. De l'altra, sortiria al carrer la revista *La Cabra*,¹⁹ que aviat guanyaria acceptació entre els sectors més crítics de Nou Barris. En tercer lloc, el 23 de novembre de 1984 s'inaugurava el Lokal, amb l'actuació del grup Make Up. El Lokal consistia en una programació quinzenal de música, teatre, cabaret, circ o cafè concert, generalment obres de petit format, en una sala amb servei de cuina i bar condicionada per la pròpia gent. Com en la resta d'iniciatives que sorgien, es va constituir un grup encarregat de la programació, però a l'hora de la veritat, tothom hi participava: com a cambrer, porter, regidor, tècnic o el que fos; i tothom pagava la seva entrada!

En quart lloc, amb quasi 8 anys de retard, finalment el Pla d'Actuacions del Districte de Nou Barris de 1984 preveia una despesa de 10 milions de pessetes²⁰ per a realitzar una primera fase de reforma de l'equipament, anomenat en tot moment Centre Cívic Planta Asfàltica. Caldria esperar, però, a l'estiu de l'any següent per a que s'iniciessin les obres.

En poc temps, i amb pocs recursos, l'Ateneu Popular havia fet un gran pas endavant, ple de vitalitat, sense comparatius amb les dinàmiques que aleshores es generaven a la dotzena d'equipaments municipals de proximitat que funcionaven a la ciutat. Però, quin era el camí de futur que s'havia de prendre?

Per Sant Pere... guerra!

Bé, amb aquest títol no és que vulguem donar pistes sobre el resultat dels debats interns (o potser sí). El cert és que il·lustra una nova etapa que tindria un dels seus punts visibles en la campanya anomenada precisament *Per Sant Pere... guerra!*²¹ Entre la primavera del 84 i la tardor del 85 es va obrir un intens període de debats interns sobre el futur de l'Ateneu. Segurament, la imminència de la remodelació de l'equipament, o les dificultats en la gestió davant l'important increment d'activitat, van actuar com a detonants. A poc a poc, els debats dibuixaren dos posicionaments diferenciats:

L'un clarament anava a favor de continuar el procés iniciat uns anys enrere, es a dir: una organització interna basada en grups de treball que es coordinen a les assemblees dels dimecres; debats col·lectius periòdics; rebuig d'estructures organitzatives complexes, inclosa la constitució d'una entitat gestora; autogestió econòmica; ús del carrer com a forma de lluita i marc social;

¹⁹ Va sortir al carrer l'octubre del 83 amb l'objectiu de "ser una eina d'expressió de creativitat per a la gent dels barris, i també un espai d'opinió i reivindicació..."

²⁰ Uns 60.000 euros.

²¹ Campanya de la Coordinadora pro Ateneu de finals del mes de juny de 1985 contra el Districte de Nou Barris, davant la manca de resposta al compromís d'iniciar les obres. Es van organitzar manifestacions, tancades, animació de carrer, etc. El fet més sonat va ser la pintada reivindicativa feta a les parets de l'edifici del Districte de Nou Barris. Les despeses de la neteja posterior va ser imputada a la Coordinadora. Les obres s'iniciarien poc després, però s'aturarien durant uns mesos per la fallida de l'empresa constructora.

reivindicació permanent i persistent al Consell de Districte de Nou Barris d'un nou equipament i d'una nova política cultural. Els arguments respecte a l'administració pública, avisaven que calia anar-hi amb molt de compte, sota pena de terminar enredats, a més, "el procés de lluita reivindicativa és ideològicament més enriquidor que el de la negociació. Amb la lluita la gent aprèn a unir-se (...) amb la negociació no eduquem a la gent per al canvi (...) la negociació és integradora, oportunista (...) sempre els afavoreix a ells"²². Podríem completar la descripció referint-nos a una certa *teoria del caos*, una mena de "construïm a mesura que fem" com a fórmula creativa que assegura el dinamisme del projecte.

L'altre posicionament acabava establint, a partir de la situació a què s'havia arribat, noves estratègies que donessin solució a les problemàtiques detectades. Plantejava dos temes que esdevindrien polèmics, un relacionat amb l'administració: si el que s'estava oferint a l'Ateneu era un servei públic per a la gent de Nou Barris, hi havia d'haver responsabilitat municipal plasmada en suport econòmic i en un conveni, sense detriment de la independència en la gestió. Aquest conveni significaria, a més, el reconeixement institucional d'un model de gestió basat en l'autoorganització.²³ L'altre es referia a la constitució d'una entitat formal com a gestora del centre, amb la presència de socis en diferents nivells: activíssims, actius, suport puntual, i passius. Amb la voluntat d'aplegar el màxim de gent possible amb possibilitats de col·laborar²⁴. Aquesta línia de debat també feia referència a la necessitat de fer un pas endavant quant a l'organització de l'Ateneu, obrint la porta, per exemple, a la introducció de professionals per a realitzar tasques que fins aquell moment es feien de manera voluntària (bar, neteja, administració, etc.)

La gent de l'Ateneu es va posicionar al voltant d'una o altra tendència. Eren velles polèmiques: acció directa *versus* construcció d'entitat, o compartir *versus* enfrontar-se a l'administració. Es va votar i, finalment, la primera opció exposada anteriorment, la que optava pel continuisme dels darrers anys, va ser la proposta guanyadora. Com a conseqüència, per una banda, un grup de gent propera a la segona opció va marxar del centre, amb la davallada de participació que això va suposar; d'altra banda, es van endurir les relacions amb el Consell de Districte de Nou Barris.

Malgrat les intenses confrontacions internes, els debats van aportar una gran riquesa al projecte. Es va fer un diagnòstic del camí emprès fins al moment. Es va reflexionar sobre el marc social general, sobre cultura urbana, sobre autogestió. Per primer cop de forma seriosa, es va fer un intent de justificar i definir l'Ateneu, així com de concretar unes pautes de gestió i uns criteris de programació. Es parlà de valors, de territori, del binomi professional-voluntari, de política cultural, de cohesió social, de societat civil, d'utopia. L'Ateneu era definit aleshores, amb paraules de documents del moment, com a focus d'avanguardia, crític, promotor de participació activa, capaç de posar-se sempre en qüestió a si mateix, amb un lligam constant amb el carrer, autogestionari... Es defensa una idea de cultura que ajudi a millorar la nostra sensibilitat, que

²² Document d'aportació al debat del curs 84-85 de l'Ateneu Popular 9 Barris.

²³ Extret d'un document intern de debat.

²⁴ Segons un document intern elaborat la primavera del 84.

doni elements de crítica i reflexió, antiautoritària, no repressora, que afavoreixi la solidaritat humana, el ple desenvolupament de les llibertats individuals i col·lectives, sense discriminació, que faci les persones més lliures per canviar l'ordre de valors de la societat amb la il·lusió d'un model social radicalment diferent.

El debat i la reflexió entorn el què, amb qui, el com, o el per què, no es va donar només en aquest moment, va ser present des del principi de l'Ateneu. Va ser una reflexió que va acompanyar el treball dels grups, fins al punt que va funcionar com a catalitzador de noves sinèrgies creatives: per exemple, va servir per situar el treball creatiu propi d'animació de carrer (xanques, teatre de carrer, diables) en els carrers de Nou Barris, generant nous processos creatius de caire col·lectiu visualitzats en la recuperació de festes populars com el Carnaval. Com a principal instrument per treballar al territori, els grups feien servir la coordinació amb totes les altres iniciatives punteres. Aquesta construcció constant de continguts, amb presència al carrer, diferencià en aquell moment l'Ateneu de qualsevol altre espai de la ciutat.

Els debats interns del curs 84-85 van tenir la seva vessant pública a les Trobades Culturals de maig del 85, organitzades per l'Ateneu, conjuntament amb l'AV Prosperitat, l'escola Freire i altres. Durant uns dies es va parlar de territori, urbanisme, educació o polítiques públiques, en clau cultural. Va participar gent coneguda com la Ma Aurèlia Capmany, Toni Zabala o Manuel Vázquez Montalbán, i molta altra gent de Nou Barris i d'altres llocs. Van ser uns debats rics, on es va parlar molt. S'apuntaven idees candents a l'Ateneu, per exemple: ¿volíem promoure una entitat privada amb un programa cultural alternatiu, o més aviat volíem aprofitar un espai públic per fer servei públic, d'una altra manera? La polèmica de fons girava a l'entorn dels centres cívics. Ningú no els defensava, però la realitat era que ¿qui recolzava altres alternatives? Que a l'entorn de l'Ateneu de Nou Barris hi hagués sempre un nucli de 20-25 persones capficades en el tema no volia dir que això fos la norma en altres projectes culturals a la ciutat, ni molt menys. Aquelles trobades posaven de manifest que a Nou Barris bullien coses com en cap altre barri de Barcelona, i en gran mesura això era així per l'acció de l'Ateneu.

Una acció que responia a lemes com "aquí la cultura la volem fer nosaltres per a nosaltres", "volem cultura als barris", "diguem sí a la nostra cultura", "les peles del Liceu per a l'Ateneu", "acció, lluita i diversió". Es criticava l'abandó dels barris davant les polítiques de ciutat. Per exemple, es criticava que hi hagués un fort pressupost per a les festes de la Mercè mentre que aquest era gairebé inexistent als barris.

Respecte a la situació concreta de l'espai físic de l'Ateneu, es van fer diverses campanyes per a denunciar el lamentable estat de les instal·lacions i de l'entorn. Es deia que "els dies de pluja era millor sortir a fora de l'Ateneu, et mullaves menys". La situació es va fer del tot insuportable amb les obres de remodelació de 1985. Havien de durar pocs mesos i en van tardar 15. Quan van acabar, no havien solucionat els principals problemes d'infraestructura, manca d'aigua i llum, manca de seguretat (hi havia molts robatoris a les naus

quan no hi havia ningú), manca de subvencions o suport per mobiliari o activitats, les goteres, el fred...

A la tardor del 86, la seu del Consell de Districte de Nou Barris va ser l'escenari de diverses manifestacions de protesta, amb gent de l'Ateneu i també de la Coordinadora d'Associacions de Veïns²⁵. En una d'elles es va intentar ocupar la seu, sense aconseguir-ho. La gent, però, va dormir a fora, al carrer, davant mateix de l'edifici. Quan semblava que les coses es podien començar a solucionar, es tornaven a complicar. El projecte del parc de Roquetes, als voltants de l'Ateneu, estava aturat i no se sabia quan podrien continuar les obres. A primers del 87 el Consell de Districte de Nou Barris condiona una sortida a la problemàtica de l'Ateneu a l'acceptació del reglament de centres cívics i el canvi de nom d'ateneu al de centre cívic o casal de barri Planta Asfàltica. S'entra en una fase de negociacions lentes i difícils²⁶. Quan, amb cessions d'una i altra part, l'acord per a un nou conveni semblava a prop, va arribar una nova condició imposada pel Districte de Nou Barris: calia constituir un Consell del Centre, igual que en els centres cívics, amb la presència del president del Districte i alguns consellers. A més, es definia el centre com a casal de barri d'influència estricta al barri de Trinitat Nova²⁷.

Van haver de passar dos anys més per començar a desencallar el tema. En 1989 l'Ateneu aconsegueix un primer contracte de prestació de serveis²⁸. Abans l'Ateneu, mitjançant una associació fantasma anomenada Ateneu Popular 9 Barris, havia signat sempre convenis que li donaven permís per a fer activitats a l'edifici. Aquest primer contracte contemplà una subvenció anual de prop de 2 milions de pessetes²⁹ per a activitats, més la contractació d'un tècnic. Es parlà també d'afrontar la remodelació definitiva de l'edifici. D'una banda, el Districte de Nou Barris acceptà la figura d'una comissió gestora del centre, formada per representants d'entitats i usuaris de l'Ateneu i entitats de la zona, i renuncià al nom de centre cívic. De l'altra, es constitueix l'Associació Bidó de Nou Barris a requeriment de l'Ajuntament, qui volia que quedés clara la diferència entre l'espai (l'ateneu popular) i els gestors (Bidó de Nou Barris) ja que abans tot s'anomenava de la mateixa manera. Tot plegat va ser una batalla llarga i difícil, però després de 12 anys semblava que les coses començaven a veure la llum. Ningú a l'Ateneu no es podia imaginar – per sort- que encara caldria esperar 6 anys més per tenir un nou equipament.

²⁵ L'Ateneu va formar part de la Coordinadora d'AV des del principi fins a l'actualitat. Va ser la primera entitat que no era AV que en va formar part, per aquesta raó la Coordinadora era d'AV i d'entitats. La Coordinadora ha estat molt important sempre a l'hora de donar suport, però sobretot en els moments més difícils.

²⁶ Totes aquestes negociacions i disputes refermaven un ampli col·lectiu de gent que se sentia propera a l'Ateneu, sobretot en situacions de crisi. Era gent molt fidel. L'Ajuntament va acabar sent un revulsiu per a l'afermament d'un nombrós grup d'activistes al voltant del projecte de l'Ateneu Popular.

²⁷ La proposta de conveni presentada pel Districte a mitjans del 87 proposa un consell format pel president del districte, 2 consellers, 3 representants d'usuaris, 3 membres d'entitats i el responsable de l'equipament. La gent de l'Ateneu, amb el suport de la Coordinadora d'AV presenta una contraproposta de consell d'ateneu format per representants de les AV de la zona i representants d'entitats del centre i dels usuaris.

²⁸ Amb el rocambolesc nom de Casal de Barri Ateneu Popular Nou Barris. Es tractava d'un casal de barri, d'un ateneu o de les dues coses...?

²⁹ 12.000 euros

Els Lokals i els tallers de circ

La remodelació del 85 no va solucionar els problemes d'infraestructura de l'Ateneu, però va millorar substancialment alguns espais. A la sala bar dels lokals s'hi afegí una altra sala de grans dimensions (400 m²), amb capacitat per a 500 persones, que augmentaria considerablement les possibilitats del centre. La nova sala es va inaugurar a l'estiu del 86 amb una actuació de Tete Montoliu i donaria cabuda a actuacions de rock, presentació de fanzines, teatre, cinema o múltiples presentacions de grups i col·lectius de l'àrea metropolitana. També es van habilitar 6 petites sales on es va ubicar la secretaria, la revista *La Cabra*, el grup de serigrafia, els diables, el grup de muntanya i tota classe de tallers com solfeig, guitarra, escalada, vídeo, balls de saló, circ, gralles, etc.

A l'octubre d'aquell mateix any hi va haver una altra inauguració molt sonada. El Lokal tornava amb més força que mai. El nou mobiliari facilitat pel Consell de Districte de Nou Barris i l'ambientació feta per la pròpia gent acolliren una programació que s'ampliava amb nous espectacles: mim, flamenc, titelles, música clàssica, circ, teatre de petit format... L'interès artístic per l'animació de carrer, les xanques, el foc, manifestat per part d'alguns grups de l'Ateneu al llarg dels anys va anar derivant cap al circ i totes aquelles activitats que podríem anomenar parateatral. Això es reflectirà en la programació d'espectacles i en els tallers.

Durant aquells anys l'Ateneu va consolidar un programa artístic sense precedents a Nou Barris ni a molts altres barris de Barcelona. Els Lokals s'omplien fins a la bandera i la sala gran acollia tot el que d'alternatiu corria per la ciutat. Es va constituir una programació a l'entorn de les arts parateatral amb els millors artistes del moment: Tortell Poltrona, Christian Atanasius, Jordi Bertran, Boni i Caroli, Pepe Ota, Moshe Coen, Escarlata circus, Rocamora, L'Avalot, Teatre Arca, Flic-Flac, Marco Polo, Circ Perillós, Desastrosus Cirkus, Tripolocus, Arnau Vilardebó i un llarg etcètera de noms, gent que va trobar a l'Ateneu, a més d'un ambient agradable, un punt de trobada per actuar, assajar, o fer un taller. La programació es completava amb actuacions infantils de la Roda d'Espectacles, flamenc, teatre, cinema, exposicions i una gran varietat d'estils musicals: rock, hip hop, jazz, salsa, folk, clàssica, punk...

Punt i a part mereix l'activitat de circ. Aquells tallers d'acrobàcia que es van muntar l'any 83 van progressar ràpidament. Cada vegada més joves s'hi apropaven i s'ampliaven les activitats. A partir de l'any 1984 es van començar a fer Cursets Oberts per a adults d'acrobàcia i xanques. L'any següent s'hi van afegir altres disciplines com els malabars, equilibris, etc. Els primers Tallers Regulars de Circ van començar l'any 85, amb el Taller Obert per a Adults i els Tallers per a nens i nenes de l'entorn de l'Ateneu. Durant els primers anys, el finançament arribava a través d'altres tallers de circ que es feien en d'altres barris o poblacions, fora de l'Ateneu. Els diners que s'ingressaven servien per a comprar material i no per a pagar els professors, ja que aquests ho feien de manera voluntària. La carència de material era absoluta i la construcció dels

elements pedagògics era a càrrec dels professors, fins que es va començar a aprofitar la sortida a l'estranger d'alguns artistes per comprar materials. Cada vegada més, els tallers incrementaven el número i la procedència dels alumnes. Es va començar a anar als "*Encuentros Estatales de Malabaristas*". Arrel d'aquestes trobades, es va anant descobrint tot un món del circ a nivell estatal que no es coneixia prou, ja que solament hi havia hagut contactes esporàdics. Un factor decisiu va ser la coneixença que a Madrid hi havia l'Asociación de Malabaristas. Es va pensar que la iniciativa es podia repetir a Barcelona, i va néixer, al febrer de 1991, l'Associació de Circ de Catalunya.

Aquells anys també es va activar la idea de que l'Ateneu havia de sortir a fora del Districte. La programació en si ja atreia gent d'altres indrets. Però també es va anar a picar a la porta d'esdeveniments de ciutat. Així, per exemple, la primera participació de l'Ateneu dintre del Festival Internacional de Titelles de Barcelona es va produir l'any 88 amb el grup Hachiogi Kuromaninyo, del Japó.

A Nou Barris, aquell mateix any pren cos el projecte Coordinadora Cultural de Nou Barris, que pretén esdevenir una plataforma de debat cultural entre les entitats, i de promoció i coordinació de les festes populars del districte (La Cultura Va de Festa, Carnaval, Nit d'Ànimes i Revetlla de Sant Joan³⁰).

Tot i la gran expansió del programa artístic, la gent de l'Ateneu continuava capficada en discutir de gestió més que, per exemple, de criteris de programació. Eren presents contradiccions ideològiques típiques de l'època a Nou Barris: la por a allunyar-se del projecte, a perdre la identitat, els interminables debats sobre el fet que algú cobrés per la feina feta. Es constitueix una comissió gestora –durant molts anys respondrà al nom de *gestora*– encarregada de dirigir el centre. És, igual que l'anterior coordinadora, un òrgan de coordinació i presa de decisions amb la participació de representants dels grups de l'Ateneu, però també distingeix a gent amb un interès específic per la gestió de l'Ateneu, més enllà de ser-hi o no a algun grup. La *gestora* continua tenint com a principal objectiu aconseguir un nou equipament.

Hem de recordar que totes aquestes activitats tenien lloc a un edifici amb greus problemes estructurals. El més important era el sostre. Reparar-lo suposava afrontar la remodelació de tot l'edifici. Pel Districte de Nou Barris el problema era com finançar l'obra. Una possibilitat era que el projecte fos finançat com si de qualsevol centre cívic es tractés, adjudicant-hi una única partida econòmica provenint d'un fons que l'Ajuntament tenia per aquests casos. Però aquesta opció quedava descartada ja que no hi havia voluntat política a la casa gran en apostar per l'Ateneu, sobretot quan estava previst construir, no gaire lluny d'allà, el centre cívic de Via Favència. La solució passava per a que la inversió es fes des del Consell de Districte de Nou Barris, una fórmula gens habitual, arriscada i lenta. I així es va fer. Finalment, el mes de març de 1991³¹ l'Ateneu es va tancar per donar pas a les obres de construcció del nou equipament. Les

³⁰ La Cavalcada de Reis, tot i ser un dels esdeveniments més participatius, no ha estat mai recolzada per la Coordinadora Cultural, degut el seu tarannà catòlic.

³¹ Després del Ball de Carnaval, amb l'Orquestra Portàtil F.M., l'últim acte a l'antic edifici.

inversions es van dividir en 4 fases entre els anys 91 i 94, amb una despesa total de prop de 500 milions de pessetes.

Mesos abans d'iniciar-se les obres, els gestors de l'Ateneu van rebre per part del Consell del Districte, amb sorpresa, una oferta per fer-se càrrec d'un projectat nou equipament, a l'edifici d'Aigües de Montcada. Es tractava d'un projecte de bucs d'assaig i sala de concerts, que mai s'ha arribat a concretar. L'oferta, tot i ser interessant, els va semblar com una mena d'intent de desviar l'atenció, quan tot just s'estava intentant concretar un inici per a les obres de l'Ateneu. La resposta va ser clara: primer l'Ateneu, després ja veurem.

Entitats i grups que van fer servir l'Ateneu l'any 1990	
JOC (Catalunya)	L'Avalot Teatre
Comitè Solidaritat amb El Salvador	Desastrosus Cirkus
Comitè Solidaritat amb Nicaragua	Mark Wale Teatre
Escola Yale	Sonia i Tere Teatre
Escola Ton i Guida	Comissió Festa Major Prosperitat
U.D. Empúries	Comissió Festa Major Roquetes
Escola La Guineu	Comissió Festa Major Trinitat Nova
Alumnes Patronat Ribes	Comissió Festa Major Canyelles
Coordinadora A.V.	Comissió Nit d'Ànimes
Revista Mientras tanto	Comissió Carnaval
Revista En Peu de Pau	Comitè Solidaritat amb Guatemala
A.V. Verdum	Casal Infantil de Roquetes
Casal de Barri Prosperitat	Tallers de La Roda d'Espectacles
Coordinadora d'insubmisos de BCN	Radio Bronka
Dones de Telefònica	Trebol Missatgers
Escola Sant Jordi	Casal de joves de Prosperitat
Institut Sant Andreu	Casal Infantil de Canyelles
Esplai Guineueta	Col·legi Mercè Rododera
Comitè contra el 5 Centenari	FAVB
INEM (curset de cuina)	

3a PART

L'Ateneu definitiu (1991-2002)

"Una vegada i una altra, hi ha l'oportunitat d'implicar-se en allò que realment motiva la gent, allò que ens transforma de consumidors passius de cultura en apassionats participants de projectes artístics i, per extensió, en processos democràtics locals."

François Matarasso

Observant el conjunt del projecte en el temps, veiem com les diferents reformes que s'han anat fent a l'edifici de l'Ateneu han marcat el ritme de la seva pròpia evolució. La reforma del 86 va permetre desenvolupar, durant la segona meitat dels 80, el model esbossat anteriorment; més endavant veurem com la reforma del 94 marcarà una nova etapa que tindrà el seu punt àlgid a les darreries dels 90. Han estat dues etapes configurades al voltant de les millores a què va estar subjecte l'equipament, amb un període inicial, en ambdós casos, de configuració del projecte, i un altre posterior, de desenvolupament i maduresa.

Nou Barris va viure tot aquest temps en un procés de profundes transformacions. Al llarg dels anys 80 i 90, un nou impuls urbanístic va anar reconfigurant el districte. Aquells buits que havien quedat enmig de la densificació dels barris es transformarien progressivament en espais més integradors, en pols d'atracció, o en eixos de comunicació cívica, a partir d'accions com la Via Júlia, plaça Sóller, Via Favència, plaça Àngel Pestaña i altres. De mica en mica, xarxes de serveis sanitaris, educatius o assistencials es van convertir en realitat. En el terreny cultural, a l'Ateneu se li sumà una xarxa de casals de joves, el Casal de Barri de Prosperitat, els centres cívics, les biblioteques... Però la mateixa qualitat que s'ha dotat als espais públics encara no arribaria al conjunt del teixit urbà; mancarien encara molts serveis, com equipaments per a la gent gran, transport públic, educadors de carrer, suport als immigrants... Moltes de les reivindicacions veïnals es van convertir en realitat gràcies a la lluita. Una lluita que en molts casos, com a l'Ateneu, ha passat per aprofundir en els continguts, en la qualitat del servei que s'està oferint, en la participació i el compromís compartit entre veïns i administració. Aquí s'ha anat desplaçant a poc a poc el pes de les reivindicacions, amb una voluntat de construir un compromís comunitari que pugui jugar un paper integrador, participatiu i solidari. A Trinitat Nova, per exemple, un procés iniciat i animat per l'AV a mitjan dels 90 ha generat la creació d'un pla comunitari orquestrat pels mateixos veïns per a vehicular les profundes transformacions que el barri necessita. Unes transformacions en les quals l'Ateneu també haurà de jugar el seu paper a partir, per exemple, de l'element que el caracteritza, el circ.

L'Ateneu Ambulant (1991-94)

Però continuem amb el procés de l'Ateneu. La preocupació era ara garantir que el projecte no es morís durant el període d'obres³². Descartada la possibilitat de fer ús d'alguna part de l'edifici durant les obres, la solució passava per llogar un altre espai i continuar realitzant les activitats al carrer. Calia, més que mai, mantenir viu el projecte, projectar-lo als carrers i locals del districte, compartir-lo amb les entitats i amb la gent. Calia que la gent continués fent-hi costat, que no se n'oblidés, perquè s'havia d'esperar encara molt de temps. Havia de néixer *l'Ateneu Ambulant*.

Es va llogar un local al carrer de les Torres i es va elaborar una programació d'espectacles itinerants a realitzar a festes majors, centres culturals i carrers de Nou Barris. Aquell mateix any 91 es van fer actuacions a locals com el del casal d'avis de Trinitat Nova, dels Propis, a l'escola Freire o als carrers de Trinitat Nova, Verdum, Guineueta, Prosperitat o Roquetes. Al llarg dels següents anys l'Ateneu Ambulant va portar espectacles, un per setmana, per tot Nou Barris. Es van veure actuacions del Circ Perillós, Loco Brusca, Màgic Trebol, Jordi Bertran, Solubres Teresa, Pere Aragonès, Arnau Vilardebó, Desastrosus Circus, Marco i Polo, els infantils de La Roda d'Espectacles, per posar uns exemples, a places i carrers durant prop de 4 anys.

L'acció de l'Ateneu als barris es manifestà també a partir del seu treball a la Coordinadora Cultural de Nou Barris, que per aquelles dates modifica el seu camp d'acció per centrar-se estrictament a la zona centre (Prosperitat, Trinitat Nova, Roquetes, Verdum i Guineueta) de Nou Barris. L'Ateneu va jugar aquells anys un paper protagonista a la Coordinadora, contribuint decisivament en el desenvolupament d'una xarxa d'entitats i equipaments culturals interessats en la redefinició de la política cultural que s'estava desenvolupant al districte. Va ser per aquelles dates que van néixer projectes com 9 Rock Barris³³. La Coordinadora Cultural va agafar el relleu a les entitats propulsors del cicle festiu (Escola Freire, Ateneu, Casal de Barri, etc.) i es va convertir en la principal dinamitzadora de les quatre festes de zona³⁴, aconseguint, per exemple, negociar i gestionar, com a únic interlocutor amb el Consell de Districte de Nou Barris, una partida econòmica estable.

Mentrestant, des del local de les Torres s'intentava posar bona cara i continuar de la millor manera. El petit local feia l'ús de magatzem, despatx, sala de reunions. Els grups de l'Ateneu van buscar espais alternatius per seguir treballant. Alguns, com el CAM³⁵, es despenjarien definitivament, d'altres s'incorporarien³⁶.

³² En un principi es parlava que les obres no durarien més d'un any.

³³ Creat pel Casal de Joves i el Casal de Barri de Prosperitat conjuntament amb l'Ateneu Popular com a plataforma de promoció de grups de música consolidats. Com a activitats centrals es feia un concert mensual. En la seva organització participava un ampli col·lectiu de gent (entre 10 i 15 persones).

³⁴ Carnaval, la Cultura va de festa, Sant Joan, Nit d'Ànimes.

³⁵ Centre d'Activitats de Muntanya, es va anar al Casal de Joves de Prosperitat.

³⁶ Una de les incorporacions més sonades va ser la de l'Arxiu Històric Roquetes-Nou Barris.

L'altra obsessió era fer el seguiment de les obres. La gent de l'Ateneu tenia clar que això era cabdal pel futur del projecte. No s'havia esperat 14 anys perquè el que es fes no fos el que s'estava esperant. A més, si alguna cosa de bo havia tingut la llarga espera és que en el camí s'havia dibuixat molt clarament com havia de ser el nou equipament. I aquest dibuix, com ja era habitual, no es corresponia exactament amb el que el Consell de Districte de Nou Barris s'havia plantejat. Es va generar un procés de negociació entre arquitectes³⁷, representants del Districte i representants de l'Ateneu que va provocar bastants modificacions del projecte inicial. Les incorporacions més importants van ser la creació de la caixa escènica de 18 metres, l'aixecament del sostre del teatre, l'aire condicionat, l'espai de cuina (proposta molt discutida) i la concepció general dels espais per a la realització d'activitats circenses. L'estructura bàsica va ser consensuada des del primer moment: dues naus separades, amb un teatre amb camerinos, una sala bar, un gimnàs amb vestidors, un taller per a decorats, uns espais d'oficina, sales de reunions i tallers. En total, 1500 m2 d'espais.

Mentre l'Ateneu tancava per reformes, Barcelona passava de puntetes el desè aniversari³⁸ dels centres cívics, l'any 92. Ja es van evidenciar l'any 86, a les jornades Miralls i Murs³⁹, algunes esclatxes al model instaurat a Barcelona. Si allà els centres cívics eren presentats com a producte de la tensió entre *polivalència*, *compactació* (integració de serveis culturals, socials, juvenils, etc.) *no privatització i participació ciutadana*, alguns d'aquests conceptes eren qüestionats a Europa. Concretament, la idea de polivalència era percebuda com una amenaça per a l'acció sociocomunitària. També el model institucional era qüestionat en benefici dels "centres independents d'història i vocació comunitària, els quals permeten molt sovint una connexió més directa, més participativa i immediata"⁴⁰ que la creació d'un nou equipament institucional. Finalment, es qüestionava la capacitat creativa de molts dels centres gestionats per les institucions⁴¹. Però el desè aniversari coincidia amb la culminació del procés de desenvolupament dels centres cívics als districtes. Curiosament, la Direcció de Serveis de Centres Cívics desapareixia per aquelles dates, i els equipaments quedaven totalment en mans dels districtes, sense cap eina de coordinació. Enmig d'aquest procés a la ciutat va ser quan es va concretar la remodelació de l'Ateneu Popular 9 Barris.

També pel mig corria un altre esdeveniment que durant anys portà a la ciutat de cap: els Jocs Olímpics. Uns Jocs que, entre d'altres coses, van generar un

³⁷ Manuel Ordaz i Pere Camps.

³⁸ Com l'Eduard Miralles va posar oportunament de manifest en un article aparegut a la revista de la FAVB *La Veu del Carrer* el febrer del 93.

³⁹ Miralls i Murs "Els espais comunitaris per a la cultura". Ajuntament de Barcelona. 1986. Jornades sobre centres culturals de proximitat a l'estat espanyol amb participació d'experts internacionals.

⁴⁰ Dossier *Miralls i Murs*. Ajuntament de Barcelona. 1986.

⁴¹ "...o bé els centres culturals aconseguiran assentar les relacions multiformes entre les diverses maneres creatives i d'expressió de l'especificitat cultural o bé s'obriran tensions...; la vella discussió que situa, per una banda, una creació de luxe per a iniciats, els de refinada educació, i per una altra, una cultura popular on les Arts i les Tradicions no són més que un mer folclorisme..." Jean Hurstel. Centres culturals i creació. Brussel·les. 1985. Aportació al dossier *Miralls i Murs*. Ajuntament de Barcelona. 1986.

discurs a l'entorn de la figura del voluntari⁴² que es va instal·lar còmodament en els centres cívics, eliminant, si és que en algun lloc en quedava, la idea que participació volia dir anar més enllà, participant en el disseny o en la presa de decisions; en definitiva, una cosa que a l'Ateneu ja s'havia tingut clara des del principi: l'autoorganització.

I per aquelles dates, no podem oblidar que també va començar a córrer l'esperit d'un canvi. El Centre Cívic Cotxeres de Sants passava a ser gestionat conjuntament per l'Ajuntament i el Secretariat d'Entitats de Sants, i el Centre Cívic L'Artesà, per la gent del Tradicionari. A primera vista, el canvi podia anunciar una marxa enrere, cap a la direcció desestimada l'any 82 d'acceptar fórmules de gestió participativa, però no. Les raons de fons, com es va demostrar després, i com ja anticipaven les retallades pressupostàries anteriors, eren de tipus econòmic. La crisi postolímpica no va fer més que empaitar l'escarransida situació dels centres cívics cap a la privatització, a la recerca de la reducció de despeses.

El model desenvolupat per l'Ateneu Popular 9 Barris, salvant alguna honrosa excepció, va quedar lluny de constituir un referent estimulador d'un veritable canvi. Els centres cívics van començar a quedar en mans d'empreses privades i entitats amb l'objectiu principal de ser gestionats per menys diners. Però allò de cercar nous models de gestió, més participatius, amb una implicació real de les entitats en la gestió, res de res. És una llàstima, perquè l'experiència de Nou Barris havia demostrat al llarg dels 80 -el Districte de Nou Barris sí que ho va veure i per això va finalment apostar per la remodelació- que podia donar resposta a molts dels interrogants que aleshores es formulaven a l'entorn dels centres cívics: havia aconseguit un grau de qualitat i oferta en la programació desconegut als barris de Barcelona, havia mobilitzat un gran nombre de gent en el projecte i un índex molt alt d'assistència als espectacles i tallers, havia actuat com a principal actiu per revitalitzar una de les zones més oblidades de la ciutat, era un espai d'estímul a la creació -sobretot en el camp de les arts parateatral- que començava a despuntar com a referent i que omplia buits evidents a la ciutat. I a més, havia estat capaç d'articular espais de socialització i participació a l'entorn de la cultura desconeguts en altres iniciatives de proximitat. Tot això amb condicions de precarietat i escàs suport públic. Aquests eren índexs valoratius més que suficients per justificar un canvi de tendència en la política de centres cívics, cap a una gestió directa per moviments associatius de zona. És clar que això pressuposava una cessió de poder que encara l'Ajuntament no estaria disposat a concedir.

Ja està!

Sí, aquest és el lema de la inauguració de l'Ateneu, l'octubre del 94. I és que després de 4 anys d'exili, i 17 anys d'espera, només un crit carregat d'emoció podia descriure el sentiment d'haver arribat a la fita. Ja està! Per fi s'havia aconseguit! Quin ateneu més maco havia quedat! L'alegria tenia justificació.

⁴² Persona que participa voluntàriament en la realització de determinats serveis i activitats puntuals, sense participar en la preparació o la presa de decisions. El programa de *voluntaris olímpics* va tenir un gran èxit de convocatòria i va ser una peça clau en l'èxit organitzatiu dels Jocs Olímpics de Barcelona.

Les obres interminables, les negociacions constants a peu d'obra, l'angoixa claustrofòbica del local del carrer de les Torres, el cansament de la gent, tot plegat, havia fet baixar força les energies. Per això, l'estiu del 94 la comissió de seguiment de l'Ateneu va insistir d'entrar a l'edifici al setembre, malgrat que encara hi havia moltes coses per acabar.

L'edifici havia quedat força bé, sobretot per la seva funcionalitat. Els arquitectes havien concebut una estructura simètrica a partir de l'eix central de la planta. Els acabaments, portes, finestres, passadissos, jugaven amb aquesta simetria i conferien, sobretot als espais més públics -teatre, vestíbul i sala bar- una harmonia ben resolta. El desenvolupament dels espais, en horitzontal, amb linealitat, reproduïa la forma de l'antic magatzem de la planta asfàltica. El conjunt no alterava les formes anteriors amb excepció de l'enorme caixa de 18 metres que s'aixecava com un far a l'extrem nord. El joc simètric es reproduïa a l'exterior, amb la disposició de columnes i porxos a ambdós costats, amb un espai obert central que dividia la planta en dues naus gairebé iguals. A l'interior, una combinació d'estucat venecià i maó caracteritzava els espais nobles, conferint-los calidesa. En general, la disposició d'espais permetia jugar amb sentit polivalent, obrint al públic, a disposició, el conjunt de sales o només una part. El que no va quedar prou ben definit, i encara no ha estat resolt, és l'espai de cuina. De fet, la cuina va ser un dels temes de discòrdia durant les negociacions. El servei de menjador era entès per la gent de l'Ateneu com una peça cabdal en el projecte, tenint en compte l'ubicació de l'equipament i el paper que aquest servei havia jugat durant els anys 80. Aprofitant l'existència d'una cuina⁴³ a les instal·lacions que es van ocupar, un grup d'aturades va obrir un servei de menjador, molt necessari, ja que l'Ateneu quedava lluny de qualsevol restaurant de la zona. Aquest servei es complementava amb els serveis de bar i consergeria. L'Ajuntament però, seguint la política de centres cívics, discrepava que aquest servei fos necessari. Finalment, es va arribar a un acord, però amb una cuina inapropiada per al servei que s'havia d'oferir.

El cap de setmana del 22 i 23 d'octubre, Nou Barris estrenava el seu Ateneu reformat. El 6 de novembre es feia la inauguració oficial, amb la presència de l'alcalde Pascual Maragall, un representant de Bidó de Nou Barris, un altre de la Coordinadora d'AV de Nou Barris, davant d'unes 150 persones. A la visita posterior, la gent va poder veure un primer mòdul amb una sala de teatre amb capacitat per a 240 persones assegudes, una caixa escènica de 17,5 metres d'alçada, un espai central de serveis i una enorme sala amb bar. A l'altre mòdul, s'apreciaven diverses sales de petites dimensions destinades a tallers, espais d'assaig i oficines. També es podien constatar mancances de mobiliari o l'equipament adequat per fer funcionar el teatre⁴⁴.

Però no tot estava ja guanyat. La veritat és que s'havia aconseguit un equipament molt llaminer, sobretot per la sala del teatre. I aviat li sortrien

⁴³ Es tractava d'una enorme cuina i menjador que es feia servir per als treballadors de la planta asfàltica.

⁴⁴ Bidó de Nou Barris va fer aportacions de material tècnic al teatre i mobiliari per a oficines i tallers, per garantir el servei. Per la seva part, El Districte de Nou Barris va fer en anys posteriors algunes inversions per completar l'equipament; entre elles, la més valorada va ser la instal·lació d'unes grades mòbils al teatre.

moltes nívies. La qüestió és que en alguns sectors del Consell de Districte de Nou Barris van créixer dubtes que els anteriors gestors de l'Ateneu tinguessin capacitat per gestionar el nou equipament. Alguns miraven cap al sector privat com a millor opció⁴⁵. Una vegada més, va ser necessari recórrer a les pressions del moviment associatiu per recordar a tothom que l'Ateneu havia estat i continuaria estant gestionat pel propi moviment associatiu.

La prioritat era, doncs, demostrar amb fets que es podia gestionar el nou Ateneu amb l'estructura associativa anterior. Per això, calia omplir-lo de gent, de continguts, d'idees. I calien resultats ràpids. Els dubtes s'havien de difuminar al més aviat possible. Així que la primera consigna va ser donar a conèixer el nou equipament al màxim de gent de Nou Barris. L'estratègia: portar actuacions de prestigi, omplir el teatre. I es va aconseguir. Actuacions com les de La Cuadra de Sevilla, Paco Ibáñez, Georges Moustaki, Faemino i Cansado, i altres van omplir l'Ateneu amb un nou i nombrós públic que ràpidament va trobar un nou referent cultural. Els Lokals van tornar a brillar les nits dels divendres i els tallers s'omplien de nens i grans. L'Ateneu ben aviat va tornar a ser un èxit. El Consell de Districte de Nou Barris es rendí a l'evidència.

L'Ateneu a debat: omplim el Bidó

Però una vegada allunyats els fantasmes del dubte, calia posar-se mans a l'obra per articular de la millor manera possible el que estava passant a l'equipament. I què estava passant?

Després de quatre anys d'Ateneu Ambulant, calia gairebé començar de zero. Hi havia, però, tota l'experiència de l'etapa anterior. Recordem que s'havia aconseguit articular una estructura de funcionament que girava a partir de l'empenta dels grups, d'uns pocs professionals, d'estructures finalment acceptades com el bar menjador autogestionat, d'una programació de qualitat amb el Lokal com a fet més destacat, amb uns tallers cada vegada més especialitzats en les arts parateatrals i el circ, i amb una presència important a Nou Barris via Coordinadora Cultural o Coordinadora d'AV; tot coordinat des de la gestora dels dimecres. Existia, però, com a representació oficial de tot això, una associació, gairebé desconeguda per molta gent de l'Ateneu, i que responia al nom de *Bidó de Nou Barris* per allò que al principi, quan es va ocupar la planta, hi havia molts bidons de quitrà. Era una associació que, com vam comentar anteriorment, es va crear perquè ho demanaven els convenis amb l'Ajuntament. Però a l'hora de la veritat, era una entitat fantasma, sense socis, ni estructura, ni sentit per a una gent que ja havia trobat la seva forma d'autoorganitzar-se i vincular-se a partir del propi Ateneu, entès no sols com a edifici acollidor sinó també com a cos identitari de fronteres difuses, com a construcció col·lectiva de base assembleària, canviant, imprevisible. Qualsevol que s'hi apropés a fer coses, podia sentir-se part de la gran família de l'Ateneu, automàticament, sense inscripcions, sense quotes.

⁴⁵ Hem de recordar que l'Ajuntament de Barcelona portava ja uns anys derivant la gestió de serveis culturals cap al sector privat, una tendència que es va convertir en *norma* després que aquest sector es guanyés la confiança de les administracions i es convertís en alternativa a la gestió directa.

Però algunes coses havien canviat. D'entrada, estava la responsabilitat de demostrar que es podia gestionar un equipament molt més complex i sofisticat. El contracte amb l'Ajuntament, si bé dotava el projecte de recursos econòmics mai vistos anteriorment, també el feia més difícil de gestionar. A més, millorant els recursos es va incrementar l'activitat i el pressupost. I més persones s'apropaven a fer coses. Persones que en molts casos eren novingudes al projecte, sense referències sobre com s'havia treballat fins aquell moment, amb els seus interessos, de vegades enfrontats... I per coordinar tot això ja no funcionava el sistema familiar anterior, era massa caòtic, poc efectiu. L'Ateneu podia morir d'èxit.

La solució passaria per crear estructura. Bé, de fet l'estructura ja existia. El que calia, doncs, era *omplir el Bidó*. Es va obrir un procés que sota el nom de *l'Ateneu a debat* es va proposar fer llum als aspectes més foscos de l'Ateneu, fer una diagnosi de la situació, i omplir de contingut una nova estructura associativa que recollís el millor de l'Ateneu i rebutgés el que no anava bé. Mitjançant consultors externs, entrevistes a usuaris i treballs interns, reflexió, durant prop de dos anys, s'arribà a una nova proposta organitzativa en què una renovada associació Bidó de Nou Barris havia d'encarnar l'esperit de l'Ateneu i l'havia de vehicular amb una nova estructura associativa directora del projecte. El principal problema a encarar era que es venia d'una tradició assembleària, en la qual no havia calgut fer cap mena de proselitisme de l'entitat, i aquesta quedava sempre en darrer terme considerada com a mer instrument al servei del projecte Ateneu. Ara es veia molt necessari que hi hagués una entitat forta, amb una base social àmplia, que garantís en el futur la independència i el discurs sociocultural compromès, enfocat no tant en l'equipament, sinó en una entitat amb personalitat pròpia.

Quadre organigrama de Bidó de Nou Barris 1997

Aquest nou procés es va posar en marxa, després de passar per assemblea, a principis de 1998. Es va constituir un consell associatiu de 12 persones, obert però acotat, alternatiu a l'anterior gestora de l'Ateneu i elegit en assemblea, amb les funcions de marcar estratègies, mesurar resultats, redefinir objectius i prioritats, dirigir l'equip de treballadors i ser el representant polític de l'Ateneu. Es van elaborar convenis entre *Bidó* i les entitats amb seu a l'Ateneu. Es va definir un consell de grups com a espai de diàleg i resolució de conflictes entre les entitats i grups amb conveni. Es va elaborar un panell de tasques i funcions dels treballadors i de les comissions de treball (formació, programació). Finalment, es va elaborar una proposta de participació en el marc de l'associació Bidó: es van actualitzar els estatuts, es va obrir un llibre de socis, es van definir 4 nivells de participació (socis actius, socis passius, cooperants, usuaris), i es va llançar una campanya entre la gent de l'Ateneu perquè es fes sòcia.

El conjunt del procés, com ens podem imaginar, va suposar una autèntica feïnada per a un col·lectiu de gent que, tot i estar acostumat a treballar dur per

l'Ateneu, havia de trobar hores d'on ja no en quedaven per impulsar el canvi, mentre la vida continuava, amb la feina de cadascú, amb responsabilitats als grups, amb el dia a dia d'un Ateneu que creixia i creixia. Durant quatre anys, el consell associatiu va ser el motor de la renovació, just en el moment en què l'Ateneu es desenvolupava fins als límits de les seves possibilitats.

Aquest sistema no va acabar de superar bona part dels problemes que s'arrossegaven. El consell associatiu, lluny d'afrontar el paper estratègic per al qual s'havia concebut, va reproduir la dinàmica de l'anterior gestora, és a dir, va quedar travat en la gestió del dia a dia i l'arbitratge de conflictes. El consell de grups no es va arribar a consolidar com a tal; possiblement la seva funció d'espai de coordinació no va semblar prou atractiva ja que les decisions s'acabaven prenent al consell associatiu. L'equip de treballadors, malgrat haver estat redefinit, no es va ampliar suficientment per fer front a la nova organització. Finalment, la renovada idea de l'associació Bidó, i conseqüentment, la campanya de socis, no van arribar a calar entre tots els que mantenien algun tipus d'activitat a l'Ateneu. Si hi ha avui al voltant d'un centenar de socis, el conjunt de persones més o menys properes a l'equipament supera àmpliament el miler.

Recentment, a les darreres assemblees de finals del 2001 i principis del 2002, s'han introduït canvis per rectificar alguns plantejaments organitzatius que no havien acabat de funcionar. S'està intentant desenvolupar una fórmula organitzativa renovada que permeti, amb canvis en funcions i recursos, mantenir intacte l'organigrama del 98 i incrementar els nivells de participació, alhora que gestionar més eficientment l'equipament. I és que, com en altres moments històrics del centre, la participació i la gestió continuen sent el principal centre d'atenció.

Aquests nous canvis passen per la desaparició del consell associatiu i el consell de grups, transferint-hi la gestió diària a un consell de l'Ateneu. El paper més estratègic, de mesurar resultats, redefinir objectius i prioritats, dirigir l'equip de treballadors i ser el representant polític de l'Ateneu, recau en una nova junta directiva de l'associació Bidó de Nou Barris. Aquesta nova junta haurà de definir estratègies encaminades a ampliar la base associativa i enfortir l'entitat gestora. Per últim, l'equip de treballadors s'amplia per permetre afrontar millor les necessitats, però sense substituir cap de les comissions o grups voluntaris que participen de la gestió diària del centre.

Tot aquest procés en la gestió de l'Ateneu ha tingut lloc mentre es produïa el moment més dolç de la relació amb el Consell del Districte de Nou Barris. L'any 97 es va signar el primer contracte de prestació de serveis de llarga durada (tres anys), amb una millora substancial de les aportacions municipals. L'any 2000 es va negociar un nou contracte de quatre anys amb possibilitat de renovació per quatre anys més. Sota la idea, per fi entesa per ambdues parts, de projecte compartit, s'ha dotat al projecte de l'estabilitat que mereix, tot i que les aportacions municipals encara estan lluny de ser les necessàries i s'apropen ben poc a les que s'aboquen a molts dels centres cívics de Barcelona.

Uns centres cívics que tornen a estar en qüestió. Un recent Pla Director, elaborat per una consultora privada, pretén donar-los un nou impuls. Tasca aquesta ben difícil si no s'obre la porta a noves formes de gestió, i no ens estem referint a l'anomenada fórmula de cogestió⁴⁶, mai entesa a l'Ateneu, perquè amaga l'interès de l'Ajuntament de no perdre la seva parcel·la de poder. Resulta molt més raonable pensar en la idea de compartir un projecte, uns objectius, un compromís, i deixar volar les entitats en una gestió creativa, pròpia, de l'equipament. El dia que això s'aconsegueixi, la nostra democràcia haurà fet un pas qualitatiu molt important, pel que fa a la potenciació de la participació ciutadana.

Premi Sebastià Gasch

L'any 96 va ser un any clau a l'Ateneu, ja que es van establir importants línies programàtiques encara vigents a l'actualitat. Una renovada comissió de programació, formada per artistes, usuaris, membres de grups, veïns, i gestors del centre va elaborar una ambiciosa oferta d'espectacles a partir de les dinàmiques que s'anaven generant a l'Ateneu, conjuntament amb el que ja s'anava fent a les etapes anteriors. A la programació dels Lokals dels divendres, i del teatre dels dissabtes i diumenges, se li sumaren noves activitats com la Setmana Poètica amb col·laboració dels grups de poesia de l'Ateneu. El Festival de Màgia, la Mostra de Teatre, la Festa del Circ, els Combinats de circ o el Circ d'Hivern completaven una programació artística de gran qualitat, a preus molt assequibles. Com a resultat, s'omplien els espais de públic, tant de Nou Barris com de la resta de l'àrea metropolitana, i s'omplia també a la ciutat un buit en la difusió de les arts parateatrals (circ, màgia, poesia, teatre còmic, cabaret, etc.). El fet encara era més apreciable si tenim en compte que l'oferta es feia des de la perifèria⁴⁷, lluny dels circuits habituals del centre de la ciutat.

Setmana Poètica 1996

Joan Brossa: poemes visuals ♣ Núria Candela diu Joan Brossa ♣ Paco Ibáñez: poesia i cançó ♣ Colectivo Jesús Lizano de Berceo ♣ Montse Huguet recita Papasseit ♣ Cinema: *El lado oscuro del corazón* ♣ Recital col·lectiu de poetes de Nou Barris ♣ El Lokal: Polipoètics + Toc Mut ♣ Lauta: *No me conteis mas cuentos* ♣ Poesia i flamenc: Conferència recital ♣ Poesia i titelles: Jordi Bertran *Poemes Visuals* ♣ Exposició col·lectiva del taller de Gustavo Vega

⁴⁶ Proposta que promou els darrers anys l'Ajuntament de Barcelona basada en la gestió compartida entre una entitat i el propi Ajuntament.

⁴⁷ Per aquella època tancava el Sant Andreu Teatre, una oferta d'arts escèniques fora del circuit del centre de la ciutat, que no va acabar de convèncer al Consell de Districte de Sant Andreu.

Aquesta circumstància no va passar desapercebuda al jurat dels premis FAD, que a l'edició de l'any 97 atorgà a l'Ateneu el premi Sebastià Gasch perquè "des de la seva fundació, l'any 77, ha estat un element definitiu per acollir, agrupar i donar suport a iniciatives, grups professionals i artistes individuals de vital importància per al circ, la música, la dansa, les varietats i el teatre⁴⁸. A més, es té en compte que l'Ateneu ha estat el gresol de l'Associació de Circ de Catalunya. Ha possibilitat l'aparició de nous espectadors de totes les edats i maneres de ser. És un espai de coneixement, creixement, tolerància i convivència de cultures artístiques i socials de tots els orígens." Per últim, es diu que és "un fenomen que no es podria entendre sense la rica i diversa organització social del mateix Nou Barris."

L'Ateneu mira a Europa

Però si l'any 96 va ser important per a la programació de l'Ateneu, l'any 98 ho va ser per la seva projecció a l'exterior. Dos grans esdeveniments van *remoure* el centre durant aquell any: la trobada internacional de Trans Europe Halles i la Caravana de Cultures.

TRANS EUROPE HALLES

És una de les xarxes més antigues i actives d'Europa, nascuda l'any 83 a proposta del centre cultural Les Halles de Schaerbeek, de Brussel·les. La xarxa compta en l'actualitat amb més de 30 membres de 21 països europeus. Constituïda com a associació sense ànim de lucre de segon grau, amb seu a Bèlgica, la xarxa va néixer com a fòrum intercultural per a donar suport a una idea d'Europa plural, solidària i creativa.

Els centres membres tenen característiques semblants: són centres nascuts a partir d'iniciatives ciutadanes promotores de la reconversió d'espais comercials o industrials en centres culturals; gestionats des de la independència per associacions o fundacions, sense intervenció dels poders públics en la gestió; treballen des de l'òptica cultural innovadora, amb amplitud de formes d'expressió artística i amb sensibilitat cap a la inserció de cada centre en el seu entorn; donen suport als joves creadors tant a nivell local com internacional; a més manifesten una presa de consciència de les minories i de la comunicació intergeneracional.

Els seus objectius són aprendre i explorar noves formes d'intercanvis culturals i artístics; explorar les noves *relaciones entre cultura i societat, en contextos locals i internacionals; intercanviar idees, coneixements i pràctiques*; promoure projectes de col·laboració; contribuir al desenvolupament de polítiques adequades en l'esfera internacional, així com connectar l'esfera internacional al debat dels centres.

Alguns projectes desenvolupats a TEH:

Phoenix Project. Investiga les connexions entre art, cultura i societat. S'han desenvolupat projectes a l'entorn del concepte Temps (Copenhaguen) o la relació entre Art, Cultura i Conflictes (Dublín, Ljubljana).

Youth European Project. Intercanvi de joves artistes o activistes entre els centres membres. L'Ateneu ha participat enviant joves a Hèlsinki, Milà i Tilburg.

In and Out of Europe. Projecte que pretén posar en contacte els centres TEH amb altres centres culturals independents arreu del món.

Són membres de TEH: 013 Popcentrum (Tilburg), ATENEU POPULAR 9 BARRIS (Barcelona), BEAT INITIATIVE (Northern Ireland), REX (Belgrad), CITY ARTS CENTRE (Dublín), CONFORT MODERNE (Poitiers), DE EFFENAAR (Eindhoven), EMMETROP (Bourges), FREE CULTURE (St Petersburg), FRICHE LA BELLE DE MAI (Marsella), HALLES DE SCHAERBEEK (Brussel·les), KAAPELITEHDAS (Hèlsinki), KULTURFABRIK (Esch sur Alzette, Luxemburg), La LAITERIE (Estrasburg), LUGAR COMUM (Barcarena, Lisboa), MAINS D'ŒUVRES (St. Ouen, Paris), MEJERIET (Lund, Suècia), MELKWEI (Amsterdam), METELKOVA (Ljubljana), MORITZBASTEI (Leipzig), PEKARNA (Maribor), SCHLACHTHOF (Bremen), TOACA (Bucarest), THE JUNCTION (Cambridge), The DRUM

⁴⁸ Segons l'exposició de motius per al premi. El premi FAD Sebastià Gasch es concedia, aquell any del centenari del naixement del genial crític, per guardonar la promoció de les arts parateatrals.

(Birmingham), UFAFABRIK (Berlin), WUK (Viena).

A mitjan 96, l'Ateneu va assistir com a observador a diverses trobades de TEH. Com a resultat, a primers del 97 va ser acceptat com a primer membre espanyol de la xarxa. Aquell mateix any, l'Ateneu va organitzar, amb el suport del COPEC, a dos centres de TEH a Berlín i a Leipzig, una setmana cultural amb la participació de Desastrosus Cirkus, Avalot, Vai-Vai, Trimelón, i Clau de Lluna. Poc després participaria també al projecte YEP⁴⁹ enviant una jove del Casal de Joves de Roquetes durant sis mesos a Hèlsinki. Però va ser l'octubre del 98 quan l'Ateneu de ple va viure l'experiència europea. Durant quatre dies l'Ateneu va organitzar la 45a Trobada Internacional de TEH, amb més de 100 delegats i membres de centres culturals de tot Europa, a més de membres d'entitats de Nou Barris i de la resta de Barcelona. No cal dir que l'Ateneu al complet es va bolcar a l'experiència: es va constituir una comissió especial encarregada de coordinar els actes, però a més, la resta de comissions i grups van elaborar un programa especial. Es va muntar un espectacle de circ expressament, una programació especial, amb artistes com la Mayte Martín, que tornava a l'Ateneu 20 anys després d'haver participar a les mítiques 30 hores, quan només era una joveneta cantant de flamenc. Per als de l'Ateneu l'objectiu principal era que la gent, els grups, l'entorn, les entitats de Nou Barris, conjuntament amb els participants d'altres terres entressin en contacte, i l'ocasió servís també per debatir de gestió cultural als centres, i d'intercanvi de propostes artístiques. Durant molt de temps la trobada de Barcelona ha estat recordada per molts de TEH com una de les millors mai fetes a la xarxa, per l'enorme participació de la gent, pels continguts, i per què no dir-ho, per la gratitud del clima i l'ambient de la ciutat.

L'altre gran esdeveniment va ser la Caravana de Cultures. Es tractava d'un projecte liderat per la Coordinadora Cultural de Nou Barris, amb participació també a l'organització de Caravanne des Quartiers i l'Associació de Circ de Catalunya. Sens dubte es va tractar del projecte més ambiciós organitzat per la Coordinadora Cultural, tenint com a escenari l'Ateneu i el parc de Roquetes. 4 dies de festa; 7 escenaris; 400 voluntaris; 200 artistes, alguns de la talla de Manu Chao; 12.000 espectadors, 100 francesos de Caravanne des Quartiers convivint durant 10 dies, 70 gallecs del projecte Galicia Tropical del Manu, un circ eqüestre, una carpa de circ, la 7a edició de la Festa del Circ, La Cultura va de Festa... Un autèntic esdeveniment popular en el qual es va cuinar una barreja de cultures i on, una vegada més, Nou Barris va irradiar i va demostrar a la ciutat, des de la mateixa muntanya de les "30 hores", un gran esperit de participació, d'innovació i construcció col·lectiva.

Dues escoles de circ

Durant els quatre anys d'obres a l'Ateneu, el Taller de Circ Obert per a adults va continuar funcionant de manera ininterrompuda, gràcies a la generositat d'alguns implicats en el projecte, que deixaren el seu propi local i van fer gestions per la cessió d'altres, als Propis (Via Júlia) i Can Fabra (Sant Andreu).

⁴⁹ Youth Exchange Project.

El Taller Infantil durant aquest temps no va funcionar ja que era difícil fer aquests canvis d'espai amb els infants. A l'octubre de 1994, acabades les obres, es va tornar al nou Ateneu, i començà de nou la regularitat dels Tallers Oberts, els Tallers Regulars i els Tallers Infants, amb l'acostament de molta gent, molts dels quals formaren grups de circ més endavant, o s'implicarien també en la formació. Després sorgiren els Tallers Intensius amb l'objectiu que aquelles persones que per edat o per obligacions laborals no podien accedir als tallers regulars, o simplement, volien ampliar els coneixements, tinguessin un espai. Els cursos i tallers eren molt variats, i eren impartits tant per professionals d'aquí com de l'estranger (Escola de Circ de Moscou, Cuba, França, Alemanya, Regne Unit, Canadà...). Hi havia especialitats com trapezi volant, acrobàcia, trapezi fix, goma elàstica, clown, pallaso, buf, minitramp o cascador.

El fet és que l'any 99, com a resultat de tota aquesta intensa activitat formativa de circ, van néixer dues escoles. D'una banda, l'escola Rogelio Rivel⁵⁰ a partir de l'experiència acumulada per professors/es de tallers regulars o intensius. Mitjançant l'associació Rogelio Rivel, l'escola es posaria en marxa, després d'una experiència pilot de sis mesos, amb un projecte formatiu de dos anys de durada adreçat a una vintena de joves d'entre 17 i 22 anys interessats en adquirir un ensenyament de base en tècniques de circ. L'Escola, ubicada definitivament en una carpa situada a l'exterior, passaria a gestionar també els tradicionals tallers regulars i intensius per a adults de l'Ateneu.

D'altra banda, l'Escola Infantil de Circ naixia, a l'empara de l'associació Bidó, amb voluntat de redreçar els tallers infants que fins aleshores s'anaven fent a l'Ateneu. És així com, al llarg d'anys de feina, es va passar d'un espai obert, en principi, als nens dels barris de Roquetes i Trinitat Nova, a una escola organitzada per dos cicles formatius, un d'iniciació al circ i un altre d'aprofundiment. Actualment hi ha dos grups en els Tallers d'Iniciació de 20 nens cadascun, i un grup de 18 nens en l'Escola de Circ Infantil.

Hi ha una cosa difícil d'explicar, sobretot a qualsevol visitant europeu que aterra a l'Ateneu (per tant, desconegedor de les nostres peculiaritats) atret per la fantàstica activitat allà desenvolupada, i és que tota aquesta oferta formativa, única, valuosíssima, no hagi encara despertat l'atenció de cap administració pública, no hagi encara aconseguit el suport que es mereix.

Mentrestant, contracorrent, com ja és habitual, els veureu a Nou Barris, en un racó de Nou Barris, saltant, llançant l'objecte una vegada, ara s'enfilen, ara baixen, comença la classe, visca el circ!

⁵⁰ El nom es va posar com a homenatge a Rogelio Rivel, mestre de tota una generació d'artistes de circ vinculats a l'Ateneu. Es va tractar d'un professional del circ tradicional, un artista complert en totes les tècniques: músic, acròbata, pallaso, equilibrista, trapezista...; en definitiva, una persona nascuda i formada dins el circ i un dels pocs professors d'acrobàcia que hi ha hagut a Barcelona en els últims 25 anys. La seva tècnica es basava en les possibilitats del cos, o sigui, la força, l'habilitat i la precisió. Va ser un educador que va saber transmetre la passió pel circ als seus alumnes.

A Banda

A Barcelona, és norma que per Nadal hi hagi algun espectacle de circ adreçat al públic familiar. El que ja no és tan habitual és que un mateix espai artistico-social de la perifèria de Barcelona, produeixi simultàniament tres espectacles de circ per Nadal, un d'ells al mismíssim Teatre Nacional de Catalunya. Això és el que va fer Bidó de Nou Barris, fent gala del seu més alt potencial creador, l'hivern del 2000.

Aquest empeny creador de l'Ateneu ve de lluny. Ja l'antic edifici acollia multitud d'artistes per preparar els seus nous muntatges. Però va ser a partir dels Combinats de Circ i del Circ d'Hivern quan es va obrir una línia de creacions pròpies. Els combinats van néixer de la mà de l'ACC a les festes del circ, com a plataforma on els artistes poguessin mostrar els seus nous números. A l'Ateneu es va reproduir aquesta fórmula a partir de 1995. I fins a l'any 2002, han estat 18 els espectacles oferts al teatre, alguns d'ells sortint de gira per Catalunya. El primer Circ d'Hivern, sota el nom d'*Esplèndid*, es va produir l'any 96 amb l'objectiu d'oferir una producció més elaborada, amb major pressupost, i amb més temps en cartellera.

L'any 2000 per Nadal, els interessats a veure nou circ podien triar tres produccions *made in Ateneu*: un Combinat de Circ de gira per Catalunya, l'espectacle del Circ d'Hivern *La Terra és Blava com una Taronja*, dirigit per Adelaida Perillós, i *A Banda*, dirigit per Xavi Mateu, al TNC. Aquest últim muntatge, coproducció entre el propi TNC i Bidó de Nou Barris, amb el suport del programa de Nous Filons d'Ocupació gestionat pel Departament de Treball, va aconseguir per primera vegada un finançament com cal.

Aquesta intensa trajectòria creadora des de Nou Barris, no va passar desapercebuda i va ser objecte d'homenatge als Premis de la Crítica Teatral de Barcelona, a l'edició de l'any 2000, on els crítics teatrals de Barcelona van concedir un Premi Especial a l'Ateneu pel "conjunt de la seva tasca productiva en el terreny del nou circ a Catalunya".

L'Ateneu amb el Fòrum Social Mundial

En aquestes darreres pàgines hem pogut veure com alguns anys han tingut una significació especial per a l'Ateneu. Vam veure com l'any 96 va ser important per la programació, l'any 98 per les xarxes, l'any 99 pel projecte formatiu, i l'any 2000 per la creació... Si haguéssim de continuar amb aquest joc, diríem que l'any 2001, per la seva part, ha estat un any important pels projectes de caire social: projectes com *Pintem l'Ateneu* o *Acció integradora de l'entorn juvenil* van tenir lloc en el transcurs de l'any. Altres projectes van viure importants passos endavant. És el cas del projecte Leonardo, un diagnòstic sobre la professionalització i els nous jaciments d'ocupació per a joves en camps nous (respecte a l'Ateneu, l'acció de Bidó de Nou Barris en el circ), o el

projecte de circ a Nicaragua, amb estades a Estel·lí o la festa del Nica Party 2 al teatre de l'Ateneu.

Per arrodonir-ho, la temporada acabava amb la implicació activa de l'Ateneu en la defensa de l'okupació i del projecte social i ecològic iniciat a Can Masdeu, un centre hospitalari desocupat durant més de 50 anys, o la seva participació en una de les conferències plenàries, a través de Trans Europe Halles, en el Fòrum Social Mundial (FSM) celebrat a la ciutat de Porto Alegre. Sota el lema "Un altre món és possible, globalitzem la lluita i l'esperança", més de 60.000 persones de 123 països van participar als prop de 800 tallers i seminaris distribuïts per la ciutat. Un total de 26 conferències van centrar els principals temes de l'agenda. En la conferència *Producció Cultural, Diversitat i Identitat* es van tractar les principals qüestions culturals presents a Porto Alegre: cal fer front a la creixent homogeneïtzació cultural del planeta, promoure la diversitat cultural i garantir els drets individuals i col·lectius dels pobles. Es va proposar estimular el diàleg entre els diferents actors socials, desenvolupar extenses xarxes associatives i d'informació, garantir la diversitat sota el prisma dels drets humans o revalorar els marcs culturals locals. Des de TEH es va reivindicar un paper més actiu dels ciutadans en l'entorn cultural local, l'aplicació de la subsidiarietat (allò que pot fer el món associatiu que no ho facin altres estaments) en els projectes culturals, la necessitat d'excloure els productes culturals dels acords comercials internacionals, o la promoció de centres culturals independents que treballin en xarxa. En definitiva, La Cultura de la Pau basada en el respecte als drets humans individuals i col·lectius, i la Justícia Cultural com a part de l'esforç per aconseguir la justícia política, econòmica i social, van ser considerades els principals eixos per a l'acció.

Després de Porto Alegre, a finals d'abril del 2002, l'Ateneu va acollir una trobada del Consell Internacional del FSM amb la participació de més d'un centenar de representants de moviments socials de tot el món, i la presència d'observadors de diferents entitats, sindicats, etc., de Barcelona. Durant tres dies es van establir, entre d'altres acords, les bases de futures trobades del FSM. Un cop més, l'Ateneu situa Nou Barris en el mapa mundial i apropa altres realitats socials a l'entorn local.

4a PART

L'Ateneu avui

Els drets culturals inclouen la possibilitat per a cada persona d'obtenir els mitjans per a desenvolupar la seva personalitat a través de la seva participació directa en la creació de valors humans, esdevenint així responsable de la seva situació, tant a escala local com global.

Drets Humans i Culturals, UNESCO, 1968

El sociòleg francès Fabrice Raffin, en un estudi realitzat l'any 98 sobre l'Ateneu Popular, el va descriure com a "lloc per compartir passions"⁵¹, un lloc que, "gràcies a la participació activa i al replantejament constant del projecte, ha aconseguit fer-se amb una organització molt original, lluny d'estructures rígides". Per Raffin, l'organització construïda "no és arbitrària, i cada membre construeix i negocia el seu lloc, sempre subjecte de canvis. La força motora descansa en el compromís i l'interès del grup de veïns de Nou Barris que treballen voluntàriament en el centre". Raffin va captar la força i l'entusiasme d'un espai que ha hagut de lluitar des del primer moment per la seva supervivència. I va descobrir que l'Ateneu és fill natural de Nou Barris, és Nou Barris.

En un altre article, el periodista Karles Torra⁵² ens parla d'una "fàbrica de prodigis", referint-se a l'Ateneu com un important espai de creació i de confluència d'estils artístics, i mereixedor d'especial atenció. Són dues descripcions de dues de les principals dimensions d'aquest centre, la social i l'artística. Però anem a veure què és avui l'Ateneu Popular 9 Barris.

L'associació que encarna aquest projecte col·lectiu, Bidó de Nou Barris, defineix l'Ateneu com un centre cultural públic en el qual l'acció cultural i artística serveix com a eina de transformació social. Sens dubte, és una finalitat ambiciosa, i arribar-hi reclama temps. Temps que permeti activar processos a llarg termini. Processos que desenvolupin a l'Ateneu activitats artístiques, culturals, socials, i educatives, encaminades a millorar la creativitat, la participació, la solidaritat i la cohesió social de les persones a partir de diferents marcs territorials i d'uns ideals d'independència, eficàcia i transparència.

En el terreny artístic, Bidó de Nou Barris pretén assolir la *difusió*, potenciar la *creació* i fomentar la *formació* artística des d'una òptica no mercantilista, compromesa socialment, amb l'ànim de donar suport a la creació jove i a les cultures emergents. En el context sociocultural, al districte de Nou Barris, en primer lloc i a altres nivells territorials, en segon terme, Bidó pretén fomentar el compromís social i solidari dels ciutadans i el seu esperit crític, mitjançant

⁵¹ Fabrice Raffin. *Ateneu Popular. Trans Europe Halles, factories of the imagination*. Les Éditions de l'imprimeur. París, 2002. Pàg. 201-215.

⁵² Revista *Barcelona Metròpolis Mediterrània*. Núm. 42, juliol 1998. Ajuntament de Barcelona.

l'estimulació de la participació ciutadana i la dinamització de la cooperació entre entitats. La gestió participada de l'Ateneu és una eina imprescindible, amb la voluntat de construir una organització autònoma que permeti la incorporació ciutadana a tots els nivells en què es gestiona l'equipament.

Els principis i els objectius que van donar vida al projecte són avui dia ben vigents. Bidó de Nou Barris, responsable de la gestió de l'equipament, és també el principal instrument al servei de la definició d'objectius i prioritats i és també el pont que comunica la realitat actual amb el procés històric del propi projecte.

Un projecte basat en valors

"Una ciutat no es valora només pels espais, els equipaments i el seu desenvolupament, sinó també pels valors compartits al llarg del procés continuat de vida col·lectiva."

F. Alfieri

En un altre capítol dèiem que els moviments de lluita urbana i reivindicació a Nou Barris havien estat una autèntica escola de civisme i de creixement personal i col·lectiu. També dèiem que aquelles maneres de fer impregnaren el projecte de l'Ateneu des dels seus inicis. Com a conseqüència, una sèrie de valors, de punts de vista en els quals recolzar-se per a l'acció, s'han anat configurant a manera de reflexió sobre com s'ha d'intervenir des de l'Ateneu. Són valors presents a totes les esferes del projecte.

Democràcia participativa. Davant la crisi democràtica que afecta institucions, organitzacions o col·lectivitats, cal garantir que la participació directa sigui una realitat, cal que hi hagi una autèntica democràcia directa en la presa de decisions. L'assemblea oberta de socis garanteix un nivell d'exercici de la democràcia, prenent decisions que marquen les línies bàsiques de treball per a la consecució dels objectius, tal com l'aprovació dels pressupostos o elecció del consell associatiu. A altres nivells, el consell de l'Ateneu, o les comissions de treball, treballen sota uns paràmetres democràtics, cercant respostes consensuals i coherents amb els compromisos establerts.

Participació. Necessària per fer-nos responsables. El seu estímul és prioritat del projecte. Diferents canals de participació han de ser presents a totes les esferes d'actuació que tenen lloc a l'Ateneu, tenint a l'associació Bidó de Nou Barris com un dels principals transmissors d'aquesta participació, mitjançant diferents canals interns de participació: associats, afiliats o cooperants. Però també és possible la participació a les diferents activitats de l'espai directament o via altres associacions, grups, consell de l'Ateneu, etc., que conformen el projecte Ateneu. Hi ha acords entre Bidó de Nou Barris i grups i associacions, per regular les relacions, la implicació i l'ús de l'Ateneu. Per a aconseguir el màxim nivell de participació, cal afavorir una bona qualitat d'informació que permeti crear opinió fonamentada. Alguns mitjans a l'abast: la revista de l'Ateneu, les circulars internes o butlletins, els panells informatius, les exposicions, la web i la difusió de les activitats. Cal que hi hagi també mitjans que recullin les aportacions crítiques i les propostes (bústia de suggeriments),

així com les opinions d'usuaris i de l'entorn amb l'objectiu d'obrir el diàleg i el debat permanent que requereix l'activitat cultural. En aquest procés participatiu cal afavorir també la relació entre els grups que participen a l'Ateneu i que es conegui el que fa cadascun igual que la seva aportació al conjunt del projecte

Autonomia / Responsabilitat. Per permetre'ns ser lliures cal preservar autonomia en la presa de decisions. Això no vol dir treballar aïllats, sinó garantir un sistema de presa de decisions sense interferències, sense imposició d'acords externs al projecte. L'autonomia és el millor vehicle per a establir un compromís i una identificació amb el projecte, i anar cap a una responsabilitat que permeti imaginar possibles futurs. L'autonomia en els terrenys de la presa de decisions i la gestió de l'Ateneu és coherent amb la confluència d'objectius respecte d'administracions públiques i agents privats o associatius participants en el projecte.

Sostenibilitat / Memòria històrica. La diversitat cultural, el dret de les cultures a la seva supervivència és vital per la pròpia pervivència del planeta. En el cas de l'Ateneu, el sentit de responsabilitat deriva també el projecte cap a la preservació de la memòria històrica de Nou Barris com a valor necessari per comprendre el present i enfortir el futur. Tanmateix, per garantir un futur sostenible cal un equilibri entre els recursos humans, materials, econòmics i tècnics i les finalitats per a les quals estan pensats aquests recursos, establint el principi de l'estalvi energètic i de matèries primeres, com un objectiu permanent. La reutilització i poliutilització, el respecte per l'entorn proper i no tan proper i l'educació permanent de les persones i grups en aquest tema són objectius clars en el projecte.

L'art i la cultura com a mitjans de transformació. Avui en dia, l'art és considerat majoritàriament com a producte i com a valor, valorat en el mercat, igual que qualsevol mercaderia. Això situa l'art dintre de l'espiral de recerca de beneficis, d'estímul del poder i de l'elit. Per a molta gent, l'art i la cultura, l'alta cultura, són desplaçats de la seva vida, i només la gent *culta* pot gaudir o entendre l'art. Però lluny d'això, l'art i la cultura són expressió de la comunitat, de totes les comunitats, i es poden expressar de qualsevol manera, com a resultat de la seva singularitat i riquesa. No hi ha diferències de valor entre les suposades obres mestres de l'alta cultura i qualsevol expressió cultural d'una comunitat. Per això, l'art i la cultura no són rars objectes de minories, sinó àmplies pràctiques vitals en el desenvolupament individual i comunitari de les persones. L'Ateneu refusa la suposada jerarquia cultural (alta o baixa cultura), signe evident de dominació d'uns humans sobre uns altres, i lluita per una cultura com l'espai construït entre els éssers humans, com la nostra manera de viure, definida pel nostre passat, el nostre present i el nostre futur.

Innovació. Oportunitat per trobar nous camins, noves solucions als entrebancs que ens envolten, en tots els terrenys necessitem innovar. Des de la perspectiva sociocultural i artística cal entendre qualsevol activitat com a proposta de progrés, de replantejament i d'investigació constant a la recerca de millors paràmetres. En el terreny artístic, amb la recerca de nous llenguatges, noves expressions, com el nou circ català, o la promoció de propostes multidisciplinars i la seva connexió a totes les dimensions humanes. En la

gestió, cercant fórmules més àgils i participatives. En el territori, amb la construcció permanent de xarxes i relacions. En general, el replantejament constant del projecte permet avançar cap a noves solucions als compromisos establerts. El dinamisme, l'acció, l'entusiasme, contribueixen a l'esperit innovador.

Qualitat. Directament lligada a la innovació, cal garantir un bon nivell de qualitat en els serveis que s'ofereixen a l'Ateneu. Cal demostrar permanentment que la gestió des d'una associació sense ànim de lucre no és incompatible amb el rigor i la qualitat del servei. Accentuar la participació de les persones interessades en el projecte no repercuteix negativament en els nivells de qualitat, *ans al contrari*. La qualitat és la millor garantia d'èxit i continuïtat del projecte. Uns bons sistemes d'avaluació participatius i una bona receptivitat permetran conèixer el nivell qualitatiu del projecte.

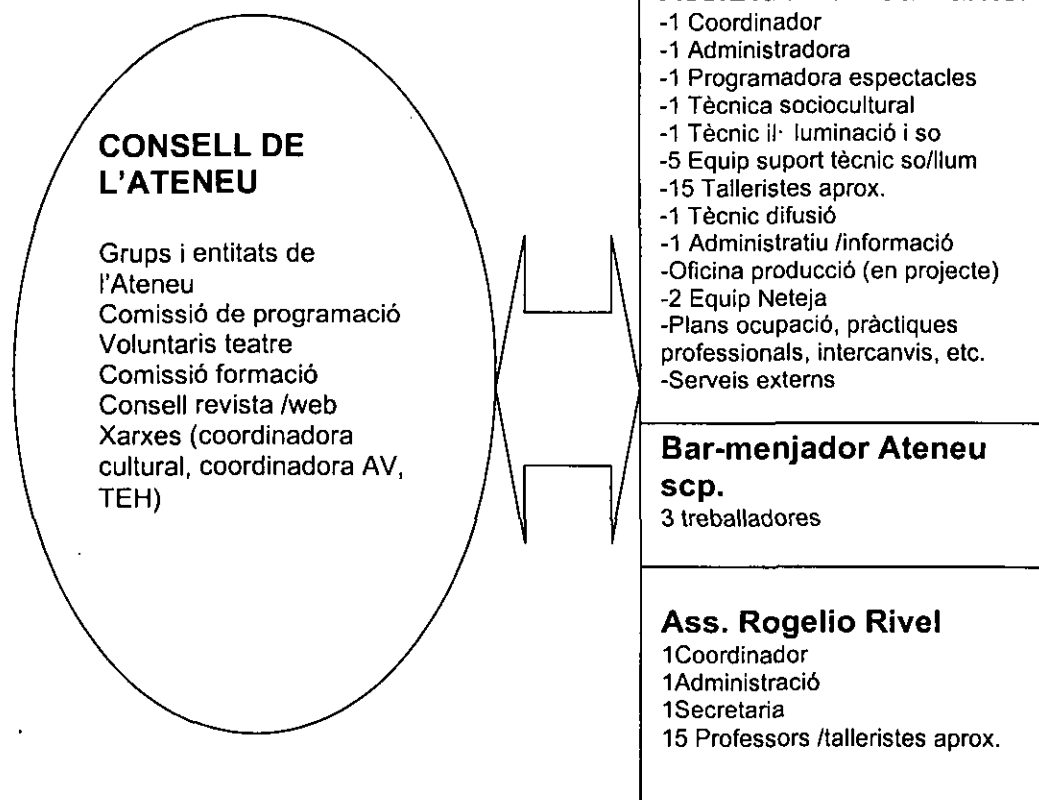
Solidaritat / Justícia / Cohesió social. Principal herència dels moviments de lluita urbana. L'Ateneu parteix del contacte i la relació amb la realitat que l'envolta, i promou el suport al moviment associatiu de Nou Barris, i a projectes que pretenen millorar la societat que ens acull. Les xarxes són una bona eina de treball en aquesta direcció. Els espectacles, tallers i altres activitats que s'ofereixen a l'Ateneu segueixen una política de preus que procura no excloure a ningú de la possibilitat d'assistir-hi. Tampoc no s'exclou ni es margina ningú per raons de sexe, ètnia, edat o trets culturals. Al contrari, el conjunt de l'activitat va encaminat a promoure una cultura integradora, acollidora, justa, no consumista i igualitària. L'èxit a qualsevol preu, inclòs en l'àmbit cultural, fa que la creativitat humana passi de ser una fantàstica eina de desenvolupament personal, a convertir-se en mitjà de dominació. La idea jerarquitzada de la cultura, lligada al poder i al consumisme, no hi té lloc davant d'una concepció igualitària de totes les cultures.

En general, tot el projecte que és avui l'Ateneu s'ha nodrit de valors i els transpira contínuament. És un sistema basat plenament en la *confiança* cap als altres, ho podem veure en la base de les relacions establertes entre la gent o en l'ús dels serveis i materials. Aquestes relacions també entranyen *alegria, entusiasme, respecte i comprensió* com a trets fàcilment detectables, sobretot des del col·lectiu d'artistes de circ, els més extravertits. També, un valor heretat del passat ha trobat refugi entre la gent, artistes, treballadors, grups, entitats, veïns, residents o cooperants; és moneda de canvi entre la gent, i el principal nutrient de l'activisme del centre, parlem de la *generositat*.

El conjunt de valors, els nous i els més vells, constitueix el salvavides que ha permès al projecte subsistir – la *paciència*, per exemple, ha estat clau en moments de llargues esperes, en negociar un conflicte o en aconseguir un objectiu – i trobar el suport dels moviments més actius i compromesos de Nou Barris. Un suport que no li ha mancat mai, a l'Ateneu, con tampoc la visió clara de l'horitzó, a la recerca d'un món millor.

Els protagonistes. L'organització

Organigrama Ateneu Popular 9 Barris
Nivell executiu

Com dèiem abans, a l'Ateneu s'està aplicant una nova organització en la qual, al nivell executiu, el consell de l'Ateneu, les comissions i un ampliat equip de professionals són els motors de la gestió del centre. És una gestió compartida entre voluntaris i professionals. La partida destinada a remuneració de personal no supera el 50%⁵³ del total del pressupost, és un límit que garanteix que el projecte no es professionalitzi completament, i requereix la participació voluntària per fer viable el funcionament del centre.

En un nivell estratègic se situaria la Junta Directiva de Bidó de Nou Barris, encarregada de traçar les línies d'actuació adequades per arribar als objectius marcats a les assemblees. En un nivell de base hi hauria els diferents grups, entitats, usuaris, voluntaris i l'assemblea de socis de Bidó de Nou Barris.

Tot plegat, es tracta d'una amalgama de gent amb interessos diversos desenvolupant un projecte col·lectiu des de l'Ateneu. Com és habitual en aquestes dinàmiques grupals, amb un elevat grau de participació, diferents tensions hi són presents: la tensió interès general / interès particular, treball

⁵³ Uns anys enrere aquest percentatge se situava al voltant del 35%.

voluntari / treball remunerat, artista amateur / artista professional, òrbita artística / òrbita social (territori). En el terreny artístic, hi ha la tensió circ / resta de disciplines. Són tensions que han estat presents al llarg de la història del projecte, i al voltant de les quals s'ha anat sempre articulant el discurs sobre la gestió del centre. Hi ha també una tensió Bidó de Nou Barris / Ateneu fruit de l'aposta per estructurar la gestió del centre a través de l'associació, trencant la dinàmica no estructurada dels 80. En un pla extern, hi ha dues tensions més, també històriques. Per una banda, la tensió Ateneu / Consell de Districte, i per l'altra, la tensió Ateneu / Zona Centre (territori de Nou Barris on més incidència té l'Ateneu) / ciutat, a la recerca d'un equilibri entre l'acció de barri i l'acció de ciutat. Totes aquestes tensions, l'articulació d'un tram de més de 300 persones amb interessos de vegades no confluents, és reflex de la complexitat i la riquesa de la dinàmica relacional que ha fet de l'Ateneu un lloc de referència per a les persones que han tingut l'oportunitat, en alguna ocasió, d'entrar-hi en contacte. Aquesta complexitat és una de les primeres apreciacions dels nouvinguts, com també ho és l'ambient fraternal i solidari que envolta el centre. Els conflictes, presents com a tot arreu, troben una via de resolució a través dels espais de diàleg, a les comissions, al consell de l'Ateneu, a les pròpies associacions.

La participació és la principal característica d'aquest model organitzatiu. Hi ha un esforç per què aquesta participació no es limiti als processos creatius o a les afeccions artístiques o culturals. S'intenta que la gent participi també en la gestió del centre, explorant mètodes col·lectius de presa de decisions, contribuint en dinàmiques socials o comunitàries, etc. Peces clau en aquest procés són l'autonomia, que impregna el conjunt de l'acció, i la motivació, en la defensa d'una cultura més digna als barris, o en el desenvolupament de nous llenguatges artístics, per posar algun exemple. Es tracta de gestionar la diversitat a partir d'interessos comuns.

Un projecte compartit

Com vam poder apreciar al llarg del procés històric, el projecte de l'Ateneu i el Consell del Districte de Nou Barris sempre han estat lligats. Aquella històrica tensió va proveir les parts d'un diàleg que va enriquir el conjunt: als de l'Ateneu, ajudant-los a construir un discurs propi i a unir-se per a l'acció; al Consell de Districte, fent-lo partícip de l'experiència, enriquint-lo amb ella, permetent-li visualitzar les seves virtuts, i com a conseqüència, ajudant-lo a millorar el conjunt de la política cultural local, i sensibilitzant-lo davant d'altres experiències singulars emergents (Casal de Barri de Prosperitat, casals de joves, Centre Ton i Guida). Com a gran beneficiària, la comunitat s'ha enriquit amb nous processos creadors.

La reivindicació de l'Ateneu tenia un perfil semblant al d'altres reivindicacions a la zona, com serveis sanitaris, educatius, etc. És a dir, des del primer moment s'ha reivindicat el caràcter públic i municipalista del centre, i en conseqüència, la necessitat de compromís per part de l'Ajuntament. El problema ha estat sempre en la manca d'acord sobre el grau d'autonomia i el finançament que el centre requeria.

Sense sentenciar que aquest problema hagi quedat definitivament resolt (sempre poden ressorgir els fantasmes de l'intervencionisme), podem dir que en els darrers anys s'ha arribat a una entesa, sense que afecti l'autonomia del centre, entre els gestors de l'equipament, Bidó de Nou Barris, i el Consell de Districte. En un altre apartat dèiem que aquesta entesa va arribar després que Bidó de Nou Barris demostrés que podia gestionar el centre amb èxit. Però gestionar bé no és suficient en projectes com el de l'Ateneu. Hi ha un altre factor que ha estat sempre present i ha tingut un pes molt important en les relacions per ambdues parts. Parlem d'un factor clau en la justificació de projectes autònoms com el de l'Ateneu. Ens referim al seu paper polític.

Cada territori evoluciona a partir de les lògiques que s'hi generen. En el cas de Nou Barris, pel que fa a la cultura, aquest procés havia de desembocar, sense sorpreses, en l'Ateneu. No es tractaria d'una dinàmica animada des de les instàncies públiques, sinó fruit d'una urgència política en mans de les comunitats veïnals, present també a tots els altres àmbits (sanitat, educació, etc.). Les innumerables mobilitzacions que va generar el procés de l'Ateneu al llarg de la seva història van alimentar aquesta dimensió política fins als extrems de constituir una força capaç de superar una pressió institucional entestada en un sistema de desenvolupament cultural, el dels centres cívics, que anava en una altra direcció. Així que podem afirmar que ha estat per la seva significació política que l'Ateneu s'ha legitimat com a espai públic, i podem afirmar també que el manteniment d'aquesta dimensió és cabdal per a continuar legitimant-lo en un futur.

Els compromisos dels darrers anys amb el Consell de Districte de Nou Barris possibilitaren parlar de "projecte compartit". Ens estem referint a la responsabilitat compartida respecte a una sèrie d'objectius i finalitats. Es tracta d'una responsabilitat que, davant del principi de subsidiarietat⁵⁴, mira de situar a cada part en el lloc pertinent que possibiliti un progrés de la participació ciutadana en la cosa pública, tal com recull la Constitució Espanyola (art. 9.1). Semblen superades les reticències per part del Consell de Districte respecte al fet que l'Ateneu estigui gestionat autònomament. Com a prova, s'ha signat per primera vegada un contracte de prestació de serveis de quatre anys de durada, amb possibilitat de prorrogar-lo quatre anys més. Aquest contracte inclou un annex susceptible de constituir l'embrió d'un possible conveni futur que trenqui definitivament el caràcter de projecte subvencionat. Aquest és un primer pas important quan es tracta de garantir un mínim d'estabilitat per a un projecte com el de l'Ateneu.

Però no és suficient, i cal facilitar fórmules que permetin pensar en un projecte estable. I això només passarà quan s'abandoni definitivament la idea actual de subvencionar els dèficits del centre, i es plantegi un conveni amb compromisos clars i amb els mitjans necessaris. Cal també establir períodes més llargs de gestió. En definitiva, cal que els poders públics, més enllà de reconèixer aquest tipus d'equipaments ciutadans, elaborin noves reglamentacions legals i hi aboquin recursos.

⁵⁴ Principi aplicat usualment a l'administració pública, pel qual allò que pot fer l'administració més propera no ho hauria de fer una de més allunyada.

Darrerament, hi ha hagut un augment de l'aportació econòmica municipal, situant-se ara en uns 175.000 € anuals. Bidó de Nou Barris aporta al voltant del 35% del total del pressupost anual, i les aportacions generades a partir del treball voluntari, d'uns 160.000 € anuals. És a dir, Bidó de Nou Barris està aportant prop del 70% del total. A aquesta valoració econòmica hauríem també d'afegir el capital social que el centre genera amb la seva acció. Però en el fons, estem parlant d'activar processos individuals i col·lectius que tenen un valor que va més enllà del dinerari.

Aquest context provoca una desconfiança lògica en els gestors del centre. Ens trobem en un moment de fortes retallades públiques en el sector cultural. L'emergència de nous projectes participatius, capaços de generar riquesa a partir del treball voluntari, pot significar l'excusa per als poders públics per reduir encara més les seves aportacions, tal com s'evidencia en alguns projectes cogestionats entre entitats i administració. De fet, hauria de ser al contrari, o si no, acabarem per qüestionar-nos el paper que juguen realment les administracions a la nostra societat. Del que es tracta aquí es de produir un encaix entre les aportacions personals, el mecenatge, les aportacions institucionals i les que provenen del rendiment econòmic del propi centre. Es tracta d'avançar en la construcció d'un *tercer sistema* més fort i menys precari que sigui capaç de participar amb garanties en la gestió de recursos públics.

Gràfiques: ingressos / despeses any (per conceptes i amb percentatge)

Quadre: aportacions anuals en concepte de voluntariat

El públic

El de l'Ateneu, és un públic molt heterogeni. El conjunt de les activitats atrau a gent de totes les edats, des dels més petits a la gent gran. Depenent de l'acte o servei ofert hi haurà un tipus de gent o un altre: veïns de Nou Barris, de la resta de la ciutat, artistes, estudiants, gent d'altres comunitats o d'altres països. Segons el moment del dia o de la setmana el públic varia considerablement. Malgrat que no hi ha dades respecte a això, podem intuir un percentatge semblant de públic de la zona respecte d'altres indrets. Una recent enquesta

realitzada per l'Ajuntament de Barcelona⁵⁵ amb el públic dels centres cívics, situa l'Ateneu com l'equipament cultural de Nou Barris més conegut als altres districtes de la ciutat, igualant gairebé el coneixement que d'ell en tenen al propi districte.

El servei que acull el major nombre de persones és l'espai de trobada / bar-menjador. És el punt pel qual acaba passant tothom, el públic dels espectacles, la gent dels grups i entitats, els estudiants, els joves de l'entorn, els veïns de la zona, els artistes, els pares, els nens, els treballadors. L'existència d'aquest servei és vital per al funcionament del centre, i més tenint en compte l'ubicació de l'Ateneu, lluny de bars o restaurants.

Els espectacles al teatre o al Lokal atrauen també un gran volum de públic. Amb una mitjana de 25.000 espectadors anuals, l'Ateneu s'ha consolidat com un important espai de difusió artística no sols a Nou Barris, sinó també a la ciutat i l'àrea metropolitana.

Quan un centre és viu, és a dir, quan es fan coses, la gent dels voltants s'hi apropa amb curiositat. Unes vegades s'hi apropen a fer alguna cosa que els interessa, i d'altres senzillament perquè volen saber què és allò. Tant uns com els altres tenen unes expectatives posades allà, expectatives que s'han de detectar des del centre i ser capaços d'ampliar-les per tal d'aconseguir que aquella persona arribi una mica més enllà i s'hi quedi fent d'altres activitats. S'ha d'estar atent a les demandes dels veïns, però també aconseguir ser innovadors en l'oferta.

Si s'és capaç d'escoltar les propostes que hi arriben, i implicar en el seu desenvolupament les persones que les presenten, és molt possible que aquestes es puguin desenvolupar amb èxit. El centre esdevé llavors un lloc on "fer relacions socials actives", és a dir, poder organitzar activitats amb d'altres persones, en principi per afinitats i, després, cooperant amb la resta de grups que desenvolupen activitats al mateix centre. Això facilita ampliar els coneixements de la persona, el seu àmbit social i les seves capacitats participatives i organitzatives, també les seves capacitats crítiques i d'anàlisi davant els models socials imposats, davant les opinions "socialment correctes"; és a dir, contribueix al seu desenvolupament com a persona.

En aquest sentit, l'Ateneu ha estat clau en l'estructuració d'identitats individuals i col·lectives. Ho ha fet des de totes les esferes: amb les aportacions dels voluntaris (majoritàriament veïns de la zona), amb els alumnes dels tallers (alguns joves de la zona formats a l'Ateneu són ara artistes de primer nivell), amb la programació (àmplia, pensada per a tothom). Com a espai intergeneracional i intercultural, amb voluntat de no establir diferenciacions sectorials, s'ha convertit en un referent únic per a molta gent no només del districte, sinó també de la ciutat i del país.

Dades assistència any espectacles

⁵⁵ Estudi d'usuaris dels centres cívics de Barcelona. Ajuntament de Barcelona. 2001.

Un edifici amb forma de L

L'Ateneu va néixer allà on no estava previst que creixés res més que runa i misèria. El fet que l'equipament prosperés allà on ho va fer té una importància cabdal. Parlem d'un lloc isolat, flanquejat de tota mena de barreres físiques, lluny de centres urbans o de llocs transitats, i durant molts anys, sense mitjans de transport públic a la vora; en definitiva, un lloc marginal. En aquest context, un projecte de proximitat que transcendeix de la manera que ho fa l'Ateneu, afegeix a la zona un valor afegit, en termes de capital social, que no fa més que *confirmar el que moltes veus avui no paren de cridar: que la cultura és un instrument valuós per a la cohesió social, o la regeneració d'entorns urbans o vells edificis en desús.*

L'equipament és concebut avui com un espai obert a manifestacions multidisciplinars, d'ús polivalent i no convencional. Com la majoria d'espais industrials *reciclat*s per a usos culturals, és un entorn simbòlic carregat d'història i amb una configuració molt particular, susceptible de constituir un perfecte dispositiu creatiu al servei de l'art i la cultura. Aquelles naus desolades van esdevenir espais idonis per al desenvolupament de noves expressions urbanes, el teatre i l'animació de carrer en els primers estadis, per desembocar en el circ i les arts parateatral.

El disseny de la nova estructura de l'edifici s'adapta a tots aquells usos, entre els quals l'activitat circense. Té una planta dividida en dos mòduls; l'un consta d'una sala teatre, amb aire condicionat, amb una capacitat per a 340 persones assegudes, una caixa escènica de 17,5 m d'altura, que està equipada amb un equip de so de 3.000 W, barres electrificades, 60 focus i cambra negra.

Aquest mòdul es completa amb el vestíbul, que s'utilitza com a petita sala bar, per a fer xerrades, exposicions de llibres... (activitats anomenades "punt de trobada"), assaigs, exposicions... El cap de setmana és el hall d'entrada al teatre, amb la taquilla. A continuació ve la sala bar, el principal espai de trobada: és el bar, el menjador dels migdies, és també sala d'oci, ludoteca/espai infantil, punt de venda de comerç just, de samarretes o cd alternatius. Aquí també hi tenen lloc els famosos Lokals: es munta un empostissat d'uns 6x4 m, amb càmera negra, es posen unes 100 cadires, s'encenen els llums... i endavant amb l'espectacle!

L'altre mòdul, de dimensions més reduïdes, acull oficines, sales de reunions o tallers, un gimnàs amb vestidors, i el taller gran, espai idoni per realitzar escenografies, tallers humits, soldadures i tot tipus de muntatges.

En total, 1500 m2 als quals hem d'afegir els 600 m2 d'una carpa de circ ubicada a l'exterior des de l'any 2000, i que acull el gruix de l'activitat formativa. És una carpa equipada amb calefacció, aigua i llums; amb un espai d'oficina utilitzat per l'escola Rogelio Rivel, i uns accessos que la comuniquen amb l'edifici de l'Ateneu. Al voltant de la carpa, i al carrer de sota, hi ha l'espai d'acampada per a caravanes. El conjunt confereix a l'indret l'aparença d'una miniciutat del circ.

ATENEU POPULAR 9 BARRIS	m2
ESPAI EMPORXAT	320
URBANITZACIO DE L'ENTORN	3.078
SUPERFICIE UTIL	1.453
SUPERFICIE CONSTRUÏDA	1.580
CARPA	600

Dos àmbits d'actuació i tres eixos transversals

L'Ateneu és un espai físic que s'ha convertit en projecte a partir de l'acció de la gent i dels grups als quals dona aixopluc. Un projecte que ha jugat un important paper com a constructor de teixit social, com a vertebrador territorial. Però també un referent en la política cultural del districte de Nou Barris i de la ciutat de Barcelona (tensió centre / perifèria, subsidiarietat, etc.) o com a espai de producció artística (tensió difusió-creació-formació).

Però a l'Ateneu se'l coneix avui sobretot per la seva acció en dos àmbits, el sociocultural i l'artístic. Són dos àmbits amb les fronteres no prou ben marcades, ja agrada així. De fet, quan els objectius artístics comparteixen finalitats socials, econòmiques o polítiques, hem de recórrer a interpretacions culturals àmplies, a aquelles que es plantegen de manera holística. A partir d'aquesta premissa podem entendre l'acció cultural de l'Ateneu diferenciada en els àmbits esmentats. Podem distingir també tres eixos que actuen transversalment, eixos que estan presents, o hi ha voluntat que hi estiguin, en el conjunt de l'activitat que s'hi desenvolupa. Aquests eixos són: el circ, el treball en xarxa i la sostenibilitat aplicada. Anem a conèixer-los una mica.

Àmbit sociocultural

Les fronteres entre allò que és cultural, sociocultural, artístic, educatiu o l'estrictament organitzatiu, són molt difuses, o més aviat no existeixen. Serà l'accent que hi posarem el que ens permetrà situar les coses cap a un cantó o un altre, tot i que, com deïem, no hi ha massa interès a compartimentar res. Al contrari, no s'entendrà el desenvolupament d'una dimensió humana, sigui individual o col·lectiva, si no es treballa també la resta. Igualment passa quan parlem del territori. Tot i que la prioritat està en l'entorn més immediat, sovint

l'acció permet la barreja de públic de la zona amb públic de la ciutat o fins i tot amb l'estatal o l'europeu.

Podem distingir projectes i activitats que s'apropen a objectius com enfortir i participar en el teixit associatiu de Nou Barris, potenciar les xarxes com a eines d'interrelació entre entitats, vetllar perquè l'Ateneu mantingui una coherència amb l'entorn social i sigui un agent actiu, potenciar experiències artístiques no mercantilistes o el refús de l'elitisme i la competitivitat en benefici de l'aventura col·lectiva on cadascú pot trobar el seu lloc; són objectius que emparen un conjunt d'accions que podríem anomenar socioculturals, malgrat que aquesta paraula estigui molt desvirtuada avui dia.

Hi ha també una sèrie d'objectius que més aviat tenen a veure amb el model de gestió participativa que s'està desenvolupant al centre. Per exemple potenciar la creació de grups autònoms que tendeixin a l'autofinançament, implicar les entitats de l'Ateneu en la seva gestió, afavorir una gestió professional alhora que prou àgil per a afavorir la participació. A partir d'aquests i altres objectius es desenvolupen una sèrie d'activitats diferenciades en tres àrees: la social, la cultural i la comunitària.

L'àrea social

L'àrea social engloba aquelles dinàmiques internes que afavoreixen la participació. Els voluntaris, col·laboradors o cooperants, és a dir, totes aquelles persones interessades a contribuir amb les seves energies i temps en una part o en el tot del que es pot trobar a l'Ateneu, constitueixen l'espina dorsal del projecte.

El singular procés històric que ha configurat aquest equipament, més enllà de la dinàmica recent desenvolupada per Bidó de Nou Barris, ha propiciat un important teixit de cooperants que participen del projecte en gairebé totes les seves dimensions. Podem trobar persones col·laborant en la programació d'espectacles, la revista, l'organització d'activitats, la formació, els projectes internacionals, la gestió diària, les negociacions de conveni amb el Consell de Districte, etc. Hi ha comissions establertes: programació, formació, junta directiva, relacions internacionals, consell de redacció, consell de l'Ateneu, voluntaris del cap de setmana, etc. Tot un col·lectiu divers, que opera també sota interessos i motivacions també diverses. Només aquest treball generós i constant ha permès que l'Ateneu hagi evolucionat cap a la posició en què es troba actualment. En un any, el treball desenvolupat per voluntaris o cooperants pot suposar un estalvi econòmic al projecte d'uns 180.000 €. Sens dubte un valor molt important, no tan sols des del punt de vista econòmic. La promoció del voluntariat és present a totes les iniciatives. Els grups de treball, les comissions, les associacions, tots preveuen la incorporació activa de cooperants.

El *Consell de l'Ateneu* és un òrgan creat el 1999 però que encara no ha estat del tot implantat. Representa el conjunt d'associacions, col·lectius i grups formals o informals que comparteixen l'espai. És l'espai de trobada de tots els grups que participen de la vida de l'Ateneu. És un instrument de participació

necessari per a coordinar accions, plantejar problemàtiques, cercar solucions i, en definitiva, gestionar el dia a dia del projecte Ateneu. Va néixer amb la consciència de la importància que representa treballar amb un col·lectiu de gent tan variat i valuós, no tan sols per la seva activitat, sinó també pel seu nombre. Estem parlant de més de 300 persones, les quals mitjançant els grups mantenen una activitat continuada a l'Ateneu. El fet que no estigui totalment consolidat respon al fet que ha ampliat les seves funcions respecte a quan va ser concebut originàriament. A la coordinació entre grups, espais i serveis se li sumà recentment la responsabilitat de gestionar el dia a dia de l'Ateneu, assumint el paper del desaparegut *Consell Associatiu*. Es tracta d'un canvi molt recent aprovat a les darreres assemblees, amb la voluntat de donar un impuls en la gestió, fomentar en major mesura la participació, facilitar que entitats i grups gestionin millor, conjuntament amb l'equip professional, el dia a dia d'acord amb les seves necessitats, i afavorir un paper més estratègic per a Bidó de Nou Barris.

I parlant de grups. Vam veure al llarg del procés històric, com els grups i entitats anaven, amb la seva acció, amb la seva interrelació, construint el projecte. Quins són els grups i entitats que operen avui a l'Ateneu?

Bidó de Nou Barris. Associació nascuda com a proposta organitzativa a partir dels primers moviments ciutadans pro Ateneu i dels moviments assemblearis gestors de l'Ateneu durant els anys 80. Es va constituir formalment amb aquest nom l'any 1989.

Amb Ulls d'infant. Entitat nascuda l'any 1999 a l'Ateneu, amb l'objectiu de sensibilitzar la nostra societat cap als drets dels infants i aconseguir una nova òptica en programar i projectar la ciutat tenint en compte les necessitats dels més petits.

Arxiu Històric de Roquetes-Nou Barris. Es va crear l'any 1983 a l'Escola d'Adults Freire, amb les aportacions documentals de diferents particulars. Es va incorporar a l'Ateneu després de la renovació del 94. Té com a principals finalitats recollir i potenciar la memòria històrica del Districte de Nou Barris, oferir un servei popular de consulta, arxivar i catalogar el fons documental i també possibilitar l'edició i publicació de textos d'interès.

Fòrum d'Acció Cultural. És un grup que treballa per desenvolupar i promoure tota mena de debats oberts, seminaris i estudis en el camp dels moviments socials i culturals; va ser creat el 1993 a l'Ateneu, amb la voluntat de conèixer i analitzar els nous reptes que la societat actual té.

Grup de foc de Nou Barris (coneguts també com a Diables i Drac de Nou Barris). La colla de diables va néixer en 1981 a l'Ateneu, és, per tant, el seu grup més vell. També va ser la primera colla de diables de Nou Barris. Va ser creada amb l'objectiu de desenvolupar la cultura popular i tradicional al voltant de la figura dels dimonis medievals i el foc. La colla del Drac de Nou Barris va néixer la primavera de 1986, també a l'Ateneu. Fa un parell d'anys, les dues colles es van unir en una sola entitat.

Entorn de la Paraula. Grup nascut en 1996. La seva proposta creativa desenvolupa un nou espai artístic on els textos, els poemes i la narrativa conformin una manera diferent d'entendre la comunicació basada en la paraula.

Associació de Circ de Catalunya (ACC). Associació fundada a l'Ateneu Ambulant l'any 1991. Agitadora del reconeixement públic del circ a Catalunya, i com a valuós suport per a professionals i aficionats al circ.

Grup Gastronou. És un grup d'unes 60 persones de Nou Barris, moltes d'elles vinculades a grups o activitats de l'Ateneu, que realitzen de forma periòdica, des de l'any 1995, una sèrie de banquets on s'intenten oferir a preus econòmics uns plats confeccionats amb productes de temporada.

Comparsa El Camaleón. El seu objectiu és participar a les festes promogudes per l'Ateneu i, sobretot, dissenyar, estudiar i preparar les disfresses que després lluiran al proper carnaval.

Coordinadora Cultural Zona Centre de Nou Barris. Va ser creada el 1988 per tal d'unificar els esforços entre les diferents associacions culturals de Nou Barris, com a plataforma de debat sobre política cultural al districte, així com per a coordinar les celebracions locals anuals.

Semilunio Espai Artístic. Entitat nascuda el 1999 amb la voluntat de desenvolupar una activitat artística en el món de la paraula fonamentalment (poemes, relats, contes...), però amb incursions en altres llenguatges artístics.

Associació Mares i Pares Afectats 12 octubre. Associació nascuda arrel dels desafortunats fets del 12 d'octubre del 99 a Barcelona per donar suport als implicats i lluitar contra les idees feixistes, xenòfobes i antitolerants.

Associació de Circ Rogelio Rivel. Projecte nascut la tardor de 1998 impulsat per alguns artistes i professors dels tallers de circ de l'Ateneu amb la intenció de crear a l'Ateneu un projecte formatiu de base per a joves de 17 a 26 anys. Fundadors de l'Escola de circ Rogelio Rivel.

Associació Juvenil Projectart. Aquesta associació té un conveni amb l'Ateneu mitjançant el qual es realitzen enregistraments d'espectacles al teatre amb regularitat.

Cine-Club Imatges. Associació dedicada a la promoció del cinema de qualitat amb la qual l'Ateneu manté un conveni des de 1996 per a la projecció de pel·lícules de 35 mm al teatre.

Hi ha també un seguit de grups vinculats directament a la gestió de l'Ateneu. Es tracta, a més del consell de l'Ateneu, de la comissió de programació, el consell de la revista, la comissió web, la comissió de formació, el grup de voluntaris de cap de setmana, l'escola infantil de circ, l'equip de tècnics del teatre i el grup de residents (acampats), com a grups estables. Hi ha també grups i comissions que s'organitzen puntualment a partir d'un tema o d'una necessitat concreta. En parlarem d'ells més endavant.

Per últim, una sèrie de grups artístics o grups informals estableixen conveni, assagen regularment, estan en residència, o mantenen una vinculació estable amb l'Ateneu. Hi ha grups que s'han format a l'Ateneu, d'altres que assagen regularment, d'altres que van tenir una activitat important durant uns anys, però ja han perdut la vinculació. És un moviment continu. Grups que vénen i van, grups que neixen o que desapareixen, grups que es fusionen. Poden ser grups molt nombrosos o ser un únic integrant. La llista és molt nombrosa. Gairebé interminable, podríem dir. Així que presentem només alguns dels que hi ha hagut els darrers anys: Grup teatral La Tabarra (teatre), Orquestina Happy End (música), Desastrosus cirkus (circ), Lunatics (break Dance), Ane Miren (contorsió), Los Galindos (circ), Vai-VAI (dansa-circ), Avalot (teatre de carrer-pirotècnia), Nikito Nipongo (circ), Tokomotxo (circ), Ziriquitruque (circ), Julais Lamas (circ), O Jarbanzo Negro (música), KRAN (circ), Revoleando Tangos (circ), Nanny Cogorno (clown), Jose Luis (circ), Circo Imperfecto (circ), Manuel Sebastian (circ), Bidó Teatre (teatre)...

L'Ateneu no té voluntat d'acollir els grups com si d'un hotel d'entitats es tractés. Els grups són una peça fonamental del projecte, ja que són el seu principal cos social. La relació entre els grups i l'Ateneu es canalitza principalment amb el consell de l'Ateneu. Però a més, hi ha des de l'Ateneu una sèrie de serveis i accions, a l'abast dels grups, destinades a dinamitzar-los i recolzar-los. Parlem de la cessió d'espais, materials, oficina, assessorament, difusió, formació o participació en projectes comuns.

Per part dels mateixos grups hi ha una sèrie de contrapartides recollides als convenis entre grups i Ateneu, i que poden anar des de participar a la programació d'espectacles, a col·laborar en tasques concretes (suport difusió, arranjament espais, etc.). De fet, a l'Ateneu funciona molt allò de l'*intercanvi en espècies*, és, a dir un intercanvi mutu, no dinerari, basat en allò que cada part pot oferir per enriquir el conjunt. Així, ens podem trobar contrapartides com participar a la programació, o en una producció, o en un projecte a la zona, o col·laborant en la neteja d'espais, o fent tasques de missatgeria...

Els grups artístics, professionals o amateurs, tenen serveis complementaris, com el *panell de feines*, o la projectada oficina de producció i distribució de l'Ateneu, que aviat estarà en marxa, gràcies a la participació de Bidó de Nou Barris en un projecte europeu Leonardo per a la professionalització dels joves en l'àmbit del circ.

Amb els anys, la gent ha anat descobrint la importància de desenvolupar propostes encaminades a estimular el que podríem anomenar vida associativa de l'Ateneu. Parlem d'activitats destinades bàsicament als usuaris habituals, grups, artistes, cooperants, treballadors, associats, és a dir, el cos social habitual de l'Ateneu. Dues o tres festes al llarg de l'any són propostes encaminades a estimular el contacte i la cohesió entre tots i totes els que fan coses a l'Ateneu, des dels alumnes i professors de les escoles i tallers, als membres de comissions, grups, etc. Un programa anual de desenvolupament associatiu promou aquesta participació endògena.

Hi ha altres canals com la revista de l'Ateneu, espai que recull el que passa periòdicament a l'Ateneu i al seu entorn; o la pàgina web, recentment ampliada i millorada, una eina perfecta per animar fòrums virtuals, espai de discussió, informació dels grups, etc. Aquests espais de difusió funcionen a partir del treball d'una comissió de voluntaris coordinada per un treballador de l'equipament.

Àrea cultural

Les activitats culturals de caire general tenen lloc bàsicament al vestíbul de l'Ateneu. El seu format de presentació al públic acostuma a agafar la forma de xerrades, exposicions, debats, fòrums, etc. Les exposicions es fan al bar i al vestíbul (15m lineals a cada lloc). La majoria són coincidents amb el tipus d'activitat especial que es fa aquell mes. Ara per ara, la selecció de les exposicions no respon a criteris estrictament artístics, més aviat es pretén muntar exposicions que tinguin relació amb la programació d'espectacles o amb projectes específics d'aquesta o altres àrees. Per això se les considera com a activitat cultural en un sentit ampli.

Els fòrums, les xerrades, els debats i els seminaris que organitza l'Ateneu tenen, en general, una línia socio-política associada al progrés social i intenten provocar la reflexió. Responen bàsicament a la proposta de les associacions de l'Ateneu: Fòrum d'Acció Cultural, Arxiu Històric, Dijous Babèlics, etc., però també a proposta d'altres entitats. Les tertúlies de cafè organitzades per l'Arxiu són tertúlies al voltant de temes molt propers a Nou Barris, on hi participen els seus protagonistes. Els actes literaris, presentacions de llibres, lectures teatrals, de narrativa, o de poesia, acostumen a fer-se cada més amb participació de destacats personatges. Gent com Jose Agustín Goytisolo, Carme Riera, Feliu Formosa, i molts altres, han passat per l'Ateneu. També es fan vídeo-fòrums que, o bé són demandes específiques per visionar enregistraments d'espectacles de l'arxiu de l'Ateneu, o bé són actes regulars: vídeos d'astronomia, vídeos de l'ACC, etc., oberts a tot el públic.

Àrea comunitària

Aquesta àrea comprèn la participació de l'Ateneu en projectes de zona, conjuntament amb altres agents. Destaca, per exemple la participació en el calendari festiu de Nou Barris: el Carnaval, la Nit d'Ànimes, o la Cultura va de Festa. També projectes amb l'entorn com *Pintem l'Ateneu*, o *Integració de l'entorn juvenil*. Hi ha col·laboració amb equipaments i projectes de la zona com el Pla Comunitari de Trinitat Nova, el centre Ton i Guida, el Casal de Barri, els Casals de Joves de Prosperitat o Roquetes, la campanya amb les escoles de Nou Barris per Nadal (Circ d'Hivern), o la participació al Trinitàrium de Trinitat Nova.

Els darrers anys, l'Ateneu ha desenvolupat, conjuntament amb el Comitè de Solidaritat Boris Vega-Nicaragua, un projecte d'acció social mitjançant el circ, amb l'estada durant diversos mesos en diferents èpoques de l'any de grups d'artistes de circ i teatre a Estelí (Nicaragua) treballant amb nens i joves d'allà, amb la idea d'establir-hi una escola de circ.

El principal ingredient d'aquestes accions és el treball artístic que es desenvolupa a l'Ateneu. El repte està en garantir que les dinàmiques artístiques i culturals sobrepassin els murs del centre, i contaminin el territori. D'igual manera, les dinàmiques d'altres espais i col·lectius han de poder penetrar i contaminar l'univers Ateneu. Aquest procés bidireccional tendeix, per la mateixa inèrcia dels centres, a trencar-se. Per això, es necessiten uns recursos constants enfocats a la seva dinamització. En un Ateneu que ha treballat sempre des de la precarietat, aquests recursos han estat minsos, i si el centre no s'ha tancat més en la seva pròpia realitat ha estat pel seu treball en xarxa i la seva tradicional presència en la vida de la zona.

En un treball prospectiu realitzat a finals del 2000 es va posar de manifest l'interès de molta gent en què l'Ateneu incrementés la seva presència a la zona. La manca de recursos, la dificultat en mantenir les quotes de participació, la distància entre l'acció artística i l'acció social, són pedres en el camí. Malgrat això, aquesta àrea té un enorme potencial de creixement.

Projecte: Acció integradora de l'entorn juvenil

Any realització: 2001

Entitat: Bidó de Nou Barris

Amb el suport de: Departament de Treball, Generalitat de Catalunya.

Responsable del projecte: Xavier Casino

Descripció: Projecte d'intervenció social amb joves que freqüenten l'entorn de l'Ateneu, però que tenen dificultats per participar-hi. S'han intentat canalitzar les motivacions dels joves a través de la dinàmica de l'Ateneu. A partir del Projecte "Pintar l'Ateneu" s'han concretat sobre el terreny les possibilitats d'iniciar accions específiques que sobretot s'han desenvolupat els mesos d'octubre i novembre. Finalment, i després d'un coneixement més profund del treball d'altres centres i projectes de la zona, tot just s'han arribat a elaborar possibles línies de treball conjuntes que integrin accions compartides, tant pel que fa a la dimensió de barri, com a les possibilitats que pot oferir el circ i les arts parateatrals. Els joves han entrat en contacte amb les diferents comissions de treball de l'equipament a través de l'educador, participant de la revista de l'Ateneu, documentant fotogràficament les sis pintures murals i una instal·lació que havien elaborat, coordinant amb la comissió de programació la seva participació en un concert al lokal de l'Ateneu, treballant amb el tècnic de so i llums de l'Ateneu i amb els artistes del col·lectiu Almorrana. També amb la confecció de dos CD maquetes que els iniciés en el coneixement de la producció musical més enllà dels concerts en directe, i en l'ús del equipament per a la consecució de la seva pròpia proposta.

L'àmbit artístic

Com dèiem abans, aquest àmbit està basat en un sistema de vasos comunicants que articula la poderosa màquina creadora que és avui el projecte. El contagi i la contaminació són la base de la renovació i la creativitat, i són la millor defensa contra les *cultures escleròtiques*⁵⁶ aquelles que defensen una visió estreta i immobilista. Lluny de dinàmiques poc aventureres, l'Ateneu opta per un àmbit artístic obert al canvi, al mestissatge i a la fusió com a

⁵⁶ Manuel Oliveira. *Los proyectos culturales y sus contextos*. 2001.

garantia de la seva pròpia subsistència. Com diu Manuel Oliveira⁵⁷ "l'art és el que els artistes fan, però també les diferents capes de sentits, significats, mirades i interpretacions de cadascun dels àmbits, camps i contexts als quals s'exposa". Així, una porta oberta a la improvisació, una sensibilitat a tot allò que poden aportar els que s'hi apropen és norma, també en l'àmbit artístic, com una conseqüència més de la consciència participativa que transpira el projecte.

L'àmbit artístic, difusió-creació-formació, està prou definit per permetre ubicar artistes i projectes, però gaudeix d'una ambigüitat suficient per garantir l'espai creatiu, i per contaminar el conjunt del projecte. Hi ha propostes, com per exemple el projecte Leonardo⁵⁸ sobre els professionals del circ, o els mateixos cirks d'hivern, o els tallers de teatre de carrer amb joves de les entitats, o el projecte de circ a Nicaragua, que sobrepassen àmpliament la dimensió artística. I amb això l'Ateneu se sent còmode.

Difusió artística

A l'Ateneu, la programació de diferents disciplines artístiques es converteix en un acte creatiu per ell mateix i en un catalitzador de la barreja de públics. No es tracta de programar una cosa al costat d'una altra. És terreny adobat per a la transversalitat, i no només en el terreny artístic. La multidisciplinarietat permet la creació i el creuament de diferents nivells de participació i permet un joc entre els elements, inclosos els espais.

La programació d'espectacles té lloc els caps de setmana al llarg de deu mesos de l'any. El principal objectiu és presentar propostes alternatives a les grans produccions ja conegudes pel gran públic, trobant-hi un espai propi a la ciutat, a uns preus ben assequibles per tal que no suposin una barrera per al públic. Hi ha però, alguns aspectes que fan que estiguem parlant d'un espai de programació ben particular.

En primer lloc, no hi ha un únic programador. Com veurem més endavant, es tracta d'una feina col·lectiva que té la virtut d'enriquir-se constantment de la vida del centre. Es tracta també d'una dinàmica que no queda circumscrita a l'espai propi, sinó que transpira en el territori i es beneficia de l'extensa xarxa relacional de què l'Ateneu en pot fer gala. Com a resultat, trobem una àmplia i diversa oferta que contribueix a crear una personalitat pròpia, ben lluny dels convencionalismes propis de la majoria de sales institucionals.

El motor de la programació és la Comissió de Programació, hereva dels grups de voluntaris que al llarg dels anys 80 organitzaven les actuacions al LoKal i a la sala gran. És una de les principals comissions de treball a l'Ateneu. La formen al voltant d'una desena de voluntaris voluntàries amb la coordinació d'una tècnica. Alguns assessors externs ajuden a configurar la planificació. La comissió vetlla per la qualitat i idoneïtat de l'oferta, cerca espectacles, fa contactes, fa un seguiment, valoracions posteriors, etc. La barreja de gent que

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Estudi-diagnòstic a diferents ciutats europees sobre la inserció laboral en llocs de treball estable del jovent més desafavorit, i per analitzar la validesa dels sistemes de formació professional de cada país. L'Ateneu aporta la seva experiència en el camp artístic del circ.

composa la comissió (artistes, gestors, gent del barri, gent de grups i entitats) garanteix molt de tot això. Garanteix la connexió amb la realitat de l'Ateneu, del que l'envolta, i del que està més enllà. Programar és un acte creatiu que s'enriqueix quan és compartit, quan es converteix en una tasca conjunta, d'equip, on cadascú aporta el que té. És una immillorable eina de participació que, per desgràcia, avui acostuma a estar en mans de funcionaris o artistes en els teatres i resta de sales que campen per pobles i ciutats. A l'Ateneu seria impensable la figura d'un únic programador. Per què? Perquè imposi només el seu criteri? O el que li resulti més pràctic? Qui garantiria, a més, la connexió amb el territori?. Si volem canviar actituds, si volem persones actives al nostre voltant, i no éssers passius, cal anar trencant esquemes, i aquí hi ha molta feina per fer.

Amb la comissió de programació col·labora també un equip d'uns 20 voluntaris amb tasques de cap de setmana: regidor, taquilla, condicionament de la sala (320 cadires per posar i treure cada vegada, grades, control d'accessos), en total, 9/12 persones cada cap de setmana realitzen voluntàriament aquestes tasques, amb el desig de contribuir a fer realitat una oferta de qualitat a Nou Barris, a uns preus assequibles. La cobertura d'aquests treballs amb aportacions voluntàries suposa una quantitat econòmica anual en aquest concepte de programació d'uns 100.000 €. Però més important que l'estalvi econòmic és el gest generós, l'interès d'aquest col·lectiu humà, que en molts casos, en la majoria, ha entrat en contacte amb el món artístic gràcies a l'Ateneu.

Una altra comissió vetlla pels aspectes tècnics de les presentacions artístiques al teatre i al Lokal. Es tracta d'un grup de tècnics de so i il·luminació, coordinats per un treballador de l'equipament. La comissió es nodreix de joves interessats en la tecnologia de l'espectacle i que han participat a algun dels tallers que regularment es fan a l'Ateneu sobre aquesta matèria. A través del treball d'aquesta comissió s'han format un bon nombre de joves de la zona. És un altre bon exemple dels avantatges d'obrir la difusió artística a la participació.

A la programació, ocupa un lloc destacat tot el que té a veure amb les arts parateatral: el circ, teatre d'objectes, mim, cabaret, humor i màgia. Les activitats són programades fonamentalment en caps de setmana, a dos espais: el teatre i el Lokal (bar). La programació té lloc de dijous a diumenge. Actualment, els eixos sobre els quals gira aquesta programació són el circ, el flamenc, la dansa, la música, els infantils, el cinema, la poesia i el teatre.

Programació regular d'espectacles (15/20 espectacles al mes).

Teatre. Principalment es programa teatre gestual, teatre còmic, amb objectes. Alguns projectes de teatre de text, vinculats a la setmana poètica o altres propostes experimentals (l'Enclos, d'Armand Gatti), també hi han tingut cabuda. **Dansa.** Presentació de 6 o 8 produccions l'any de dansa contemporània. Normalment són produccions encara no vistes a Barcelona. Aquesta programació s'inclou en el recopilatori *Dansa més A prop* de l'Ajuntament de Barcelona. **Teatre d'objectes.** Present sobretot a la programació infantil, però també als Lokals i a la programació per adults al teatre. **Flamenc.** Programació regular de flamenc, amb grans figures del cante, conjuntament amb nous talents. Presentació de les diferents formes del flamenc: cante, ball,

fusió, etc. **Música.** Amb temàtiques que van des del rock, passant pel hardcore, trance, heavy, o pop. La programació es completa amb actuacions de cantautors coneguts, concerts de blues, jazz, world music, al lokal i algunes presentacions especials o festivals a la sala del teatre. **Circ.** Presentació de les millors companyies de circ de Catalunya, i d'Europa. **Cabaret.** Programat al Lokal. **Poesia.** Presentació de les produccions dels grups de l'Ateneu, o propostes derivades d'ells. **Cinema.** Projectió d'una pel·lícula al mes per part del cine club Imatges. Es tracta d'una selecció de les millors produccions recents del cinema espanyol o estranger. **Matinals infantils.** Els diumenges al matí hi ha una programació variada d'espectacles infantils al teatre: titelles, teatre, pallassos, mim, màgia o musicals. **Exposicions.** Al vestíbul o el bar, coincidint amb alguna activitat de l'Ateneu, de temàtica i tècnica força variada: fotografia, gravats, dibuixos, paper, escultures, mòbils, etc.

Programació extraordinària

La Setmana Poètica. Té lloc al mes de maig. Consisteix en una setmana d'espectacles variats amb el nexxe de l'expressió poètica. Hi participen els grups de poetes de l'Ateneu.

4 combinats de circ. Els combinats de circ van néixer l'any 95 amb la participació d'artistes individuals i grups que aporten números breus. Sota la direcció de professionals, es fan espectacles compactes i sota la visió de diferents estils de treball, però amb una mateixa finalitat.

Premi Coreogràfic. Mostra de diferents coreografies inèdites d'artistes novells que es realitza a l'abril, a prop del dia de la dansa. El públic és alhora el jurat del concurs. Els guanyadors s'emporten un premi en metàl·lic i una actuació a l'Auditori de les Corts.

La Festa del Circ. Les tres primeres Festes del Circ es varen fer al Parc de la Ciutadella organitzades per l'ACC, però per raons pràctiques es varen traslladar a l'Ateneu. En aquestes festes es quan es reuneix el nombre més gran d'artistes relacionats amb el món del circ, ja que hi estan convidats a participar tots els socis de l'ACC.

El Circ d'Hivern. El Circ d'hivern va néixer l'any 96 a l'Ateneu Popular 9 Barris amb la intenció de crear una companyia de professionals relacionats amb el circ, el teatre, la dansa i la música. L'estrena de cada espectacle es fa sempre alguns dies abans del Nadal. La companyia s'ha nodrit fonamentalment amb artistes vinculats a l'ACC i l'Ateneu Popular 9 Barris.

Festival de Màgia. Es realitza el mes de novembre, amb la Gala de prop, la Gran Gala i la Gala Infantil. Hi intervenen els millors mags de l'escena nacional.

Programa extraordinari. Aquí es troben les mostres de teatre social, els concerts reivindicatius, les festes solidàries, noves propostes que arriben cada any.

(6 ó 8 tires d'agenda mensual de diferents anys)

Formació artística

L'oferta formativa en els ateneus de principis del segle XX era un dels principals actius com a alternativa davant la manca de serveis educatius per a la majoria de la població. En etapes més recents, en què l'educació formal s'ha regularitzat entre tota la població, la formació en els centres culturals ha agafat la forma de *tallers*, un inacabable i inclassificable catàleg formatiu de curta durada. No ens estendrem aquí descrivint el fenomen. Només direm que el

tallerisme s'ha estès per tot arreu, sovint com a sortida fàcil davant la manca de continguts i de recursos en els centres.

Alhora que l'educació formal arraona en els seus programes d'estudis els ensenyaments artístics; i els centres formatius especialitzats, si és que n'hi ha, són massa limitats; creix en els centres culturals un espai, amb format de taller, destinat als aprenentatges artístics. Per desgràcia, en aquest tipus de tallers, i seguint la tònica general, acaben predominant els aspectes productius sobre els més crítics i culturals del fet artístic. A més, es tendeix a ofertar sense criteris artístics o qualitatius, sense una acció entesa a mig o llarg termini.

Però a l'Ateneu hi ha hagut cura de no caure en aquests paranys. En el seu procés històric vam veure com mitjançant els tallers (xanques, circ, etc.) es va vehicular la creació de grups diversos i una important participació en el calendari festiu popular de Nou Barris. També a partir dels tallers es va anar consolidant una important activitat a l'entorn del circ. Alguns joves de la zona i d'altres indrets han trobat en els tallers artístics una sortida professional o un nou centre d'interès. Els anys han demostrat com l'aprenentatge a través de l'art ha jugat un paper fonamental en el desenvolupament personal dels joves ajudant-los a descobrir la seva imaginació, la seva creativitat i la pròpia capacitat de percepció, i fins i tot una sortida professional com a artistes.

Però el procés que ha portat a que la formació artística ocupi un lloc destacat a l'Ateneu no ha estat fàcil. D'una banda, les pròpies dificultats històriques de subsistència de l'Ateneu i d'altra, els mals endèmics que arrossega la formació artística, sobretot si parlem del món del circ; han fet que el projecte formatiu, basat sobretot en el circ, hagi nascut de l'autoaprenentatge, de l'experimentació personal, dels viatges formatius a l'estranger, de la transmissió generosa de coneixements i de grans dosis de voluntat personal. Darrera de tota aquesta activitat hi ha hagut l'objectiu d'una oferta formativa connectada amb altres activitats, i en sintonia amb el tarannà parateatral del centre.

El circ és, doncs, la principal activitat formativa a l'Ateneu. Es tracta d'un art que ha agafat els seus fonaments de la mateixa humanitat⁵⁹. S'hi troben traces llunyanes allà on l'home desafia la natura. És un art que qüestiona els límits entre el sagrat i el profà, entre el diví i l'humà, entre l'interior i l'exterior. El seu punt àlgid va ser el segle XIX. Els pares transmetien el seu saber directament als seus fills. Així és com varen néixer les grans dinasties del circ, com els Knie, els Gruss, els Bouglione, els Togni. Les escoles de circ no arribarien fins al segle XX. En 1927 s'inaugurava l'Escola de Circ de Moscou. Després s'obrien escoles a Polònia, Hongria, Cuba...

Però el circ, entès com a mode d'expressió multidisciplinar, lligat a la recerca gestual, a la innovació de la forma, és un fenomen recent, de les darreres dècades⁶⁰. Un dels primers innovadors fou el clown Bernhard Paul, creador del Circ Roncalli, a Alemanya. Fou la primera vegada que s'utilitzà un director d'escena, el recurs de l'escenografia i de tècniques de llum i so. El Circ Roncalli

⁵⁹ Dominique Forette. Les arts de la Piste. Une activité fragile entre Tradition et innovation. Journal Officiel de la République Française. 1998.

⁶⁰ Montse Solé. Dossier Projecte Formatiu de Circ a l'Ateneu Popular 9 Barris

influenciarà de manera notable el cèlebre Big Apple Circus de Nova York, un dels primers en crear una Escola de Circ per a la formació de nous artistes. Avui dia el circ està inscrit en una dinàmica de transversalitat de les arts que afavoreix la seva emergència com a art contemporani.

Fins fa ben poc, els professionals del circ, els clans familiars, es formaven de manera autodidacta en els carrers i places dels pobles i ciutats o bé sota les carpes dels circs. En el cas de l'Ateneu, els primers artistes de circ de la dècada dels 80 eren majoritàriament autodidactes. Només uns pocs privilegiats podien viatjar a l'estranger per formar-se. No seria fins a la dècada dels 90 que s'arribaria a una oferta de tallers important a l'Ateneu. A finals de la dècada es fundarien les dues escoles de circ: l'Escola Infantil de Circ i l'Escola Rogelio Rivel.

Avui, les escoles de circ faciliten l'accés a una formació específica i ajuden a entrar en contacte amb un món professional que és molt específic i minoritari. La majoria dels artistes que treballen actualment dins del "nou circ" a Catalunya passen per alguna mena de centre formatiu. Com diu Ramon Muñoz⁶¹, "per poder desenvolupar òptimament la tècnica és important que l'artista tingui al costat una perspectiva diferent de la pròpia, algú que el guïï i que l'aconselli". Aquesta guia s'ha desenvolupat a l'Ateneu durant més de 15 anys sense que, hores d'ara, s'hagi aconseguit un reconeixement públic que es tradueixi en un suport digne.

S'ha construït un projecte formatiu que va des de nens de 7 anys fins als adults. S'han elaborat metodologies, organització, continguts, estructures físiques. S'han construït materials, o s'han hagut d'anar a buscar ben lluny... Un esforç titànic per construir una oferta única a Catalunya i a Espanya. La majoria de joves catalans artistes de circ ha passat en algun moment pel projecte formatiu de l'Ateneu. Un fantàstic suport a l'emergència d'un art que, fora del nostre país ja compta fins i tot amb escoles d'ensenyament superior i amb un suport públic molt important. Aquí, al projecte formatiu de l'Ateneu les administracions públiques responsables del desenvolupament dels ensenyaments artístics li han donat l'esquena en tot moment.

El principal instrument per a estructurar la formació a l'Ateneu és la Comissió de Formació. Es tracta d'una comissió formada pels diferents agents encarregats de la formació: l'Escola Infantil de Circ i els tallers de teatre, tecnologia teatral, escriptura creativa, audiovisual, adscrits a Bidó de Nou Barris, i tallers de circ regulars i intensius i l'escola Rogelio Rivel, adscrits a l'associació Rogelio Rivel.

Programa formatiu:

- Eix docent-escolàstic, amb l'Escola de Circ Rogelio Rivel.
- Eix de Formació Lliure i Permanent de circ, amb els Tallers Intensius i Regulars d'adults, i l'Espai Obert de pràctica.
- Eix de Descoberta i Joc, amb l'Escola Infantil de Circ

⁶¹ extret del dossier "El Circ a Catalunya, avui" coordinat per Jordi Jané. Ramon Muñoz és artista de circ membre de l'ACC i un dels integrants del conegut duo "Boni & Caroli"

- Tallers de teatre, tecnologia teatral, teatre de carrer, escriptura creativa, audiovisual, etc.

ESCOLA DE CIRC ROGELIO RIVEL

Escola de formació base amb l'interès pedagògic d'introduir els alumnes en una dinàmica i metodologia per iniciar una trajectòria professional.

Durada: programa docent de 2 cursos / 36 setmanes x curs / 30 hores setmanals (1080 hores cada curs)

Destinatari: joves de 16 a 25 anys amb la motivació i el compromís a incorporar-se en un programa escolar.

Formació: Acrobàcia (*tumbling, minitramp, llit elàstic*), equilibris, teatre, dansa, percepció musical, estiraments, anatomia aplicada, condició física, equilibris acrobàtics, aeris i malabars.

L'Associació de Circ Rogelio Rivel neix arran de la necessitat de gestionar i coordinar l'Escola de Circ Rogelio Rivel i els tallers de circ que al llarg de 10 anys es van anar consolidant entre les activitats de l'Ateneu Popular 9 Barris.

S'ofereix formació artística en les diferents disciplines de circ tenint especial cura en la formació humana, fomentant el respecte, la responsabilitat, l'autonomia i la motivació de l'alumnat. Es comparteixen espais, materials i activitats, com també obligacions i deures, així com la consecució dels objectius.

TALLERS D'ADULTS

L'enfocament pedagògic és a cavall entre els professionals que vénen a aprofundir una tècnica i els amateurs que la utilitzen com una manera divertida d'estar en forma. Aquests tallers ofereixen la possibilitat d'una formació permanent i serveixen també com a punt de trobada i d'intercanvi.

Tallers regulars

Formació lliure i permanent amb varietat de tècniques en una mitjana de 2 classes setmanals per tècnica. Es demana un compromís trimestral mínim. 11 tallers de diferents disciplines.

Tallers intensius

S'ofereixen cursos de diferents disciplines de circ d'una o dues setmanes de durada. Mitjana de 30 /40 tallers per curs

ESPAI JUVENIL DE CIRC

Espai obert a joves adolescents interessats pel circ a cavall entre el joc i la descoberta del món del circ i les seves tècniques d'expressió.

FORMACIÓ EXTERNA

Activitats de formació externes de tallers, cursos, casals d'estiu, extraescolars de circ... a escoles, instituts, associacions, ajuntaments, casals i tots els que desitgin fomentar el coneixement del circ i el seu aprenentatge.

ESCOLA INFANTIL DE CIRC

Sorgeix de manera espontània als anys 80, quan els nens de l'entorn s'apropen a l'Ateneu per jugar. Allà es troben a uns quants joves practicant tècniques de circ. Quan el Grup Montanyés es planteja anar amb els seus nens i nenes de manera periòdica, aquestes trobades adquireixen un caràcter educatiu més formal. Durant la rehabilitació de l'edifici de 1991, l'Escola Infantil de Circ deambula per carrers i places de la zona, impregnant-les de circ.

Amb els anys, l'escola s'ha anat conformant en tres nivells amb edats entre els 6 i els 14 anys. S'han augmentant les hores de treball i les disciplines. Actualment són:

- Malabars
- expressió dramàtica
- acrobàcia
- trapezi fix
- dansa
- clown
- bola d'equilibri
- xanques
- monocicle
- cable
- rulo

També s'ha anat polint la pràctica educativa. Les tècniques de circ són un vehicle de desenvolupament dels nens i nenes com a persones (física, emocional i creativa) i com a part d'un grup (social).

Però els objectius de l'Escola de Circ van més enllà dels purament educatius: crear un nou públic per al circ, despertar la capacitat de produir cultura més enllà del pur consumisme, incrementar el grau de participació de les noves generacions en la cultura, etc.

L'Escola Infantil de Circ ha estat reconeguda amb el I Premi de la Ciutat Educativa 2000.

La creació artística a l'Ateneu

Els marges alternatius i radicals del sistema artístic desenvolupat a l'Ateneu, entesos com a projecte i com a procés, han estat capaços de construir una dinàmica artística pròpia, a partir de la pluralitat i la interacció entre les sinergies que neixen en l'espai i les que el *contaminen* des de l'entorn. Es tracta d'una interacció entre artistes, disciplines, territori, agents socials, amateurs, professionals. Una barreja creativa que és la responsable d'un tarannà, d'un estil indefinit que caracteritza el centre, i el fa únic. És sens dubte, un procés porós, que transpira en el territori, i entre aquelles disciplines artístiques que tenen l'Ateneu com a punt de referència. Sense entendre aquestes dinàmiques seria difícil abordar el procés creatiu que s'hi ha anat desenvolupant al llarg dels anys.

Seria impropï entendre l'Ateneu com a espai de producció convencional. És cert que el paper de productor hi és present, però, a on?. Les pràctiques artístiques, el conjunt dels agents, dilueixen la figura del productor entre un teixit ampli que té l'avantatge d'enriquir-se de les dinàmiques endògenes i de poder treballar des de l'autonomia a la qual es circumscriu el centre.

A l'actualitat, des de Bidó de Nou Barris s'està treballant en la consolidació d'una oficina de producció, com a instrument clau per potenciar el conjunt de processos creatius que hi tenen lloc: des dels sectors artístics al treball sociocultural de grups com el Grup de Foc, els grups de poesia, etc. ; exercint també com a plataforma per a la seva difusió. L'oficina jugarà també el paper de suport per a la inserció en el món laboral dels joves artistes.

Més enllà dels processos creatius espontanis propis del centre, hi ha una sèrie de produccions que tenen la virtut de ser presents de manera regular al llarg de l'any. Ens referim al circ d'hivern i als combinats de circ.

Circ d'Hivern

El Circ d'hivern, la principal producció de Bidó, va néixer l'any 96 amb la intenció de consolidar una producció estable amb artistes relacionats amb el circ, el teatre, la dansa i la música. Es tracta d'espectacles per a tots els públics que cerquen com a principal objectiu un producte dins de la línia del nou circ, un circ pensat per a sales de teatre convencionals i adaptable a carpes de circ o espais exteriors, amb barreja de llenguatges expressius. L'estrena es fa sempre alguns dies abans de Nadal. La companyia s'ha nodrit fonamentalment amb artistes vinculats a l'Ateneu però també amb gent d'altres llocs⁶². La novetat respecte als combinats de circ o altres propostes que es generen a l'Ateneu està en la complexitat del guió i del muntatge, amb música en directe i un nodrit equip d'artistes, la voluntat de no ser productes efímers, així com el fet de tractar-se de propostes que ocupen un temps ampli en la programació del teatre de l'Ateneu. 7 circs d'hivern:

"Esplèndid" (1996). El primer. Jordi Borrell el dirigí rodejat d'un formidable grup d'artistes. El francès Dedé, Silvestre, Manuel Sebastian, Tere Celis, Bet Garrell, Marcel Escolano, Pep Castells, Miquel Albella, Karmeta Cervera i Mònica Botella conformen el cartell. El garbuix i la creativitat del pati d'una escola a l'hora punta, amb un espetec de cabrioles, malabars, còmics, acrobàcia, trapezi i una infernal sessió de maces de foc. La posada en escena i l'ambientació serien recordats durant molt de temps.

"Fantàstic" (1997). El segon de la saga. Amb la genial visió d'en Monti, una frenètica successió de números màgics, acrobàcia, malabars i teatre còmic a l'abast de tothom. Amb el Marco i Polo, Pere Aragonès, Mayte Ferreras, Miner, Laura Jardí i Anna Montserrat.

"Zog, el planeta de Zog" (1998). El més galàctic. Un extraterrestre arriba a la Terra i entra en contacte amb una *troupe* d'artistes de circ. De la mà de Tere Celis i Anne Morin, el circ es barreja amb la dansa contemporània, el teatre gestual i la percussió amb un efecte sensacional. Intervenen els Desastrosus Cirkus (Joan López, Lulú Hernández, Álvaro Guerrero, Xavi Clavell), Vai-VAI (Tere Celis, Anne Morin), Malabarlos (Dani Cercos, J.A. Hernández) i Manuel Sebastian.

⁶² Per exemple, la darrera producció, Casaboja, va comptar amb artistes de 5 països europeus.

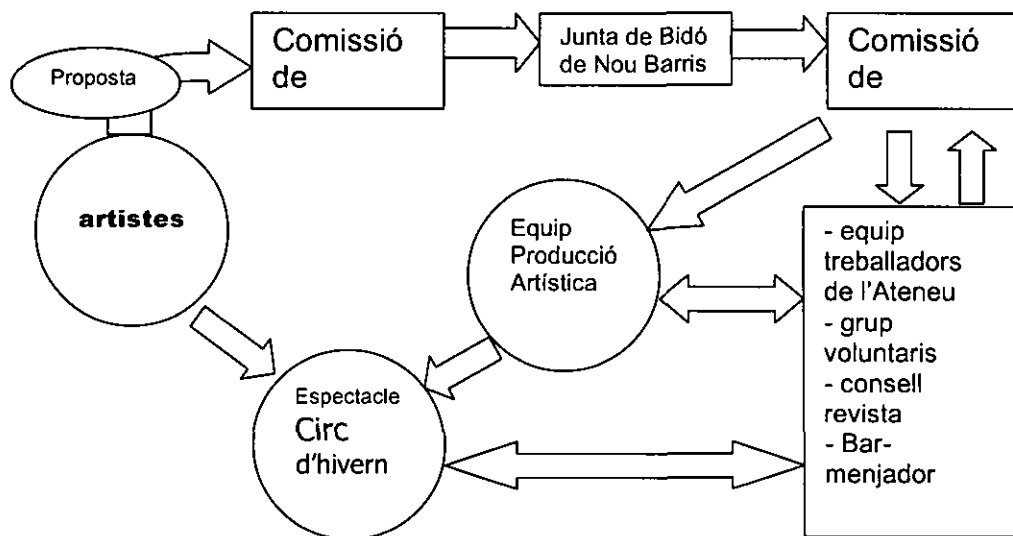
"Celobert" (1999). El més còmic. El celobert d'un edifici serveix d'escena per a una successió hilarant de gags còmics al més pur estil dels vodevils del Paral·lel, però no, estem parlant de circ!. Corda, equilibris, malabars, acrobàcies, i trapezi, de la mà de Bacaloca (Michele i Sydon Mwangurumbe), Pipinno, Marcel Aguilar, Skate, Mathieu Vander, Pili Serrat. També amb els músics Diego Burian, Jordi Fiol, Daniel Fiol, i la direcció de Xavi Mateu.

"La Terra és blava com una taronja" (2000). El del títol més llarg (i el més compromès). Arriscat tractament del quotidià del mestissatge i la interculturalitat intentant fugir dels tòpics. Carregat de poesia visual. Adelaida Perillós dirigeix un muntatge que va comptar també amb Anne Miren, Elmo, Jose, Miki, Norma Ros, Tere Celis, i amb els músics Raul Costafreda, Santi Camús i Jordi Perillós. Disciplines: corda, equilibris, malabars, acrobàcia, contorsió, breakdance, monocicle, danses oriental i contemporània, lliç elàstic, elàstics i trapezi.

"A Banda" (2000). La superproducció. La possibilitat de coproduir l'espectacle amb el Teatre Nacional de Catalunya va permetre fer-ne ús d'uns recursos mai vistos abans en produccions de la casa. El TNC va ser escenari per a una fira ambulant molt especial on l'espectacle està en el seu muntatge. Una gran producció on es conjuguen circ (malabars, funambulisme, acrobàcia, equilibris, trapezi, il·lusió i portor coreà), música i animació d'objectes. Amb la direcció de Xavi Mateu, i la participació de Manuel Alcántara, Marcel Aguilar, Enrique Aguilera, Antonio Benítez, Silvia Compte, Dedé, Enric Magoo, Peluso, Txupi, i els músics Karmeta Cervera, Carlos Elmeua, Jordi Golmayo i Joan Carles Sentís.

"Casaboja" (2001). El més internacional. Les dependències d'una clínica psiquiàtrica serveixen d'excusa per a la bogeria i el desenfrenament d'uns pacients que volen fugir de la realitat. L'argentí Norberto Presta a la direcció encapçala un poliglota cartell d'artistes entre els que trobem als O Jarbanzo Negro (Marcos Aboal, Tanja Haupt, Ulrich Weiger, Nacho López), Katrin Lachmund, Christian Menzel, Jane Huxley i Cousin. Una proposta del Circ Kran amb malabars, acrobàcia, equilibris, trapezi, i clown.

Procés del Circ d'Hivern

Combinats de circ

Peça clau dels processos de creació a l'Ateneu. Amb la espectacular xifra de 18 espectacles presentats al llarg de 8 anys, i més de dos centenars d'artistes professionals o amateurs participant-hi, els combinats han estat, sens dubte, un

autèntic revulsiu per a l'experimentació i la consolidació d'artistes i grups. Els combinats han tingut la virtut, dintre del seu paper efímer, de posar en escena multitud de propostes, no solament circenses, també musicals, o coreogràfiques, sempre amb caràcter de barrejar estils i disciplines. Malauradament, tan sols els darrers anys alguns dels espectacles han sortit de gira per Catalunya⁶³. Però el més important és que s'ha ofert un instrument per tal que molts artistes de circ puguin mostrar els seus nous números i puguin participar en un treball col·lectiu de creació impossible de trobar a cap altre lloc de Catalunya. La seva regularitat, amb 4 espectacles l'any, ha permès constituir una referència inestimable entre els artistes de circ, sobretot entre els més joves i els iniciats, però també entre els consagrats. També han estat una oportunitat per aprofitar en aquest procés creatiu a artistes estrangers de pas per Barcelona.

La seva estructura és ben senzilla: es tracta de muntatges en què diversos artistes presenten treballs curts amb un nexe entre tots ells en forma de guió teatral. El guió i el muntatge es pot complicar més o menys, en funció del treball col·lectiu, sempre tenint en compte el seu caràcter experimental. Diverses tècniques de circ (acrobàcia, trapezi, equilibris, malabars, etc.) amb música en directe a molts casos, i amb un disseny propi de llums, configuren uns espectacles per a tots els públics que acostumen a ser molt divertits, i a despertar una gran expectació, per tractar-se sempre de peces úniques. Durant una setmana, els artistes, de la ma d'un/a coordinador/ra o directament en un treball col·lectiu, elaboren junts, amb números preparats prèviament per cadascú, l'espectacle. Durant el cap de setmana es fa la presentació pública a l'Ateneu, amb un públic de totes les edats, heterogeni, com és habitual, però que convoca també, vegada rera vegada, als amants del circ català.

Suport a la creació

L'espai i els equips tècnics i humans estan a disposició de grups artístics que estan treballant en les seves noves produccions. En alguns casos, també s'ofereix la possibilitat de realitzar la pre-estrena al teatre de l'Ateneu. Altres serveis, com l'enregistrament en vídeo dels muntatges, contribueixen a aquest suport.

Eixos transversals (circ, xarxes i sostenibilitat)

És evident que la societat contemporània està caracteritzada per una excessiva compartimentació. Això és fruit en gran part de la disciplinarietat, que juga dos papers: d'una banda delimita un camp específic, i d'altra estableix jerarquies i control del poder. Com a contrapartida, la transversalitat actua com a pulveritzador que s'expandeix de manera espontània.

Aquesta transversalitat caòtica, espontània, és una peça clau de l'acció cultural a l'Ateneu, i és una de les millors aportacions del projecte. Un espai estructurat de manera horitzontal, on els serveis, els projectes, els agents, els artistes, o els gestors troben fàcilment la manera d'interrelacionar-se, és la millor opció

⁶³ dintre del circuit de l'ODA, Oficina de Difusió Artística de la Diputació de Barcelona.

per funcionar transversalment. Però perquè sigui així cal, a més d'estimular les dinàmiques que espontàniament es generen, propiciar-ne d'altres que responguin a objectius específics del centre. Per aquesta raó, hi ha un interès especial en promoure iniciatives que impregnin el conjunt de l'acció del centre, a partir de tres centres d'interès: el circ, els projectes en xarxa i els projectes cap a una sostenibilitat del centre. Els resultats d'aquesta contaminació són, a més d'imprevisibles, la gran riquesa exponencial del centre. Com diu Antonio Escohotado " brollar de caos és tenir substància. El que no té substància ha d'obeir, el que té substància s'obeeix a sí mateix, es recorda i s'actualitza."

El circ és la principal activitat artística a l'Ateneu

Les aportacions de l'Ateneu al món artístic, sobretot pel que fa al nou circ català, serien mereixedores d'un altre llibre. La irrupció del circ com a principal activitat no va ser producte de cap planificació. Més aviat, va ser producte de la casualitat o, dit d'altra manera, com a resultat de la interacció de diverses dinàmiques creatives dels primers anys a l'Ateneu. L'espai possibilitava l'acció dels grups, la interrelació entre ells, i entre ells i el territori.

Una dialèctica que, com dèiem abans, es traduiria també en una mena de compromís polític barrejat amb intuïció, espontaneïtat, risc i tossuderia . Mai, per exemple hi ha hagut un interès exclusiu en portar públic. Més important ha estat la voluntat de trencar el joc finalista del consum, i activar a la gent, cercant la relació entre l'artista i la gent més enllà de l'escenari. Això, per exemple, afecta la programació o les produccions. El Circ d'Hivern és abans que tot, una vivència compartida per tothom a l'Ateneu. I aquestes vivències compartides, en el seu conjunt, són l'autèntic motor que permet funcionar la maquinària creativa que ha consolidat l'Ateneu com a referent nacional de circ, lluny de planificacions estratègiques. De fet, la planificació estratègica l'hauria portat a la mort. No oblidem que l'Ateneu Popular 9 Barris no hauria mai d'haver existit, no era ni al lloc *correcte*, ni en el moment *oportú*, ni gestionat per les persones *adients*. Són condicions que sí tenen altres projectes com el festival Trapezi, el Teatre Nacional de Catalunya, o el Lliure, per citar-ne uns quants exemples.

El circ com a principal activitat és, doncs, una manifestació espontània en el centre en un moment, la dècada dels 90, que va ser l'escenari, com a fenomen generalitzat arreu del món, de noves formes d'expressió entre la gent jove, a partir de la reinterpretació del circ en la lògica de les noves cultures urbanes.

A l'Ateneu el circ és present al conjunt de l'activitat. Exposicions, monogràfics a la revista, tallers per a les entitats⁶⁴, ambientacions d'espais per al circ d'hivern, programacions especials amb implicació del cos social del centre, són alguns exemples. Més enllà de l'àmbit pròpiament artístic, el circ és present en projectes de zona: Pla Comunitari Trinitat Nova, Trinitàrium, Caravana de Cultures, Cultura va de Festa, festes de barri, etc.; o participa de la programació d'altres equipaments de zona. El circ de l'Ateneu és present

⁶⁴ Per exemple, l'any 2001 el Grup del Foc va fer un taller de teatre de carrer amb professors de l'escola de circ.

també a projectes desenvolupats conjuntament amb altres associacions del territori: és el cas del projecte de circ a Estelí (Nicaragua) desenvolupat conjuntament amb el Comitè de Solidaritat amb Nicaragua. També en projectes de ciutat, com les Festes de la Mercè, o en altres programacions artístiques, com a La Fira de Teatre de Carrer de Tàrraga, la Carpa del Poble Espanyol, Trapezi, etc.

En l'àmbit artístic, a l'Ateneu han nascut o s'han format membres de diferents companyies de circ: Desastrosus Cirkus, Nikito Nipongo, El Negro y el Flaco, Germans Magirus, Los Atlas, Anne Miren, Zirikitrake, Tocomotxo, Kike y Sílvia, Manuel Sebastián, Barlik y Barloke, i molts més. També han utilitzat aquest espai per assajar grups com: Marco y Polo, Los Galindos, Zig-Zag, Dúo Fashion, Ekil y Bríos, Malabarlos, Marceline y Silvestre, Os Paxaros, Pilis, Paca, Triplolocus, etc. i moltes companyies foranes de pas per Barcelona. Alguns d'aquests professionals van passar pels tallers infantils que l'Ateneu organitzava amb nens de l'entorn.

Un fet molt important per al circ de l'Ateneu va ser la creació de l'Associació de Circ de Catalunya, una entitat que va créixer amb el mateix tipus d'espontaneïtat caòtica de l'Ateneu. De les activitats que promou l'ACC una de les més importants és la Festa del Circ. Quan hi té lloc, l'Ateneu de ple s'hi belluga. Durant tres dies, a diferents recintes, tant oberts com tancats, l'Ateneu rep al món del circ i a milers d'espectadors. Les Festes del Circ, com les Trobades nacionals e internacionals de monocicle i malabars, generen tallers oberts a la canalla dels voltants.

La major part de nens i nenes de Nou Barris coneix el circ de l'Ateneu. Cada any, més d'un miler d'alumnes d'escoles del districte veuen, en sessions especials, el Circ d'Hivern. Els darrers anys, aquest espectacle s'ha obert també als nens d'esplais de la ciutat, centres d'educació especial, centres de dia, centres psiquiàtrics, casals d'avis... Projectes com Aprenem i Ensenyem Circ apropen el circ de l'Ateneu al món de l'educació formal. Els tallers de circ que tradicionalment han anat lligats a l'activitat del Taller Infantil de l'Ateneu han estat presents per pobles i ciutats, a les seves festes al carrer, durant anys. Alguns projectes internacionals, com Caravana de Cultures, o Trans Europe Halles, han tingut una important presència de circ, amb la participació de tota mena de grups de la casa...

Ha estat en l'àmbit escolàstic on el circ s'ha obert pas de manera més ferma. En aquests moments el treball de les dues escoles, la infantil i la juvenil, és pioner a Espanya. De ben segur, aquesta experiència innovadora contribuirà a difondre el nou circ per tot arreu. El treball experimental en les metodologies, l'organització, la formació del professorat, tot és nou, tot està en ple creixement. Alhora, noves promocions d'artistes de circ surten cada any configurant una generació que d'alguna manera quedarà marcada per aquesta fàbrica de somnis de Nou Barris.

Però el circ de l'Ateneu no ho ha donat tot. Els que treballen portant els tallers de circ a les places i carrers de Catalunya coneixen el potencial del circ com a eina d'intervenció social. El circ i la seva pràctica engresca fàcilment al nen o al

jove. En entorns difícils pot ser un bon estimul per al treball individual o grupal. Cada vegada més, artistes de circ i agents socials es barregen, es dilueixen, a la recerca d'alternatives a la intervenció social. Una vegada més, es demostra que l'art, en aquest cas, l'art circense, és una excel·lent manera de lluitar per a la inclusió social. En aquest terreny l'Ateneu encara ha de créixer, articulant el gran potencial que té cap a la dinamització de noves formes d'intervenció social, sobretot en el seu propi entorn.

El treball en xarxa com a mètode i com a garant de la innovació

Més enllà de l'entorn immediat, l'Ateneu ha tingut vocació de jugar un paper territorial ben complex. Només cal repassar el seu paper històric com a revulsiu a la zona i no parlem només des de l'òptica cultural. L'Ateneu ha possibilitat a milers de persones de nou Barris accedir a l'art i la cultura. Una cultura igualitària. L'acció territorial però, no s'ha centrat tan sols al districte. Una mirada a la ciutat ha estat present des del principi. L'Ateneu ha construït un pont cultural entre l'àrea metropolitana i Nou Barris. Amb la seva participació a la xarxa TEH el pont s'ha estès a moltes ciutats d'Europa i la resta del món.

Aquest treball en el territori s'ha construït amb les xarxes. Les xarxes són l'instrument ideal per desenvolupar projectes transversals. Permeten fer confluïr diferents camps d'acció i diferents realitats territorials o culturals. Tradicionalment, l'Ateneu ha confiat en el paper de les xarxes com a dinamitzadores del projecte global. D'una banda, amb les xarxes estructurades, que en aquest moment són 3: Coordinadora Cultural 9 Barris, Coordinadora AV i entitats de Nou Barris, i TEH; i d'altra, amb aquelles xarxes no estructurades que funcionen com a grups d'afinitat o contactes, difícils de definir, però molt importants per la seva diversitat territorial o sectorial. A nivell de Nou Barris, hi ha una relació amb col·lectius i associacions a Roquetes, Prosperitat, Verdum, Trinitat Nova, o Canyelles. A nivell de la ciutat de Barcelona hi ha relació amb un número important d'associacions socioculturals, col·lectius i grups artístics.

Coordinadora Cultural de Nou Barris:

Aquesta xarxa desenvolupa una important tasca en la realització d'activitats festives a Nou Barris: Carnaval, Cultura va de Festa o Nit d'Ànimes. A més, desenvolupa un treball de discussió sobre polítiques culturals mitjançant jornades culturals, xerrades o debats. Des de la perspectiva d'eix transversal, la Coordinadora Cultural juga un important paper de connexió entre les diverses realitats que tenen lloc a l'Ateneu i la resta d'agents artístics i culturals que operen a Nou Barris. Trobem exemples en la Cultura va de Festa, Carnaval, Caravana de Cultures o en projectes concrets amb d'altres membres de Coordinadora Cultural : 9Rock Barris, Trinitàrium, Taller de so i llums per als casals de joves, projecte YEP amb el casal de joves de Roquetes, i moltes més activitats entre membres de Coordinadora Cultural i l'Ateneu.

Coordinadora d'AV i entitats de Nou Barris:

El projecte Ateneu que ara és una realitat no hagués estat possible sense el paper decisiu de les Associacions de Veïns, elles van ser el principal motor del desmantellament de la planta asfàltica i el garant de la pervivència del projecte.

Trans Europe Halles (TEH)

L'Ateneu Popular 9 Barris és membre de la xarxa des de 1997. Des de llavors s'ha convertit en un membre actiu, participant-hi en els seus principals projectes. És el cas dels intercanvis artístics amb centres a Berlín, París, Mauberge o Leipzig, o la participació als projectes YEP (intercanvi de joves artistes) Phoenix ("art i temps" a Copenhaguen, "art, cultura i conflictes, a diferents indrets), o In and Out of Europe. L'escassetat de projectes de caire internacional a Nou Barris augmenta enormement el potencial d'aquesta xarxa.

Una activitat sostenible

La relació positiva entre dinamització, desenvolupament, innovació, activitat, moviment, etc, i la sostenibilitat, no és contradictòria i sí que és complementària, ens ha d'ajudar a fer les coses més pensades, amb voluntat de futur i, per tant, amb resultats més profitosos. Incorporar el principi de sostenibilitat en tots els àmbits ajuda a interrelacionar millor els recursos i fer-los més aprofitables i duradors. Serveix per iniciar un debat nou, unificador i engrescador, i alhora permetrà que inaugurem un nou objectiu comú a tot l'Ateneu i al seu entramat social. L'estalvi energètic pot aportar nous recursos materials i econòmics a la nostra gestió quotidiana i pot reforçar la voluntat d'autogestió que defensa el nostre projecte de futur, fent més creïble el principi d'independència que cerquem dia a dia.

Els objectius específics del projecte transversal de la Sostenibilitat caldrà desenvolupar-los permanentment i estaran relacionats amb els següents àmbits:

- Estalvi energètic.
- Reducció de residus.
- Estalvi de material fungible.
- Reutilització dels recursos.
- Sensibilització permanent.

Un projecte tècnic valorat econòmicament i fixant el seu desenvolupament en el temps, que permeti una instal·lació de plaques solars a l'Ateneu amb l'objectiu de generar energia suficient pel subministrament d'electricitat i a l'hora pugui acumular energia per vendre, no és una utopia i sí que pot ser un objectiu de futur important. La utilització de gots reciclables en esdeveniments culturals i socials importants ajudaria a reduir els residus tòxics. La incorporació en la programació ordinària del debat sobre la sostenibilitat ajudaria a fer activitats interessants. La formació i debat cultural sobre aquest eix de treball pot apropar nous amics i socis. En definitiva, un plantejament transversal de la sostenibilitat en el centre derivarà sens dubte en bons resultats.

5a PART

Mirant al futur.

(Reflexions des del Bidó de Nou Barris)

"Si las comunitats humanes del món volen millorar les seves opcions de desenvolupament, han de tenir la capacitat de definir el seu futur preguntant-se què és el que han estat, què és el que són i què és el que, en definitiva, volen ser".

La Nostra Diversitat Creativa. UNESCO.

D'alguna manera hem d'acabar aquest llibre que ha estat possible gràcies al treball d'en Xavier Pérez i a la col·laboració de moltes altres persones. Un document que ens acosta una mica al que és i al que vol ser l'Ateneu Popular 9 Barris. Voldríem fer unes quantes reflexions sobre el present del projecte, acompanyades d'alguns plantejaments de futur, amb l'ànim de contribuir al necessari debat que sobre la Cultura i les relacions socials, es produeix actualment a la nostra societat.

L'Ateneu és un espai intergeneracional i intercultural, amb la voluntat de no establir diferenciacions sectorials. S'ha convertit en un referent únic per a molta gent no només del districte, sinó també de la ciutat i del país. La seva activitat contempla el caràcter intercultural de la programació, amb la voluntat de conèixer, estimular i relacionar les diferents cultures que ens envolten. La solidaritat i el compromís amb les diferents problemàtiques que afecten els residents al nostre entorn més proper i més llunyà, és una constant de l'activitat de l'Ateneu.

Quan, a més a més, tota aquesta activitat individual i col·lectiva té un objectiu comú decidit democràticament entre tots, és quan el projecte global del Centre pot arribar a bon port. Aquesta democràcia s'ha d'aplicar també en els òrgans de decisió. Per tal que aquests òrgans de decisió siguin coherents amb les finalitats del Projecte i amb la realitat, és necessari que les persones-grups que desenvolupen la seva activitat habitual al Centre, s'hi involucrin, amb la seva participació activa, als esmentats òrgans de decisió. Fins ara, a l'Ateneu de 9 Barris, era el Consell Associatiu de Bidó de Nou Barris (l'associació que el gestiona), conjuntament amb el gerent del Centre, qui en portava la gestió diària.

A l'última assemblea es va decidir la creació del Consell de l'Ateneu, que ja està en marxa. Serà un canvi important pel que fa al futur de l'Ateneu. Aquest Consell estarà format per representants dels grups estables del Centre, però també per les persones que col·laboren en el desenvolupament de les diferents activitats. Serà l'àmbit de participació directa de l'Ateneu, eix de consolidació i cooperació dels diferents grups i l'espai des d'on es vertebrarà la implicació directa en la gestió del Centre. Aquest Consell, juntament amb l'equip de treballadors contractats, seran els pilars de la gestió diària de l'Ateneu de 9 Barris.

La nova Junta de l'Associació Bidó de Nou Barris té, a partir d'ara, un paper més polític, de representació davant les administracions, seguiment i control del pressupost general, disseny del pla anyal d'intervenció de l'Ateneu, finançament general, aprovació de convenis amb d'altres entitats i d'espai últim de resolució de conflictes del Centre.

Per tal que la gestió continuï essent tant exitosa com fins ara, s'ha de preservar una total autonomia en la presa de decisions. Aquest és un dels objectius bàsics des del inici del projecte, que no vol dir treballar aïllats, sinó sense interferències, sense imposicions externes al projecte. Això significa l'actuació amb independència respecte de les administracions públiques i els agents privats implicats, sense que això es contradigui amb el principi de subsidiarietat que regula actualment la relació del projecte amb l'Ajuntament de Barcelona (Districte de Nou Barris).

Moltes vegades, a l'Ateneu, l'activitat és tan dinàmica que es fa difícil trobar espai per al debat i l'anàlisi. Generalment, resulta molt més engrescadora l'acció que la reflexió. L'associació ha de jugar un paper importat i fer que els participants en el projecte vegin necessària l'avaluació, la crítica i l'autocrítica. És a través d'aquesta revisió constant del projecte, amb la implicació dels qui hi participen, com aquest es pot enriquir i pot avançar. També és molt important escriure. Quan, com en el cas de l'Ateneu de 9 Barris, una part molt important de l'activitat diària es porta a terme gràcies a l'aportació voluntària, es fa molt difícil trobar el temps i l'espai per posar per escrit les conclusions de les reunions, les anàlisis, les avaluacions, els acords... Però és molt important deixar constància de les experiències. Això també forma part de l'aprenentatge, de la gestió, de l'autonomia i dels recursos de què es disposa per al desenvolupament del projecte.

Els recursos són el gran problema al llarg d'aquests 25 anys que encara avui no ha estat resolt. Mentre les administracions públiques no optin per recolzar decisivament iniciatives com les del Ateneu Popular 9 Barris, nascudes de l'acció directa dels mateixos veïns, i es limitin, en el millor dels casos, a concedir una subvenció, veurem el futur igual de difícil, que hem viscut el passat.

L'aposta de futur ha d'anar perquè l'administració dicti unes lleis que facilitin la gestió d'aquests tipus de projectes des de les entitats ciutadanes, fent-la més àgil, sense tants entrebancs i burocràcies i que els recolzi finançament sense prejudicis, no volent exercir un control més enllà del merament necessari per a la justificació de les seves aportacions econòmiques. No es pot oblidar que són projectes amb voluntat de servei públic i que el seu finançament principal ha de provenir de les administracions públiques, encara que sempre es busqui l'equilibri entre les aportacions institucionals i les provinents del rendiment econòmic del propi Centre.

També seria molt interessant i necessari el recolzament des del mecenatge, les fundacions i d'altres agents que disposen d'amplis recursos econòmics procedents de la seva activitat social. És clar que, previ a això, ha d'existir la voluntat política de recolzar de veritat la Cultura, amb majúscules, la feta des de baix, des de la pròpia gent per a la gent. La voluntat política de coneixement

i consolidació de projectes com el de l'Ateneu Popular de 9 Barris, que porta 25 anys fent cultura des de la participació, el compromís, la independència, l'eficàcia i la transparència.

Per part nostra, treballem en la continuació i la consolidació de les produccions pròpies, en la recerca de projectes de coproducció i en la participació en projectes d'intercanvi, conscients que l'augment dels recursos propis significarà igualment l'augment de la nostra independència.

De vegades es critica l'excessiva especialització de l'Ateneu de 9 Barris pel que fa al circ. És important tenir uns eixos d'intervenció que facin de directors del projecte global, al voltant dels quals giri la part més important de l'activitat del Centre i que siguin la seva marca de distinció.

A l'Ateneu, aquests eixos són, a més a més del Circ, les Xarxes, la Sostenibilitat i l'àmbit Sociocultural.

El Circ és a l'Ateneu des del seu començament. No va ser una cosa planificada, sinó que l'antiga nau industrial era un lloc ideal per a practicar-lo, com no existia a Barcelona. Així, va anar arribant gent, professionals i no, que intercanviaven coneixements entre ells i que, posteriorment, van continuar intercanviant aquests coneixements amb el públic assistent als espectacles i amb els nens i joves participants dels Tallers i l'Escola Infantil de Circ de l'Ateneu.

Aquest intercanvi, aquesta interrelació, continuen presents a les produccions pròpies (Circ d'Hivern, Combinats...) i s'han ampliat a la resta de comissions de treball de l'Ateneu, que es veuen implicades i comparteixen feines, a cadascuna de les activitats de l'Ateneu. Com diu en Xavi Pérez "la feina compartida, colze a colze, entre treballadors contractats, artistes, col·laboradors i grups, fa que les produccions i programacions s'impregnin dels valors del projecte. Allà és on es crea discurs artístic. Allà és on es creen alternatives a les fórmules tradicionals. No trobarem nous corrents estètics, ni nous dogmes o jerarquies artístiques. Tampoc estètiques dominats, ja que totes són vàlides per igual. El rigor està per sobre de la distinció entre professional o amateur. L'art és entès, abans de tot, com una cosa que ens uneix, no que ens separa".

El Circ juga també un important paper de fil conductor en el desenvolupament d'altres eixos de treball a l'Ateneu, com és el de la intervenció sociocultural en el territori i la consolidació del projecte formatiu de l'Ateneu.

Pel que fa al treball en xarxa, a l'Ateneu sempre s'ha confiat en el seu paper com a dinamitzador del projecte global. Permetent fer confluïr diferents camps d'acció, diferents realitats territorials o culturals. Les constants transformacions comunitàries i urbanístiques del nostre entorn, fan que el treball en xarxa sigui molt més eficaç, dinàmic i enriquidor per a tots plegats i, a la fi, aquesta manera de treballar és imprescindible per a aquests tipus de projectes.

En incorporar el principi de sostenibilitat a tots els àmbits de treball de l'Ateneu de 9 Barris, hem volgut iniciar un camí cap a l'estalvi energètic, la reducció de residus, l'estalvi de material fungible, la reutilització de recursos i la sensibilització permanent en tots els àmbits d'actuació. La relació positiva entre dinamització, desenvolupament, innovació, activitat, moviment... i la

sostenibilitat, no és contradictòria i sí complementària i ens ajuda a fer les coses més pensades, amb voluntat de futur i amb resultats més profitosos.

La inclusió en la programació ordinària de l'Ateneu del debat sobre la sostenibilitat, ajuda a la incorporació de noves persones al projecte. Recuperem velles reivindicacions a Nou Barris, com són el soterrament de les línies d'alta tensió de La Trinitat, de les quals tenim una gran central al costat de l'Ateneu; i la posada al dia del projecte de parc forestal de Pla de Fornells, de què formen part l'Ateneu i els terrenys que l'envolten.

L'Ateneu de 9 Barris és un centre obert, acollidor de propostes innovadores i arriscades. Des de la perspectiva social, entenem la nostra activitat com a proposta de progrés, de replantejament i d'innovació constant a la recerca de millors interrelacions socials.

Seguim apostant per fer Cultura amb la intenció d'intervenir i influir en la societat que ens envolta, i pel compromís social i solidari com a eines de transformació social, a través de la participació activa dels ciutadans. Treballem des del voluntariat amb la intenció d'implicar a les persones en aquest projecte cultural i creatiu, des d'uns ideals d'independència, compromís, eficàcia i transparència.

Pensem que és a través de l'acció directa en l'elaboració d'aquelles propostes culturals que ens agraden, com millor podem participar de la cosa pública. Amb propostes d'activitats contra l'exclusió social, a favor de la diversitat cultural i de la cohesió social, fetes des de l'autonomia, amb ànim col·lectiu, creiem que és com es fa societat, es fa ciutadania.

A nivell artístic, sempre ens mou la recerca de nous llenguatges, noves expressions i la promoció de propostes multidisciplinars i alternatives. L'Ateneu de 9 Barris té en aquest tarannà una de les seves riqueses més importants. Davant la creixent homogeneïtzació cultural que ens tracten d'imposar, nosaltres defensem la diversitat, el mestissatge, l'intercanvi... La perifèria com alternativa al centralisme, com una manera de fer les coses diferent, des de la perspectiva de la interrelació entre diferents grups: artistes, músics, tècnics, administratius, col·laboradors, difusors... Tots junts treballant al voltant d'un fet artístic que facilitarà en ells un canvi social pel que fa a la seva percepció del treball, de l'acció de fer, de crear, potenciant allò col·lectiu, enfront de la individualitat.

L'Ateneu de 9 Barris s'ha convertit en referent cultural i artístic al seu territori i a la ciutat. El model de gestió aplicat per Bidó de Nou Barris, és objecte d'estudi a molts sectors. L'Ateneu juga un important paper com a vertebrador territorial, ajudant a construir teixit social, tot esborrant fronteres entre l'art i el fet social. En definitiva, s'ha aconseguit el reconeixement social.

Les línies de treball en el futur, que per a nosaltres ja és present, queden dibuixades al llarg d'aquest capítol. Bàsicament són :

- augmentar la participació dintre del propi projecte
- consolidar la consecució de recursos propis
- creació d'una oficina de producció i difusió de l'Ateneu

- consolidar el projecte formatiu
- fomentar i millorar el treball en xarxa
- continuar provocant debat sociocultural

CATALEG DE SERVEIS
Programació d'espectacles: Lokal, Flamenc, Teatre, Dansa, Circ, Cinema, Programació infantil, Música, Música clàssica, Exposicions, Punt de trobada
Programació especial d'espectacles: Festival de Màgia, Setmana Poètica, Mostra de teatre, Dia de la Dona, Festa del Circ
Produccions pròpies: Circ d'Hivern. Lokal. Combinats de Circ
Suport a la creació: Programa de suport que consta de premis (concurs coreogràfic), enregistraments en vídeo, suport grups de teatre, coproduccions, suport grups artístics: espais per assaigs, distribució d'espectacles, borsa de treball
Residència d'artistes: Els artistes que disposin de caravana poden ser acollits durant un temps als exteriors de l'Ateneu. A canvi, s'han d'implicar a les activitats artístiques que realitza el centre
Xarxes: Participació a projectes desenvolupats a les xarxes en les que participa l'Ateneu. Interrelació entre xarxes. Les xarxes actuals són: TEH, Coordinadora Cultural, Coordinadora AV.
Programa comunitari: Dirigit a les col·laboracions amb la resta del tramut associatiu de Nou Barris, en primer terme, i de la ciutat de Barcelona, en segon terme. Ens referim al suport a festes populars i tradicionals, i a projectes comunitaris
Formació: Una oferta formativa basada en l'ensenyament de les arts del circ, i el teatre, l'escriptura creativa o la dansa. Diferents nivells. Tallers regulars i cursets intensius, Escola infantil de Circ, Escola Rogelio Rivel
El bar – menjador: És la porta d'entrada a l'Ateneu, i s'ha convertit en l'espai de relació per excel·lència de l'equipament. Menjador de dilluns a divendres migdia. Dinars i sopars per encàrrec. A tothora s'hi poden prendre entrepans i begudes en un ambient agradable. El bar serveix com a sala d'oci on hi ha jocs de taula, diaris i revistes a disposició de l'usuari. S'encarrega també de la botiga de productes solidaris i la venda de llibres, CD alternatius, etc. Horari en funció de les activitats
Els lloguers: Com a font de finançament però també com a servei a les entitats i grups, l'Ateneu ofereix la possibilitat de llogar els espais (per assaig, per a actes puntuals i de magatzem), els equips de so, les llums i els audiovisuals. Els lloguers de material van acompanyats de la contractació dels tècnics corresponents
El suport a la gestió de grups o entitats de l'Ateneu: Des de l'Ateneu es dona suport als grups i entitats perquè puguin presentar els seus projectes. Els grups poden usar els ordinadors, la connexió a internet, la fotocopidora, el telèfon, etc. per tirar endavant les seves activitats. L'equip de treballadors contribueix a donar el suport per qualsevol gestió que sigui necessària. També es pot

recolzar econòmicament algun projecte promogut per una associació de l'Ateneu

El suport al teixit associatiu de fora de l'Ateneu: l'Ateneu ajuda a la realització de certes activitats d'entitats o grups mitjançant el descompte en l'ús d'espais, de material, de tècnics... o de qualsevol suport que aquestes entitats sol·licitin de l'equipament

L'oferta a les escoles: Dirigida sobretot a les escoles del districte, l'Ateneu ofereix espectacles a preus reduïts per a les escoles. Es tracta de sessions especials del Circ d'Hivern, audicions de música, teatre, dansa, amb objectius didàctics.

Bibliografia

- Barcelona Metròpoli Mediterrània*. Ajuntament de Barcelona. Núm. 42, juliol 1998
- Culture et Proximité*. L'action culturelle dans la ville. Démarches, expériences. Opale editions. 2000
- Culture et proximité*. Hors Série Juin 97 3 les 6° Rencontres Internationales de banlieues d'Europe"
- HUERTAS, J.M. i ANDREU, M. *Barcelona en lluita*. FAVB. Barcelona, 1996
- Informe *Taller de Futur*. Ateneu Popular 9 Barris. Document intern. Novembre 2000.
- JERMYN, H., *The arts and social exclusion*. Council of England. 1998
- KAIMAKIS, C. *Les alternatives culturelles en milieu urbain*. Journées d'études – ARPES. *Ville, pratiques et emplois culturels*. 30 i 31 gener 1998
- LEXTRAIT, Fabrice. *Nouvelles territoires de l'art*. Paris. 2001
- MANRESA, Kim. *Nou Barris 25 anys*. Coordinadora d'AV i Entitats de Nou Barris. 1997
- MÉTRAL, J., *Cultures en ville. Ou de l'art et du citoyen*. L'Aube editions, 2000
- PINDADO, F., *La participació ciutadana a la vida de les ciutats*. Edicions del Serval. Patronat Flor de Maig. 1999
- Projecte formació de circ a l'Ateneu Popular 9 Barris*. Document intern. Montserrat Solé. 1999.
- RAFFIN, F. i altres, *Trans Europe Halles, Factories of the imagination*. Les éditions de l'Imprimeur. Paris. 2002
- RELLSTAB, U., *Culture et quartiers: projet d'action – recherche dans l'Europe urbaine*. Editions du Council d'Europe.
- SOLÀ, P., *Els ateneus obrers i la cultura popular a Catalunya (1900-1939)* La Magrana. Barcelona. 1978

Una passió compartida. Ateneu Popular 9 Barris - 25 anys
(doc. final)

Ateneu Popular 9Barris

El centre

Ateneu Popular 9 Barris

Portlligat s/n
08042 Barcelona
Espanya
T. +34933539516
F. +34933503000
ateneu9b@telefonica.net
www.noubarris.net/ateneu

Organització responsable del centre: Associació Bidó de Nou Barris
Coordinador general: Lluís González
Fundat en: 1977
Estatut legal: associació sense ànim de lucre
En els orígens del projecte: Associació de Veïns Nou Barris i altres associacions
Principis fundadors:
Acció, Lluita i Diversió
Cultura Popular als Barris

L'edifici

Ús originari: Magatzem i planta d'asfalt
Arquitecte de l'edifici renovat: Manuel Ordaz i Pere Camps
Superfície total: 1.500 m²
Propietari de l'edifici: Ajuntament de Barcelona
Tipus d'ocupació: contracte de serveis per període de 4 anys

Espais en ús

Sala teatre: 280 m²
Bar/menjadorespai de trobada: 120 m²
Carpa: 600 m²
Superfície total: 2000 m²
Sales d'assaig
Oficines per a entitats
Estudi de vídeo

Els Equips

Bidó de Nou Barris:

- 1 Coordinador
- 1 Administradora
- 1 Programadora espectacles
- 1 Tècnica socio cultural
- 1 Tècnic il·luminació i so
- 5 Equip suport tècnic so/llum
- 15 aprox. Talleristes
- 1 Tècnic difusió
- 1 Administratiu/informació
- Oficina producció (en projecte)
- 2 Equip Neteja
- Plans ocupació, pràctiques professionals, intercanvis, etc.

Bar-menjadore Ateneu scp.:

3 treballadores
Escola Rogelio Rivel:
1 Coordinador
1 Administració
1 secretaria
15 aprox. Professors /talleristes

Projecte artístic i cultural

L'Ateneu és un centre cultural públic on l'acció cultural i artística serveix com a eina de transformació social. Es desenvolupa a través d'activitats artístiques, culturals, socials, i educatives, encaminades a millorar la creativitat, la participació, la solidaritat i la cohesió social de les persones a partir de diferents mares territorials i d'uns ideals d'independència, eficàcia i transparència.

En el terreny artístic, Bidó de Nou Barris pretén assolir la *difusió*, potenciar la *creació* i fomentar la *formació* artística des d'una òptica no mercantilista, compromesa socialment, amb l'ànim de donar suport a la creació jove i a les cultures emergents. En el context socio-cultural, al districte de Nou Barris, en primer lloc i a altres nivells territorials, en segon terme, Bidó pretén fomentar el compromís social i solidari dels ciutadans i el seu esperit crític, mitjançant l'estimulació de la participació ciutadana i la dinamització de la cooperació entre

entitats. La gestió participada de l'Ateneu és una eina imprescindible, amb la voluntat de construir una organització autònoma que permeti la incorporació ciutadana a tots els nivells en què es gestiona l'equipament. El Consell de l'Ateneu i les comissions de programació, formació i difusió, són els òrgans participatius encarregats de la gestió del centre

Disciplines artístiques

Circ: espectacles, festival, produccions, formació, assaigs
Arts visuals: exposicions, vídeo estudi
Dansa: espectacles, concurs (a l'abril)
Teatre: espectacles, formació, assaigs
Música: concerts
Cinema: projeccions

Activitats socials i culturals

Tallers
Associacions en residència
Revista
Activitats per nens
Educació i formació artística
Projectes de solidaritat
Projectes de zona
Promoció calendari festiu de zona
Projectes comunitaris
Activitats socials

El públic

Públic d'influència: 2.000.000
Audiència per any: espectacles: 25.000
Altres activitats: 30.000

Patrocinadors

Ajuntament de Barcelona
Percentatge recursos propis: 35%
Altres: Associació de Circ de Catalunya, Coordinadora Cultural de Nou Barris, Coordinadora d'AAVV de Nou Barris, Trans Europe Halles

Una passió compartida. Ateneu Popular 9 Barris - 25 anys
(doc. final)